

**RIKOSOIKEUDELLISEN TYÖTURVALLISUUSVASTUUN
KOHDENTUMISEN KEHITYS OSAKEYHTIÖISSÄ**

Annastiina Latvanen

Syventävät opinnot oikeus historiassa

Turun yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

30.12.2019

ANNASTIINA LATVANEN: Rikosoikeudellisen työturvallisuusvastuun kohdentumisen kehitys osakeyhtiöissä

Pro Gradu, 70 s.

Oikeushistoria

Joulukuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tässä Pro Gradu tutkielmassa käyn läpi työturvallisuusvastuun rikosoikeudellista rangaistavuutta ja sen rangaistavuuden kohdentumista osakeyhtiöissä. Tutkielmassa hahmotetaan työturvallisuusvastuun muutosta työturvallisuuslain säädöksistä rikoslailla rangaistavasti. Tutkielmassa keskitytään erityisesti vastuun kohdentumiseen yhtiön toiminnassa tapahtuneen työturvallisuuslaininlyönnin seurauksena.

Metodina käytän oikeushistorian metodia, jonka mukaisesti tutkielmassa hahmotetaan ja analysoidaan oikeudellista muutosta. Tutkimuskysymykseni ovat: Miten osakeyhtiön johdon rikosvastuu työturvallisuudesta on muuttunut rikoslain kokonaisuudistuksen myötä ja miksi muutos on tapahtunut?

Tutkielman tarkoitus on eritellä nykyisen työturvallisuusvastuun muodostumiseen vaikuttaneita tekijöitä ja erityisesti sitä, miksi työturvallisuudesta päädyttiin säätämään rikoslailla vuonna 1995. Tutkielmassa käsittelemäni ajanjakso painottuu rikoslain kokonaisuudistuksen ympärille 1980- ja 1990-luvuille, mutta koherentin kokonaiskuvan saamiseksi aloitan työturvallisuusvastuun hahmottamisen jo 1900-luvun alkupuolelta. Jotta tapahtunutta muutosta voidaan käsitellä kokonaisuutena, käyn tutkielmassa vielä läpi oikeustilaa 2000-luvulla työrikosten rikoslainsäädösten voimaantulon jälkeen.

Keskeisin tutkimustulos on, että työturvallisuuden rikosoikeudellinen rangaistavuus on lähtöisin jo 1950-luvulla voimaantulleesta työturvallisuuslaista. Rangaistavuuden olemassaolon jälkeen, suurimmat muutokset ovat tapahtuneet siinä, kuka ja millä perusteella katsotaan rikoksen tekijäksi yhtiön toiminnassa tapahtuneesta rikoksesta. Tultaessa kohti vuotta 1995, tekijän valitsemiseksi on säädetty yhä tarkempia ja yksityiskohtaisempia kriteerejä. Toinen merkittävä tutkimustulos on, että työturvallisuusvastuun ”rikosoikeudellistuminen” on saanut alkunsa rikosoikeuden modernisoitumisesta ja siitä seuranneesta yhteisörikollisuusajattelusta. Samaan aikaan vastuun kohdentamiseen on vaikuttanut Suomen 1990-luvun lama ja EU jäsenyys. Työturvallisuudesta rikoslailla säätäminen on katsottu lopulta statuskysymykseksi, jonka johdosta työturvallisuuden painoarvo yhteiskunnassa on toivotusti kasvanut.

Toimenpidesuosituksena tutkielman perusteella kehoitan lainsäätäjää tarkastamaan, onko voimassaoleva oikeustila pysynyt työelämän ja teollisuuden kehityksen muutoksessa mukana.

Asiasanat: oikeushistoria, rikosoikeus, työturvallisuus, vastuun kohdentaminen, osakeyhtiö, rikoslain kokonaisuudistus, yhtiön johdon vastuu, lama, EU

SISÄLLYS

Sisällys	III
Lähteet	V
Lyhenteet	X
1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus tutkielman aihepiiriin.....	1
1.2 Aiheen rajaus ja tutkimuskysymys	2
1.3 Metodi ja rakenne	3
2 TYÖTURVALLISUUSVASTUU ENNEN 1960-LUKUA	4
2.1 Vastuuasetelma osakeyhtiössä.....	4
2.2 Rikosoikeus ennen 1960-lukua.....	7
2.2.1 Rikosoikeuden yleisten oppien tilanne.....	7
2.2.2 Liike-elämään liittyvät rikokset	8
2.3 Työturvallisuusvastuun alkuvaiheet	9
2.3.1 Vastuu ensimmäisessä työturvallisuuslaissa	9
2.3.2 Uusi työturvallisuuslaki	13
2.4 Yhteenveto työturvallisuusvastuun muutoksesta 1960-luvulle tultaessa	17
3 TYÖRIKOSSÄÄDÖSTEN MUOTOUTUMINEN LUVUILLA 1960–1980 .	17
3.1 Säädytö kohti rikoslakia.....	17
3.2 Työturvallisuuslain säädökset kohti rikoslakia.....	21
3.2.1 Vastuukohteen valinta organisaation sisältä	21
3.2.2 Työntekijän vastuu	24
3.2.3 Työntekijän rangaistusvastuun poliittinen lataus.....	25
3.2.4 Pohja rikoslain säädöksille.....	27
3.2.5 Jatkoa työntekijän suojelulle.....	29
3.3 Rikosoikeuden muutostarve	31
3.3.1 Työturvallisuuslain muutosten rikosoikeudelliset edellytykset	31
3.3.2 Rikoslain kokonaisuudistuksen alku.....	33
3.4 Yhteenveto.....	36
4 RIKOSLAIN KOKONAISUUDISTUKSEN II-VAIHE	37
4.1 Otolliset olosuhteet muutokselle.....	37
4.1.1 Suomalaisen oikeuskulttuurin muutos	37
4.1.2 Yhdessä eurooppalaisen kulttuurin kanssa.....	39
4.1.3 “Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta”	42
4.2 Rikoslain työrikoksia koskeva 47 luku.....	43
4.2.1 Työturvallisuusrikos.....	43
4.2.2 Vastuun kohdentaminen.....	45
4.3 Työturvallisuuteen implementoitava EU-normisto	47

4.4	Vastuun kohdentamisen muualla rikoslainsäädännössä	50
4.4.1	Muuttunut normisto.....	50
4.4.2	Ympäristönsuojelusta ympäristörikoslainsäädäntöön.....	50
4.4.3	Oikeushenkilön rangaistusvastuu vastuun kohdentamisen aisaparina.....	53
4.4.3.1	Uusi kohde rikosvastuulle.....	53
4.4.3.2	Havainnot uuden kohteen säädöspäätöksistä.....	56
4.5	Yhteenveto rikoslain II-uudistuksesta	58
5	MUUTOKSEN SEURAUKSET UUDISTUKSEN JÄLKEEN	60
5.1	Vastuun kohdentamisen normatiivinen tilanne	60
5.2	Osakeyhtiöiden tuomat erityispiirteet muutoksen jälkeiseen arviointiin.....	62
5.3	Työturvallisuusvastuun muotoutuminen	65
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	68

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Anttila, Inkeri, Heinonen, Olavi, Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Tammi 1976.
- Backman, Eero, Rikosoikeuden yleiset opit korkeimmassa oikeudessa vuosina 1980–1986 II osa. Lakimies 5/1989, s. 561–593.
- Backman, Eero, Rikosoikeuden yleiset opit korkeimmassa oikeudessa vuosina 1980–1986 I osa. Lakimies 7/1988, s. 770–801.
- Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Edita 2005.
- Hahto, Vilja, Uhrin myötävaikutus. Edita 2004.
- Halme, Liisa, Katsauksia ja pienempiä kirjoituksia, Rakenteet ja rationaalisuus pankkien riskinotossa. Lakimies 3/1999 s. 426–430.
- Heinonen, Olavi, Koskinen, Pekka, Lappi-Seppälä, Tapio, Majanen, Martti, Nuotio, Kimmo, Nuutila, Ari-Matti, Rautio, Ilkka, Oikeuden perusteokset: Rikosoikeus. WSOY 2002.
- Heiskala, Risto, Ilmonen, Kaj, teoksessa Uusi jako, Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta? toim. Risto Heiskala, Eeva Luhtakallio. Yliopistokustannus 2006.
- Hietala, Harri, Kahri, Tapani, Kairinen, Martti, Kaivanto, Keijo, Työsopimuslaki käytännössä. Talentum 2008.
- Hiitonen, E., Työtaturmien korvaamisesta, Suomen oikeutta silmällä pitäen. Valtioneuvoston kirjapaino 1930.
- Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus, yleiset opit, ensimmäinen osa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 28, 1948.
- Honkasalo, Brynolf, Suomen rikosoikeus, erityinen osa II. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 104, 1960.
- Kangas, Urpo, Oikeustiede Suomessa 1900–2000 luvulla. Werner Söderström Lakitieto Oy 1998.
- Kekkonen, Jukka, Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Helsingin yliopisto 2013.
- Kekkonen, Jukka, Oikeudellisen muutoksen tutkimisesta. Teoksessa Minun metodi, toim. Häyhä, Juha. WSOY 1997.
- Kekkonen, Jukka, Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja. Helsingin yliopisto 1999.
- Kekkonen, Jukka, Suomen oikeuskulttuurin historiaa ja paikannusta, Suomen oikeuskulttuurin suuren linjan jäljillä. Lakimies 1998/6-7, s. 929–936.

- Koskinen, Pekka, Konservatiivista ja radikaalia kriminaalipolitiikkaa rikoslain uudistuksessa. *Lakimies* 7/1991, s. 867-872.
- Koskinen, Pirkko K, Vastuu työturvallisuudesta. *Lakimies* 1975/73 s. 846–861.
- Koulu, Risto, Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Ajankohtaista, Kohti uutta insolvenssioikeutta. *Lakimies* 8/1996, s. 1147–1151.
- Kyläkallio, Juhani, Irola, Olli, Kyläkallio, Kalle, Osakeyhtiö. Edita 2008.
- Lahti, Raimo, Lakimiehen 90. vuosikerta. *Lakimies* 1/1992 s. 3-6.
- Lahti, Raimo, Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä ja sen sääntelystä. *Lakimies* 8/1998 s. 1271.1284.
- Lahti, Raimo, Uudistuva rikosoikeus. *Lakimies* 7/1991, s. 845-846.
- Lahti, Raimo, Uudistuvan rikosoikeuden haasteita vuosituhanen vaihtuessa. *Lakimies* 67/1998, s. 1189-1197.
- Lappi-Seppälä Tapio, Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – I. *Lakimies* 7/1991 s. 902-928.
- Matikkala, Jussi, Tolvanen, Matti, Keskeiset rikokset. Edita 2014
- Mattila, Yrjö, Työelämän uudistamislain tulevat voimaan. *Lakimies* 2/1989, s. 195–216.
- Mähönen, Jukka, Villa, Seppo, Osakeyhtiö I, Yleiset opit. WSOY 2006.
- Nissinen, Matti, Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisöissä. Helsingin yliopisto 1996.
- Paanetoja, Jaana, Työturvallisuus oikeus. Edita 2018.
- Pirjatanniemi, Elina, Ympäristörikokset. Kauppakaari Lakimiesliiton kustannus 2001.
- Pirjatanniemi, Elina, Vihertyvä rikosoikeus, Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Edita 2005.
- Pöysti, Tuomas, Kansainvälistä, Eurooppalainen rikosoikeus ja Euroopan unionin rikosoikeuden Corpus Juris-hanke. *Lakimies* 1/1997, s. 132–159.
- Ratio, Juha, Euroopan unionin oikeus. Talentum pro 2016.
- Ratio, Juha, Kansainvälistä, Eurooppalainen rikosoikeus ja Euroopan unioni. *Lakimies* 3/1996, s. 540-553.
- Roxin, Claus, Rikoslainopin kriminaalipoliittisesta merkityksestä. *Lakimies* 3/1989, s. 319–340.
- Saloheimo, Jorma, Työturvallisuus, Perusteet vastuu ja oikeussuoja. Talentum 2006.

- Saloheimo, Jorma, Työturvallisuus, Perusteet vastuu ja oikeussuoja. Talentum 2016
- Saloheimo, Jorma, Työturvallisuusvastuun uusia perusteita. Lakimies 1/1994, s. 34-61.
- Sarkko, Kaarlo, Työoikeus, Yleinen osa, kolmas uudistettu painos. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannus toimikunta, 1980.
- Sipilä, Arvo, Suomen työoikeuden pääasiat. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja N:o 137. Werner Söderström osakeyhtiö, 1968.
- Sortti, Toni, Työturvallisuusrikokset. Edita 2013.
- Tapani, Jussi, Tolvanen, Matti, Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa, Vastuuoppi. Alma Talent Oy 2018.
- Tosh, John, The pursuit of history. Longman 1982.
- Tuori, Kaarlo, Oikeuden rationaalisuus, Max Weber ja Jürgen Habermas oikeuskehityksen tulkitsijoina. Helsingin yliopisto 1988.
- Vikatmaa, Juha, Vesien saastuminen rikosoikeudellisena ongelmana. Suomen lakimiesliiton kirjasarja N:o 39. Suomen lakimiesliiton kustannus Oy 1973.

Virallislähteet

Lainsäädäntö

Rikoslaki (39/1889)

Laki rikoslain muuttamisesta (769/1990)

Perustuslaki (731/1999)

Osakeyhtiölaki (624/2006)

Laki osakeyhtiöistä (22/1895)

Työturvallisuuslaki (104/1930)

Työturvallisuuslaki (299/1958)

Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (27/1987)

Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (287/1988)

Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (509/1993)

Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (686/1995)

Euroopan neuvoston direktiivi 89/655/ETY

Euroopan neuvoston direktiivi 89/656/ETY

Euroopan neuvoston direktiivi 89/391/ETY

Euroopan talousyhteisön perustamissopimus, Suomen pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja sarja C1. Suomen Pankin taloustieteellinen tutkimuslaitos, 1962.

Esityöt

HE 19/1929 II vp: Hallituksen esitys eduskunnalle työturvallisuuslaiksi

HE 29/1935 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi osakeyhtiöistä annetun lain muuttamisesta

HE 159/1944 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi osakeyhtiöistä annetun lain muuttamisesta.

HE 68/1952 vp. Hallituksen esitys 'Eduskunnalle laiksi osakeyhtiöistä annetun lain 44§:n muuttamisesta.

HE 5/1957 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle työturvallisuuslaiksi

KM 1973:70: Työrikostoimikunnan mietintö

KM 1976:72: Rikosoikeuskomitean mietintö

HE 81/1985 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi työturvallisuuslain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

PEVL 19/1985 vp: Perustuslakivaliokunnan lausunto sosiaalivaliokunnalle 28.11.1985

SOVM 13/1986 vp: Sosiaalivaliokunnan mietintö n:o 13 hallituksen esityksestä laeiksi työturvallisuuslain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta, lakialoitteesta laiksi työsuojelun valvonnasta annetun lain muuttamisesta ja lakialoitteesta laeiksi työturvallisuuslain 9 §:n ja työsuojelun valvonnasta annetun lain 26 §:n muuttamisesta

HE 167/1987 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi työturvallisuuslain sekä työsuojelun valvonnasta ja muutoksenhausta työsuojeluasioissa annetun lain muuttamisesta

HE 66/1988 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muuttamiseksi

HE 309/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

HE 94/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

HE 95/1993 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi

Eduskunnan työasiainvaliokunta, lausunto 1/1994, annettu lakivaliokunnalle 19.4.1994.

HE 157/2000 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle työsopimuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 59/2002 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle työturvallisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 44/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

Oikeustapaukset

KKO 1960-II-101

Vaasan HO 15.03.1974 13/74

KKO 1976-II-37

KKO:1978-II-18

KKO:1984-II-224

KKO:1985-II-123

Turun HO 21.3.1991 R 90/604

Turun Ho 20.11.2008, R 07/2819

Muut lähteet

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työtaturmat [verkkojulkaisu].

ISSN=1797-5999. 2017, Liitetaulukko 1. Palkansaajien kuolemaan johtaneet työpaikkaturmat 1975–2017 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 13.12.2019].

Saantitapa:http://www.stat.fi/til/ttap/2017/ttap_2017_2019-11-29_tau_001_fi.html

Valtioneuvoston listaus ministereistä ja hallituksista Suomessa:

<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>

LYHENTEET

ETY – Euroopan talousyhteisöjen

EU – Euroopan unioni

EY – Euroopan yhteisöt

HE – Hallituksen esitys

HO – Hovioikeus

IUCN – Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto

Kesk. – Suomen keskusta

KKO – Korkein oikeus

KM – Komitean mietintö

Kok. – Kansallinen kokoomus

OYL – Osakeyhtiölaki

PL – Perustuslaki

RL – Rikoslaki

Sd. – Suomen Sosialidemokraattinen puolue

UNEP – YK:n ympäristöohjelma

Vas. – Vasemmistoliitto

WWF – Maailman Luonnon Säätiö

YK – Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus tutkielman aihepiiriin

Tämän pro gradu tutkielman aihe koostuu kolmesta elementistä: 1. osakeyhtiöstä, 2. rikosvastuusta ja 3. työturvallisuudesta, sekä elementtien murroksen yhteisvaikutuksessa yhteiskunnan kanssa aikaansaamasta muutoksesta.

Osakeyhtiö (*eng. Limited Liability Company*) on Suomalaisen elinkeinoelämän kannalta keskeisin yritysmuoto.¹ Suomen ensimmäinen varsinainen voimaan tullut osakeyhtiölaki oli vuoden 1895 laki osakeyhtiöistä (22/1895).² Osakeyhtiö yritysmuotona perustuu osakkeenomistajien rajoitetulle vastuulle ja on siten omiaan lisäämään yhtiöiden perustamishalukkuutta ja kasvavaa määrää. Jo ensimmäisessä suomalaisessa osakeyhtiölaissa vuonna 1895 oli säännös osakkeenomistajien rajoitetusta vastuusta. Rajoitettu vastuu on lähtökohtana nykyisin voimassaolevassa osakeyhtiölaissa (624/2006).³

Rajoitettu vastuu periaatteena kohdistuu osakkeenomistajiin ja viittaa vastuun rajoitukseen yhtiön veloista ja velvoitteista.⁴ Mielestäni on hedelmällistä tutkia myös muita osakeyhtiön toimintaan ajan saatossa liitettyjä henkilökohtaisia vastuita sekä näiden vastuiden murrosta ja muovautumista. Tässä tutkielmassa keskitytään nimenomaan rikosoikeudelliseen vastuuseen.

Kun tarkastellaan rikosoikeuden muuttumista 1900-luvun aikana, on huomattavissa merkittäviä muutoksia vaihtelevien suuntausten mukaan. Kuten tässä tutkielmassa esitetään, erityisesti 1980- ja 1990-lukujen aikana Suomen rikosoikeusjärjestelmä koki merkittäviä muutoksia rikoslain kokonaisuudistusten myötä. Näiden uudistusten alku ja yhteiskunnallinen tarve on kuitenkin luonnollisesti ilmennyt jo hieman ennen uudistusten voimaantumista. Tässä tutkielmassa keskitytään rikoslain kokonaisuudistuksen tuomiin muutoksiin rikosoikeudellisessa ajattelussa ja muutosten syihin liiketoimintaan liitännäisessä rikollisuudessa.

---

¹ Mähönen–Villa 2006 s. 1.

² Mähönen–Villa 2006 s. 11.

³ Mähönen–Villa 2006 s. 33.

⁴ Mähönen–Villa 2006 s. 33.

Jotta rikosoikeudellista muutosta tai muuttumattomuutta voitaisiin systematisoida, on tutkielmassa perehdyttävä vallitsevaan yhteiskuntatilaan. Yhteiskunnallinen kehitys vaikuttaa jatkuvasti rikosoikeuden säännösten sisältöön. Käsitteet rikollisesta luonteesta muuttuvat eikä rangaistavina tekoina ole enää kaikkia niitä, jotka keskiajalla olivat rikoksena rangaistavia. Esimerkiksi salavuoteus, jolla on tarkoitettu seksisuhdetta naimattomien ihmisten kesken, ei enää vuosikymmeniin ole kuulunut rangaistaviin tekoihin. Toisaalta taas täysin päinvastaisesta rikosoikeudellisesta kehityksestä ovat esimerkkinä liiketoimintaan liitännäinen rikollisuus kuten myös työ- ja ympäristörikokset.⁵

Työsuojelulla on verrattain pitkät perinteet suomalaisessa lainsäädännössä. Ensimmäinen työturvallisuuslaki (104/1930) astui voimaan 1930, mutta jo vuonna 1889 oli säädetty ensimmäinen yhtenäinen työväensuojeluasetus, jossa oli nimenomaisia säädöksiä työpaikkojen tapaturman- ja terveydensuojelusta.⁶ Työrikokset ja niihin kuuluva työturvallisuusrikos säädettiin rikoslaille rangaistaviksi vasta vuoden 1995 laissa. Tätä ennen rangaistussäädökset työturvallisuuden osalta perustuivat aineellisen oikeuden säädöksiin.

Kun yhdistetään osakeyhtiön johto, rikosvastuu ja työturvallisuus sekä se, miten nämä tekijät ovat liittyneet toisiinsa ja mitä niille on vuosien saatossa tapahtunut, päästään tutkielmani aiheeseen.

1.2 Aiheen rajaus ja tutkimuskysymys

Tutkielman aiheena on systematisoida ja hahmottaa osakeyhtiön johdon työturvallisuusvastuun muodostuminen rikoslaille rangaistavaksi. Tutkielmassa keskitytään erityisesti siihen, miten rikosoikeudellinen vastuuobjekti valitaan organisaation sisältä yhtiön toiminnassa tapahtuneen työturvallisuuslaininlyönnin seurauksena.

Tutkielmassa perehdyn osakeyhtiön johdon rikosoikeudellisen työturvallisuusvastuun muovautumiseen vuoden 1995 rikoslain säädökseksi. Koska tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista perehtyä muutokseen osakeyhtiöiden alkuaajoista alkaen, on tutkielma keskitetty 1995 vuoden muutosta edeltäneisiin vaiheisiin, muutosten syihin ja muutoksen seurauksiin 2000-luvulle. Näin ollen määritän tutkielman keskeisimmän ajanjakson vuo-

---

⁵ Heinonen–Koskinen–Lappi-Seppälä–Majanen–Nuotio–Nuutila–Rautio 2002 s. 46.

⁶ Saloheimo 2006 s. 17–18.

sien 1970–2005 välille. Myös käyttämäni lähdeaineisto on kerätty tätä aikajännettä silmällä pitäen. Kokonaisuuden hahmottamisen kannalta on kuitenkin tärkeää, että sivuan lisäksi sekä 1900-luvun alkupuolella vallinnutta oikeus- ja yhteiskuntatilaa että 2010-luvun nykytilaa.

Tutkielma on rajattu koskemaan osakeyhtiöiden toiminnassa tapahtuneita työturvallisuussäädösten rikkomuksia ja niistä seuraavaa vastuun kohdentumista yhtiön johtoon. Tutkielmani käsittelee työturvallisuusrikoksia tai tarkemmin sanottuna työturvallisuusvastuun kohdentumisessa osakeyhtiön johtohenkilöön tapahtunutta muutosta sekä vastuun muutosta aineellisesta oikeudesta työturvallisuusrikokseksi. Kun tutkielmassa puhutaan ”yhtiöstä” tai ”yhteisöstä” tarkoitetaan nimenomaisesti osakeyhtiötä, ellei erikseen toisin mainita.

Osakeyhtiöiden eri kokoisuudesta ja muotoisuudesta johtuen ”johto” voi tutkielmassa viitata eri tahon ja asteen henkilöihin. Isommissa yhtiöissä johtoporras voi olla hyvinkin suuri, hallituksesta ja toimitusjohtajasta alkaen työnjohtajaan tai alempaan esimieheen, kun taas pienemmissä yhtiöissä hallitus voi muodostaa sekä työntekijäportaan että ylimmän päätäntäelimen. Tarkoitan viittauksella ”yhtiön johto” kussakin yhtiössä, kussakin tilanteessa johtavassa asemassa olevia henkilöitä, jotka käyttävät päätäntä- ja määräysvaltaa toimessaan.

Tutkielmani vastaa tutkimuskysymykseen: Miten osakeyhtiön johdon rikosvastuu työturvallisuudesta on muuttunut rikoslain kokonaisuudistuksen myötä ja miksi muutos on tapahtunut?

1.3 Metodi ja rakenne

Käytän tutkielmassani oikeushistorian metodia eli tutkielmani muodostaa oikeudellisen muutoksen analyysin vastaten kysymyksiin miten ja miksi.⁷ Erittelen työturvallisuusvastuusta muodostunutta osakeyhtiön johdon rikosoikeudellista vastuuta työturvallisuusrikoksesta osana yhteiskunnallista ja oikeudellista muutosta.⁸

---

⁷ Kekkonen 2013 s. 6.

⁸ Kekkonen 1997 s. 131.

Oikeushistorian näkökulma näkyy tutkielmani rakenteessa siinä, että oikeushistoriallisen metodin mukaisesti käytän lähteenäni useita säädöksiä ja säädösten esitöitä alkuperäistä sanamuotoa siteeraten. Työturvallisuuden tai johdon vastuuseen liittyvien säädösten sanamuodon ja niiden perustelujen avaaminen pitää aikalaisnäkökulman tutkielmassa mukana. Nämä säädökset ja säädösten perustelut ovat myös suoraa näkemystä siitä, mitä ihmiset ovat kyseisenä aikana ajatelleet ja miten oikeustilansa perustelleet.⁹

Oikeushistorian metodin käytöstä seuraa, etteivät tutkielmani esiin nostamat faktat ole välttämättä objektiivisesti valikoituja. Tämä johtuu siitä, että historialliset seikat yleisesti ottaen jo itsessään omaavat jonkin tietyn syyn, jonka vuoksi ne tulevat käsitellyksi. Valitsen omat nostoni tähän tutkielmaan siitä näkökulmasta, mikä edesauttaa johdon vastuun hahmottamista ja selittämistä työturvallisuusrikoksesta osakeyhtiön toiminnassa.¹⁰

Tutkielman rakenne koostuu johdannosta, neljästä sisältöluvusta ja johtopäätöksistä. Rakenteeni etenee kronologisesti siten, että luvussa 2 käsittelen työturvallisuusvastuuta ennen 1960-lukua. Luvussa 3 käsittelen rikoslain vastuusäädösten alkua 1960- ja 1980-lukujen välillä. Luvussa 4 käsittelen rikoslain kokonaisuudistuksen toisen vaiheen aikaan saamaa muutosta ja luvussa 5 käsittelen uudistuksen seurauksia. Kuudennessa luvussa ovat johtopäätökseni. Tutkielma on rakennettu siten, että käsittelylukujen viimeiset kapaleet ovat yhteenvetoja kyseisellä ajanjaksolla tapahtuneesta muutoksesta.

Todettakoon lisäksi, että tämä esitys ei ole syväluotaava katsaus osakeyhtiölain muutokseen tai osakeyhtiöoikeuteen. Myöskin rikosoikeuden kohdalla painopiste pysyy työturvallisuusvastuussa ja vastuun kohdentamisopissa sekä niiden murroksessa.

2 TYÖTURVALLISUUSVASTUU ENNEN 1960-LUKUA

2.1 Vastuusetelma osakeyhtiössä

Suomen ensimmäinen varsinainen osakeyhtiöitä säätelevä laki astui voimaan vuonna 1895.¹¹ Aikaisemmin käytössä olleesta periaatteesta, jonka mukaan osakeyhtiön perusta-

---

⁹ Tosh 1982 s. 27.

¹⁰ Tosh 1982 s. 113.

¹¹ Laki osakeyhtiöistä (22/1895).

minen edellytti viranomaisen lupaa, luovuttiin eikä yhtiön perustaminen ollut enää viranomaisen harkinnassa. Osakeyhtiöitä edustaville yhtiömiehille säädettiin vapaus päättää keskinäisistä suhteistaan sekä yhtiön toiminnasta ja organisoinnista.¹²

Lain osakeyhtiöistä pykälä 38 ilmentää yhtiön johdon vastuun alkua. Säädöksen mukaan:

”Toimitsijan tulee lain ja yhtiöjärjestyksen sekä osakasten antamain osotusten mukaan kaikella ahkeruudella ja huolella hoitaa yhtiön asioita.”

Saman lain 41 pykälän mukaan:

”Toimitsija vastatsoon täydelleen siitä vahingosta, jonka hänen huolimattomuutensa taikka lakia tahi yhtiöjärjestystä vastaan sotiva toimensa yhtiön asioissa on yhtiölle tuottanut. Jos vahinko on useampien tuottama, vastatsoon kukin omasta ja toistensa puolesta sen korvaamisesta.”¹³

Osakeyhtiöiden puolesta toimivilla henkilöillä on osakeyhtiölain alusta alkaen ollut velvollisuus huolelliseen toimintaan. Rikosoikeudellisen vastuun on katsottu voivan seurata osakeyhtiön johdon asemaa 1900-luvun alkupuolelta alkaen. Jo vuoden 1935 osakeyhtiöitä koskevassa hallituksen esityksessä on mainittu, että yhtiön hallituksen jäsen voi asemaansa perusten joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen.¹⁴

Kun perehtyy ensimmäisten osakeyhtiöitä säätelevien lakien esitöihin huomaa, että säädösvalmisteluissa on pääosin keskitytty yhtiöiden päätäntäelimiin ja siihen, miten ja millaisin kokoonpanoin yhtiöissä tehdään päätöksiä. Tämä on koettu tärkeäksi muun muassa vähemmistöosakkaiden ja velkojien suojaamiseksi sekä osakkeenomistajien yhdenvertaisuuden takaamiseksi.¹⁵

---

¹² Kyläkallio–Iirola–Kyläkallio 2008 s. 57.

¹³ Laki osakeyhtiöistä (22/1895).

¹⁴ HE 29/1935 vp. s. 3.

¹⁵ HE 29/1935 vp. s. 3.

Yhtiöiden päätantäelinten toiminnoista säädetyt lainsäädännölliset rajat on koettu keskeiseksi, jotta yhtiöiden toiminnassa on pystytty välttämään epäoikeudenmukainen suosiminen ja takaamaan oikeudenmukaiset perusteet vastuuvapauksien myöntämiselle.¹⁶ Voidaan siten katsoa, että jo 1900-luvun alkupuoliskolla on vallinnut tarve puuttua säädöstasolla nimenomaan yhtiön hallinnollisten elinten toimintaan. Jo osakeyhtiösäätelyn alussa on ollut tarve säännellä yhtiön puolesta toimivien henkilöiden vastuita ja velvoitteita. Tämä on luonnollista, kun huomioon otetaan Suomen yhteiskunnallinen tilanne sota-aikana.

Euroopassa osakeyhtiöiden kehittymiseen ja rakenteellisiin muutoksiin vaikutti Euroopan integraatiokehitys ja Euroopan unionin alkuhistoria, jonka voidaan katsoa alkaneen toisen maailmansodan jälkeen 1940–1950-lukujen vaihteessa. Euroopan hiili- ja teräsyhteistyötä varten perustettu liittouma toimi pohjana Euroopan taloudellisen yhteistyön kehitykselle. 1950-luvulla hiili- ja teräsyhteistyö osoittautui myös taloudellisesti merkitykselliseksi ja yhteistyön siivittämänä taloudellinen yhteistyö ja yhteismarkkinat saivat alkunsa.¹⁷

Samoihin aikoihin Suomessa päättämistä osakeyhtiön asioista muutettiin. Esimerkiksi yhtiöjärjestykseen tehtyjen muutosten vahvistamista ei tarvinnut enää hakea käsiteltäväksi valtioneuvoston yleisistunnossa, vaan vahvistaminen päätettiin antaa kauppa- ja teollisuusministerin tehtäväksi.¹⁸ Hieman myöhemmin osakeyhtiön varojenjakamista päätettiin yhtenäistää muiden Pohjoismaiden sekä Italian ja Englannin kanssa.¹⁹ Näin ollen Euroopassa vaikuttava integraatiokehitys oli jo silloin omiaan vaikuttamaan osakeyhtiöoikeudellisen säätelyn muutokseen ja yhtiöiden päättävien toimielinten vaikutusvaltaan. Lainsäädännöllä osakeyhtiöiden sisäistä toimintaa pyrittiin joustavoittamaan, säätelyprosesseja kevennettiin antamalla yhtiön edustajille toimielinten kautta lisää valtuuksia ja säätelyrakennetta yhdenmukaistettiin muun Euroopan kanssa.

---

¹⁶ HE 29/1935 vp. s. 3.

¹⁷ Raitio 2016 s. 3-8.

¹⁸ HE 159/1944 vp. s. 1.

¹⁹ HE 68/1952 vp. s. 1.

2.2 Rikosoikeus ennen 1960-lukua

2.2.1 Rikosoikeuden yleisten oppien tilanne

Rikosoikeuden johtavien periaatteiden ymmärtäminen 1940–50 luvuilla edellyttää ymmärrystä suojelutarpeessa olevasta oikeushyvästä, johon yhteiskunta on halunnut rangaistusta käyttää. Rangaistukselle katsottiin olevan luonteenomaista aiheuttaa kärsimystä kohteelleen. Honkasalo nosti esiin eri koulukuntien teorioita, jotka määrittivät rangaistuksen merkitystä ja käyttötarkoitusta rikosoikeudessa. Pääosateorioista nojaa ideologiaan, jossa rangaistus nähdään oikeudenmukaisena kärsimyksenä kielletyn teon tekemisen seurauksena tai kielletyn teon hyvityksenä.²⁰

Relatiiviset rikosoikeuden teoriat edustivat näkökulmaa rangaistusten ennakoita estävästä vaikutuksesta. Teorian mukaan rangaistukset ovat yhteiskunnan joko yleisestä tai erityisestä suoja rikoksen muodossa tapahtuvia hyökkäyksiä vastaan. Rangaistuksen yleisestä ominaisuus nähtiin varhaisemmin vähäiseksi ja rangaistuksen suurin teho koettiin kohdistuvan nimenomaan rikoksen tekijään itseensä.²¹ Kuitenkin 1930–1950-lukujen aikana rangaistusten yleisestä merkitys sai arvostusta osakseen erityisesti Pohjoismaissa. Rangaistukset nähtiin moraalialuovana ja vahvistavana.²²

Katsoakseni työturvallisuusrikosvastuu on muodostunut nimenomaan relatiivisen rikosoikeuden teorian varaan eli rangaistavuuden tarkoituksena on ollut estää ennakoita laiminlyöntien aiheutuminen. Kun pelotevaikutus on olemassa, työturvallisuusmääräyksiin keskitytään tehokkaammin ja huolimattomuuslaiminlyönnit vähenevät. Työturvallisuusvastuun myöhemmän kehittymisen kannalta on keskeistä havaita, että vielä 1940-luvulla ennakoestävyydelle ei juurikaan annettu painoarvoa.

Yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan sekä julkishallinnon rakenteiden murroksen myötä myös rikosoikeudellinen kenttä alkoi kaivata muutosta 1950-luvun paikkeilla. Rikosoikeus alkoi muutoksen myötä jakaantumaan perinteisen yksilörikosoikeuden lisäksi moderniin yhteisörikosoikeuteen. Perinteiseen yksilörikosoikeuteen kuuluvat ensisijaisesti jo 100 vuotta rikoksiksi katsotut teot. Moderni yhteisörikosoikeus tuli vastaamaan

---

²⁰ Honkasalo 1948 s. 24–25.

²¹ Honkasalo 1948 s. 27.

²² Honkasalo 1948 s. 28.

ensisijaisesti yhteiskunnallisen muutoksen tarpeisiin, joka muutos oli herättänyt tarpeen säännellä rikosoikeudella yksilöiden lisäksi myös yhteisöjen toimintaa.²³

Sodan jälkeisessä Suomessa aloitettiin rakennemuutosten aikakausi oikeudellisessa ajattelussa. Uudistusten päätavoitteet voitiin jakaa kolmeen ryhmään: 1. oikeusturvan parantamiseen tähtäävät uudistukset, 2. kansalaisen oikeusaseman vahvistamista koskevat uudistukset, 3. hyvinvointivaltiolliset uudistukset. Näistä uudistuksista on rikosoikeuden modernisoitumisen katsottu alkaneen. Kriminaalipoliittisesti uudistuksessa ajatusmalli muuttui rankaisemisesta ja kärsimisestä kustannustehokkaammaksi ja ennaltaehkäisevämmäksi.²⁴

Modernin rikosoikeuden muodostuminen on nähtävä tutkielmani aihepiirin kannalta keskeisenä muutoksena. Yhteisöjen toimintaan huomion kiinnittäminen, vastuuehdokkaiden etsintä liiketalouteen liittyvästä rikollisuudesta sekä ennakoestävän rangaistusmallin yleistyminen, ovat olleet alkusysäys sille, että osakeyhtiön toiminnassa tapahtuneesta rikoksesta on alettu yksilöimään vastuuta yksityishenkilöille. Työturvallisuusvastuussa tapahtuneen muutoksen hahmottaminen alkaa näin ollen siitä, että rikosoikeus modernisoitui nostaen yhteisöt ja niiden toiminnassa tapahtuneen rikollisuuden puheenaiheeksi sekä siitä, että rikosoikeudella ei pyritty enää vain rankaisemaan teoista vaan myöskin ennaltaehkäisemään rikollisuutta.

2.2.2 Liike-elämään liittyvät rikokset

Rikosoikeuden piirissä ei ollut vielä 1960-luvun alussa eritelty omaksi ryhmäkseen liike-elämään liittyviä rikoksia. Sen sijaan Honkasalo on eritellyt ”raharikokset” rikoslajiksi yhdessä uskontoon, sukuasemaan ja sukuoikeuteen, avioliittoon, siveellisyyteen, rauhaan, yleisvaarallisuuteen sekä väärennykseen kohdistuvien rikosten kanssa.²⁵ Raharikokset toimivat suunnannäyttäjinä liike-elämään liittyville rikoksille.

---

²³ Nissinen 1996 s. 2.

²⁴ Kekkonen 1999 s. 109 ja 111.

²⁵ Mielestäni olisi hyvin poikkeuksellista, mikäli 1960-luvulla liike-elämän ympärille olisi muodostettu varsinaisia rikostyyppejä. Honkasalon esittämä jaottelu kuvastaa ensisijaisesti sitä, millaisia elämänosa-alueita on ennen 1960-lukua tullut rikoslain nojalla suojata. Ks. Honkasalo 1960.

Kun raharikossääntely nousi rikoslakiin, oli epäselvää, mitä oikeushyvää niillä pyrittiin suojaamaan. Aikaisemmin raharikokset miellettiin majesteettirikoksiksi tai rahaherruuden loukkauksiksi, mutta sodanjälkeisessä rikosoikeudessa valtion ja yksityisen omaisuuden suojaksi tarkoitettut raharikokset saivat uuden suojeltavan oikeushyvän.²⁶

Raharikosten katsottiin suojaavan ennen kaikkea oikeus- ja liike-elämän turvallisuutta ja varmuutta. Raharikoksilla on mielletty olevan valtioiden rajat ylittäviä vaikutuksia, jonka seurauksena lainsäätäjä sääti rikokset rangaistavaksi joko tekijän kansalaisuuden nojalla määräytyvän tai tekopaikan nojalla määräytyvän lainsäädännön mukaan.²⁷

Varsinaiset raharikossäädökset liittyivät ensisijassa konkreettisesti rahaan kuten väärentämiseen tai väärän rahan valmistamiseen. Raharikoksista seuraavien rangaistusten ankaruuden ja yrityksen rangaistavuuden perusteella voidaan todeta, että rikoksia pidettiin hyvinkin vakavina.²⁸ Vaikka säädökset itse muodostuvatkin melko konkreettisista elementeistä kuten metalli- ja paperirahan määrittelyistä, on suurempi merkitys annettava sille, että suojeltavana oikeushyvänä on ollut liike-elämä ja kansainväliset aspektit on hahmotettu jo silloin. Vasta kun suojeluobjekti on valittu, voidaan lainsäädöksiä kehittää haluttuun suuntaan.

2.3 Työturvallisuusvastuun alkuvaiheet

2.3.1 Vastuu ensimmäisessä työturvallisuuslaissa

Työturvallisuus on osa työoikeutta, joka on sinänsä hyvin laaja kokonaisuus. Työturvallisuus oikeus on alkujuuriltaan yksi työoikeuden vanhimmista osa-alueista. Työoikeus on lähtöisin 1800-luvulta, jolloin palkkatyöntekijöiden fyysisen työturvallisuuden suojelua alettiin sosiaalipoliittisin toimenpitein edistää.²⁹ Palkkatyöntekijöiden terveyttä alettiin Suomessa suojella 1800-luvun puolivälin jälkeen. 1900-luvulla työturvallisuuslainsäädäntö seurasi teollistumista ja elinkeinorakenteen kehitystä. Työväestön järjestäytyminen toi mukanaan uusia vaatimuksia työturvallisuudelle.³⁰

---

²⁶ Honkasalo 1960 s. 248.

²⁷ Honkasalo 1960 s. 248.

²⁸ Honkasalo 1960 s. 251–252.

²⁹ Saloheimo 2006 s. 13.

³⁰ Saloheimo 2006 s. 17–18.

1900-luvun alussa työssä sattuneisiin tapaturmiin sovellettiin rikosoikeuden yleisiä oppeja ja yleisistä opeista syntyviä vastuusääntöjä. Valitsevat oikeusohjeet olivat pääosin peräisin varhaisista oikeuskäsityksistä. Niiden mukaan yrittäjä oli työssä sattuneesta tapaturmasta vastuussa vain, jos hän tahallisesti tai ainakin tuottamuksellisesti oli tapaturman välitön aiheuttaja. Vastuu tuotti velvollisuuden korvata täysin aiheutettu haitta.³¹

1900-luvun alussa vallitsi käsitys, jonka mukaan neljäsosa työssä sattuneista vahingoista eli työtapaturmista voitiin katsoa työnantajan aiheuttamaksi. Käsitys vahvistaa voimassa olevan korvauskäytännön nojalla, että työntekijät saivat korvauksen vain joka neljänestä tapaturmasta. 1930-lukua lähestyttäessä huomattiin, että todellisuudessa työntekijöiden asema oli vielä tätäkin huonompi, koska työntekijällä oli velvollisuus näyttää työnantajan syyllisyys toteen. Toteen näyttäminen luonnollisesti edellytti kallista oikeudenkäyntiä, josta puolestaan seurasi kiristyneet välit työnantajan kanssa ja pahimmillaan työpaikan menettäminen.³²

Yhteiskunnassa oli noussut tarve työturvallisuuslain säätämiseksi. Suomalaisen oikeuden sisältöä muokkaavat pääpiirteissään muutokset oikeuskulttuurissa. Oikeuskulttuurin muutosnopeus on lisääntynyt viimeisen vuosisadan aikana. Säätö-yhteiskunnan kaudella Suomessa vallitsi satoja vuosia kestävä traditio, kun kansainvälistymisen kaudella oikeuskulttuuri muuttui jatkuvasti. Kiihtyvä muutosnopeus on osoitus oikeuskulttuurin ja yhteiskuntamuutoksen kiinteästä symbioosisuhteesta.³³

Aiemmin voimassa ollut asetus ammatinvaaralta suojelemisesta oli annettu vuonna 1914 ja näin ollen oli luonnollista, että asetus oli 15 vuoden aikana osoittautunut puutteelliseksi. Huomattiin, että sen sovellutuspiirin ulkopuolelle olivat jääneet monet sellaiset työalat, joissa tapahtui terveyttä vaarantavia yksittäisinä tapaturmina sekä systemaattisia työolosuhteista johtuvia onnettomuuksia.³⁴ Kun lähestyttiin 1930-lukua, alettiin sekä yhteiskunnallisessa että poliittisessa keskustelussa nostamaan esiin työtapaturmien ja niistä seuraavan vastuun erityispiirteitä.³⁵ Kun oikeuskulttuuri ja yhteiskunta ovat murroksessa, tarvittiin muutoksia myös lainsäädännössä.

---

³¹ Hiitonen 1930 s. 3.

³² Hiitonen 1930 s. 3-4.

³³ Kekkonen 1998 s. 931

³⁴ HE 19/1929 II vp. s. 1.

³⁵ Hiitonen 1930 s. 3.

Sen lisäksi, että alkuperäistä asetusta ammatinvaaralta suojelemisesta ei enää vuonna 1929 katsottu riittäväksi kaikkiin olemassa oleviin työmuotoihin ja työpaikkoihin, asetuksessa katsottiin olevan aukko myös tekniikan osalta. Maanviljelykseen ja sen sivuelinkeinoihin asetus soveltui ainoastaan sikäli, kun käytössä oli luonnonvoimalla käyviä koneita ja tällöinkin vain eräiltä osin. Asetuksessa ei myöskään ollut määräyksiä siitä, että työpaikoilla tulisi olla tarpeelliset ensiapuvälineet ja suojavälineet työn suorittamiseksi.³⁶ Sotien jälkeen terveydensuojelu nosti merkitystään ja terveyteen alettiin kiinnittämään enemmän huomiota.

Rangaistusmääräyksien osalta linjaa muiden Skandinavia maiden kanssa haluttiin yhdenmukaistaa. Suunnitellun työturvallisuuslain mukaan työnantajan velvollisuudeksi asetettiin koneiden ja laitteiden asianmukaisuudesta ja paikoillaan olemisesta huolehtiminen. Skandinaviassa olevan käytännön mukaan työnantaja oli vastuussa työntekijän turvallisuudesta ja terveydestä työssä erityisesti työvälineiden kunnossapidon osalta. Rangaistusvastuu syntyi, mikäli työnantajan katsottiin laiminlyöneen kunnossapitovelvoitteen.³⁷

Suomessa ensimmäinen työturvallisuuslaki astui voimaan vuonna 28.3.1930.³⁸ Laissa on jo silloin ollut kirjattuna nimenomaisia vastuita työnantajalle sekä rangaistussäännös, joka koskee myös työnantajan edustajaa. Vastuut näkyvät seuraavissa säädöksissä:

15 §

Milloin työn laatu tai ne olosuhteet, joissa työtä suoritetaan, tekevät sen välttämättömäksi, tulee työnantajan hankkia työntekijöilleen erityiset työpuvut sekä muut työtä varten tarpeelliset suojeluvälineet, kuten suojasilmälasit ja -naamarit, niin myös huolehtia niiden kunnossapidosta.

17 §.

Työntekijälle, jota käytetään sellaiseen työhön, missä helposti saattaa sattua tapaturma, on tarkasti opetettava, mitä sen välttämiseksi on vaari-

---

³⁶ HE 19/1929 II vp. s. 1.

³⁷ HE 19/1929 II vp. s. 2.

³⁸ Työturvallisuuslaki (104/1930).

notettava. Työhuoneisiin tai muihin sopiviin paikkoihin on, missä se havaitaan tarpeelliseksi, pantava nähtäville ohjeita siitä, mitä työntekijäin on otettava varteen tapaturmien ja terveydenvaarojen välttämiseksi työssä. Asianomaisen piirin ammattientarkastaja on velvollinen työnantajan pyynnöstä tarkastamaan, ehdotukset sellaisiksi ohjeiksi. Työntekijäin on tarkoin noudatettava tässä mainittuja ohjeita.

24§.

Joka rikkoo tämän lain määräyksiä, rangaistakoon enintään kahdellasadalla päiväsakolla, ellei teosta ole yleisessä laissa säädetty ankarampaa rangaistusta. Sama olkoon laki, jos työntekijä tai muu henkilö luvattomasti tai ilman pätevää syytä poistaa tapaturmain tai terveydenvaaran välttämiseksi tarkoitettun laitteen taikka turmelee sellaisen. Valtioneuvosto on oikeutettu 20 §:n 1 momentissa mainittuja ohjeita tai määräyksiä antaessaan niiden rikkomisesta määräämään rangaistuksen, joka kuitenkin ei saa olla suurempi kuin sataviisikymmentä. Päiväsakkoa. Jos työnantajan edustaja havaitaan syyppäiksi tässä pykälässä tarkoitettuun rikkomukseen, eikä työnantajan syyksi samalla voida lukea mitään tuottamusta, rangaistakoon rikkomuksesta ainoastaan ensiksi mainittua.

Laissa ”työnantajalla” on tarkoitettu työnantajaa yhteiskunnallisessa mielessä eli henkilöä, jonka aloitteesta ja mielen mukaan työntekijän työvoimaa käytetään työnantajan vastuuvaaralla ja työnantajan hyödyksi. Tästä johtuen useimmiten työnantajalla tarkoitetaan yrityksen johtohenkilöä. Tietyissä tilanteissa Hiitonen näki työnantajan määrittelyn haastavaksi. Vastuun osoittaminen on vaikeaa silloin, kun ei nähdä eroa yrityksen ja yrittäjän välillä. Tällaisessa tapauksessa työnantajaksi ei välttämättä katsota omistajaa vaan yrityksen toiminnasta päättävä henkilö.³⁹

Toisen maailmansodan jälkeen Suomen työelämässä ja elinkeinotoiminnassa vallinnut tilanne muuttui merkittävästi. Suomi alkoi muuttua teollisuuteen perustuvaksi palkkatyövaltaiseksi yhteiskunnaksi. Sotien jälkeen työmarkkinajärjestöt alkoivat sopimaan alakohtaisia ja koko valtakunnan kattavia työehtosopimuksia ja palkkatyön lisääntymisestä

---

³⁹ Hiitonen 1930 s. 32.

seurannut palkansaajien poliittinen ja ammatillinen järjestäytyminen oli merkittävä alkusysäys sääntelyn murrokseen.⁴⁰

Työoikeus vakiintui oikeustieteelliseksi tutkimus- ja opetusalaksi ensisijaisesti juuri työsuhteen käsitteen varaan nojautuvan käsitteistön kautta. Palkkatyövoiman käytön laajentuminen ja työmarkkinajärjestöjen yhteisvaikutus saivat aikaan työoikeudellisen sääntelyn kasvua, koska palkkansa varassa elävän väestön määrä oli kasvanut merkittävästi.⁴¹

Hiitosen esittämästä pohdinnasta voi huomata, että jo 1930-luvulla on havaittu problematiikkaa siinä, kenellä luonnollisella henkilöllä on oltava vastuu tapahtuneesta tapaturmasta. Rakennetut säädökset on katsottu aikalaisittain riittäviksi, mutta heti työnantajakäsitteen monimutkaistumisen yhteydessä, on tarvittu lainsäädäntöön päivitystä. Kun tulee mahdollisia uusia vastuuehdokkaita tai kun mahdollisia vastuuehdokkaita on useampia, on lainsäädännön määritelmiä kohteen valinnalle pitänyt päivittää.

2.3.2 Uusi työturvallisuuslaki

EU:n työmarkkina- ja sosiaalipolitiikka otettiin omaksi osa-alueekseen Euroopan talousyhteisöjen (ETY) perustamissopimuksessa, joka astui voimaan 1.1.1958.⁴² Työmarkkinoiden- ja sosiaalipolitiikan säännöksien tavoitteena oli nostaa työntekijöiden elintaso, suojella työntekijöitä yhteismarkkinoita seuraavilta haittavaikutuksilta sekä harmonisoida jäsenvaltioissa vallitsevia työolosuhteita. Näitä tavoitteita edesautettiin luomalla turvallisempia ja kehittyneempiä olosuhteita työpaikkoihin.⁴³ EU:n ideologiaa on alettu implementoida Suomeen jo kauan ennen varsinaista jäsenyyttä. Lisäksi vaikka EU:n muutoksia ei suoranaisesti olisi sovellettu Suomen lainsäädäntösuunnittelussa, on sosiaalipoliittinen työmarkkinauudistus vaikuttanut epäsuorasti sääntelyilmapiiriin Euroopassa ja siten myös välillisesti Suomessa.

Elinkeinoelämän muutosnopeutta kuvastaa se, että yhteiskunnallinen tarve uudelle työturvallisuussääntelylle ja siten uudelle työturvallisuuslaille nousi esiin vähemmän kuin

---

⁴⁰ Hietala–Kahri–Kairinen–Kaivanto 2008 s. 15–17.

⁴¹ Hietala–Kahri–Kairinen–Kaivanto 2008 s. 15–17.

⁴² Ks. Euroopan talousyhteisön perustamissopimus.

⁴³ Euroopan talousyhteisön perustamissopimus s. 45.

30 vuotta ensimmäisen lain voimaantulon jälkeen. Tammikuussa vuonna 1959 tuli voimaan uusi työturvallisuuslaki (299/1958)⁴⁴, joka sisälsi tekniikan kehittymisen seurauksena tarvittavia muutoksia työturvallisuussäätelyssä.⁴⁵

Teknisen kehityksen seurauksena uudistus oli tarkoitettu kokonaisvaltaiseksi ja sisällöltään Ruotsin, Norjan ja Tanskan työturvallisuuslainsäädäntöä vastaavaksi. Pohjoismaisen esimerkin lisäksi muutoksen vauhdittajana olivat 1950-luvulla tapahtuneet työtapaturmamäärät.⁴⁶ Tapaturmamäärät lienevät seurausta siitä, että teollisuuden vauhti oli Euroopassa sodan jälkeen kiihtynyt, teknologiaa otettiin entistä enemmän käyttöön, mutta turvallisuusnäkökohdat eivät pysyneet muutoksessa mukana. Lisäksi Suomen maksamat sotakorvaukset kiihdyttivät teollisuutta ja turvallisuus jäi toissijaiseksi pula-aikana.

Työturvallisuusvelvoitteiden kriminalisointi tapahtui osittain jo vuoden 1958 työturvallisuuslaissa. Pirkko K. Koskinen kritisoi työturvallisuusvelvoitteiden kriminalisointia, koska kriminalisoinnin kannalta laiminlyönnin seurauksille ei annettu mitään merkitystä. Uuden työturvallisuuslain mukaan oli mahdollista, että rangaistus tuomitaan myös tapauksesta, jossa edes vahinkoa ei ole aiheutunut.⁴⁷

Ymmärrän Koskisen näkökulman erityisesti siksi, että työnantajan on ollut 1950- ja 60-lukujen Suomessa kohtuullisen vaikeaa valvoa alaisiaan. Ei ole ollut monitoreita ja videokameroita, joiden välityksellä työntekijöiden turvallisuutta voitaisiin valvoa. Valvonta on oletettavasti pitkälti tapahtunut kävelemällä työntekoalueella esimiehen toimesta. Mikäli työntekijät eivät ole ilmoittaneet turvallisuuteen liittyvistä puutteista, on työnantajan edustajien ollut vaikea saada niistä tietoa.

Katson, että tämä näkökohta nostetaan uudessa lainsäädöksessä esiin korostamalla työntekijän ja työnantajan yhteistoiminnan merkitystä. Työnantajan vastuun osalta uusi laki on nähdäkseni myönteisempi, koska se nostaa esiin, että turvallisen työympäristön saavuttaminen edellyttää myös työntekijän panosta ja yhteistoimintaa. Lain 9 pykälässä

---

⁴⁴ HE 5/1957 vp s. 1.

⁴⁵ Tekniikan kehittymisen lisäksi voimaan tullessa työturvallisuuslaissa oli säädöksiä erityisryhmiin kohdistuvasta erityisestä suojelutarpeesta. Erityisryhmät olivat yhteiskunnassa heikkoina pidettyjä kuten naisia ja lapsia. Lakiin tuli muun muassa säädös naisten erityisestä työsuojelukohtelusta. Lain mukaan naista ei ole lupa käyttää kaivostyöhön verrattavaan työhön maan alla. Säädös on peräisin naisten sukupuolesta johdettavasta heikkoudesta, jonka johdosta heidät oli tarpeen laittaa erityisen suojelun piiriin. Muun muassa lapsilla oli vastaavia erityistä suojelua osoittavia säädöksiä työlainsäädännössä. Ks. Sipilä 1968 s. 123.

⁴⁶ HE 5/1957 vp s. 1.

⁴⁷ Koskinen 1975 s. 849.

säädetään nimenomaisesti työntekijän ja työnantajan velvollisuudesta huolehtia turvallisuudesta yhteistoiminnassa. Säädöksen kolmannen momentin mukaan:

”Työnantajan ja työntekijäin on yhteistoiminnassa pyrittävä ylläpitämään ja tehostamaan työturvallisuutta työpaikalla.”⁴⁸

Uuden ehdotuksen perustana on periaate, jonka mukaan työturvallisuudesta ovat vastuussa niin työnantaja kuin työntekijäkin. Työnantajan vastuun takana on periaate, jonka mukaan työnantaja ei saa käyttää toisen henkilön työvoimaa siten, että työntekijän turvallisuus tai terveys joutuu vaaraan. Mahdollisimman kattavan työturvallisuuden saavuttamiseksi on katsottu kohtuulliseksi vaatia, että turvallisuuden ylläpitäminen on myös työntekijän velvollisuus.⁴⁹

Kun vastuu työturvallisuudesta asetettiin työnantajan ja työntekijän yhteistoiminnalle, eivät aikaisemmat rangaistussäännökset soveltuneet enää sellaisenaan. Koska vastuu työturvallisuudesta oli yhteinen, ei pelkkä työnantaja voinut olla rangaistussäädösten kohteena. Työntekijän rangaistusvastuuta työturvallisuuslaininlyönnistä ei kuitenkaan katsottu yksiselitteisesti kohtuulliseksi. Työntekijän katsottiin saaneen rangaistuksensa omien velvollisuuksien rikkomisesta jo tapahtuneen tapaturman muodossa ja pidettiin kohtuuttomana tuomita työntekijä ikään kuin uudelleen tekemästään erehdyksestä.⁵⁰

Tämän seurauksena rangaistussäädöksen osalta päätettiin muuttaa vain työnantajan vastuosuutta. Säädöstä muutettiin siten, että enimmäispäiväsakkomäärän sijasta raskauttävien asianhaarojen vallitessa työnantaja voitiin tuomita jopa kuuden kuukauden mittaiseen vankeusrangaistukseen. Toisaalta työntekijän myötävaikutus vaikuttaisi rangaistukseen alentavasti, joka olisi osoitus yhteistoiminnan huomioon ottamisesta myös rangaistussäädöksissä.⁵¹

Rangaistussäännöksen osalta Koskinen kritisoi sitä, että työnantajalla ei kuitenkaan ollut oikeutta korvaukseen työntekijältä, mikäli työntekijä rikkoi työntekijälle lain mukaan säädettyjä velvoitteita. Koskinen nosti esiin ongelman erityisesti niiden tapausten kohdalla,

---

⁴⁸ Työturvallisuuslaki (299/1958), 9.3§.

⁴⁹ HE 5/1957 vp. s. 3.

⁵⁰ HE 5/1957 vp. s. 9.

⁵¹ HE 5/1957 vp. s. 9.

joissa työntekijän laiminlyönti, esimerkiksi työturvallisuuspuutteesta kertomatta jättäminen, asettaa muita työntekijöitä vaaraan.⁵²

Tapauksessa KKO 1960-II-101 sovellettiin uudistuneen työturvallisuuslain säädöksiä. Tapauksessa sähkölaitoksen ylisähkömestari ja käyttöinsinööri tuomittiin rangaistukseen tehdystä virkarikoksesta, työturvallisuusmääräysten rikkomisesta ja kuolemantuottamuksesta. Sähkölaitoksen ylisähkömestarin rangaistusvastuu perustui siihen, että hän oli laiminlyönyt huolehtia asianmukaisten turvallisuustoimenpiteiden toteuttamisesta. Käyttöinsinööri sen sijaan oli hyväksynyt voimassa olevien turvallisuusmääräysten vastaisen käytännön laitoksessa suoritetuissa töissä, joka katsottiin henkilön laiminlyönniksi. Tämän laiminlyönnin seurauksena laitoksessa työskennellyt asentaja oli kuollut sähköiskuun.

Sähkölaitoksen hoitajaa vastaan nostettu syyte puolestaan hylättiin. Selvityksessä kävi ilmi, että työntekijän turvallisuus ei ollut vaarantunut työntekijöille annettavan yleisen opastuksen ja työturvallisuuden edistämisen seurauksena. Laitoksen hoitajalle ei myöskään kuulunut voimassa olevien turvallisuusohjeiden ymmärtämisen ja noudattamisen valvonta. Laitoksella työt tehtiin ammattitaitoisen työnjohdon valvonnassa ja asianmukaisen pätevyyden omaavan laitoksen päällikön johdolla. Sähkölaitoksen hoitajan ei katsottu näin ollen syyllistyneen laiminlyöntiin.

Tapaus osoittaa, että vastuun kohdentamisen arviointi työturvallisuuskontekstissa on ollut jo olemassa vuosikymmeniä ennen sääntelyn tuleamista rikoslakiin. Kun arviointia verrataan nykyisellään voimassa olevan säädöksen RL 47:7 kriteereihin, huomataan, että arviointi on jo vuonna 1960 pohjautunut samankaltaiseen ajattelumalliin. Arvioinnissa pyritään tunnistamaan vastuuehdokkaat ja peilaamaan vastuuta työtehtävistä ja asemasta käsin. Toisaalta tapauksessa esitetty arviointi osoittaa, että mitä tarkemmat kriteerit vastuun kohdeharkinnalle on olemassa, sitä todennäköisemmin vastuu pystytään kohdistamaan henkilöön, joka tosiasiallisesti rikosoikeuden edellyttämällä tavalla on syyllistynyt laiminlyöntiin.

---

⁵² Koskinen 1975 s. 853.

2.4 Yhteenveto työturvallisuusvastuun muutoksesta 1960-luvulle tultaessa

Tutkielmani kannalta on keskeistä ymmärtää, että osakeyhtiön johdon asemaan on jo toista sataa vuotta kuulunut velvollisuus huolelliseen tehtävien hoitoon. Kun tämä lähtökohta otetaan huomioon, on luonnollista, että muutoksen mukana erilaiset vastuut muo-
toutuvat ja muovaantuvat. Osakeyhtiön yhtiömuotoon voidaan aina todeta kuuluneen, siinä missä osakkeenomistajan rajoitettu vastuu, myös johtotason toimijan erityinen vel-
vollisuus huolelliseen ja vastuulliseen toimintaan. Näin ollen on luonnollista, että erilaiset jäljempänä kehitetyt velvollisuudet ovat rakentaneet johdolle myös muita vastuita.

Työturvallisuusvastuun muutos on alkanut tarpeesta suojella työntekijöitä teollistuvassa yhteiskunnassa. Teollistuminen puolestaan sai alkunsa sodan jälkeisessä Euroopassa jäl-
leenrakentamisen ja sotakorvausten maksun seurauksena. Työturvallisuusvastuun rikos-
oikeudellistuminen puolestaan alkoi, kun rikosoikeus 1950-luvun paikkeilla jakautui yk-
silörikosoikeuden lisäksi myös yhteisörikosoikeuteen.

Kun työturvallisuus nähtiin suojeluobjektina ja rikosoikeusajattelu levisi yhtiöiden toi-
mintaan ja yhtiöiden toiminnassa sattuneeseen rikollisuuteen, päädyttiin työturvallisuus-
vastuu kriminalisoimaan. Vastuuobjektin valinta yhtiön sisältä oli puolestaan alkuteki-
jöissä, mutta jo 1960-luvulla on ollut pohdintaa siitä, keneen yhtiön sisältä vastuu voidaan
oikeudenmukaisesti kohdentaa.

3 TYÖRIKOSSÄÄDÖSTEN MUOTOUTUMINEN LUVUILLA 1960–1980

3.1 Säästötyö kohti rikoslakia

1960-luvun jälkeen Suomen elinkeinorakenne ajautui murrokseen. Selvimmät elinkeino-
rakenteen muutokset tulivat esiin 1970-luvulla maa- ja metsätalouden selvänä supistumi-
sena ja palveluiden kasvamisena. Teollisuudessa työskentelevän työvoiman määrä väheni
ja automatiikka astui hiljalleen suurempaan rooliin. Merkittävin automatisoituminen on
katsottava kuitenkin vasta 2000-luvun tuotteeksi.⁵³

Tekniikan kehittyminen ja työn luonteen muutos ajoivat edelleen teollisen tuotannon ra-
kennemuutosta. Työstä tuli kausiluonteisempaa ja työelämän kasvavista vaatimuksista

---

⁵³ HE 59/2002 vp. s. 6.

johtuen työntekijöiden pätevyys ja osaaminen muuttivat muotoaan moniulotteisemmiksi. Tämä puolestaan näkyi kasvavina määrinä työpaikkojen tapaturmatilastoissa.⁵⁴

Kuolemaan johtaneita työtapaturmia on vuosina 1975 ja 1976 ollut sekä kappalemääriltään että suhteutettuna palkansaajien määrään enemmän kuin kertaakaan näiden vuosien jälkeen. Vuonna 1975 palkansaajien kuolemaan johtaneita tapaturmia oli yhteensä 133 kappaletta eli 7,2 kappaletta 100 000 palkansaajaa kohden. Vuonna 1976 vastaavat luvut olivat 168 ja 9,2. Vuonna 1981 kuolemaan johtaneita tapaturmia tapahtui 102 kappaletta, jonka jälkeen tapaturmamäärät ovat pysyneet reilusti alle sadan.⁵⁵ Suomessa otettiin 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa käyttöön termi ”työsuojelu”,⁵⁶ jota seurasi tapaturmamäärien lasku. Työsuojelun nousun voidaan näin ollen katsoa olevan lähtöisin tapaturmamäärien ilmentämästä tarpeesta.

Varsinaiset rikoslaintasoiset työrikossäännökset ovat saaneet alkunsa työrikostoimikunnan mietinnöstä vuodelta 1973⁵⁷ sekä rikosoikeuskomitean mietinnöstä vuodelta 1976.⁵⁸ Näissä mietinnöissä katsottiin, että työsuhteet on syytä turvata myös rikoslaintasoisin säädöksin niiden ollessa yksi keskeisimmistä elämänosa-alueista.⁵⁹ Uudistuksen parissa rikosoikeuskomitean tukena työskenteli neljä eri toimikuntaa. Työrikoksia koskevan uudistuksen valmistelun aikana kuultiin eri alojen erityisasiantuntijoita ja kutakin asiantuntijaryhmää käsittelevä työryhmä laati ehdotuksia alaan liittyvistä säädöksistä.⁶⁰

Rikosoikeuskomitean 1970-luvulla esiin nostama ajatus vastuun kohdentamisesta oli oikeusideologisesti ja kansainvälisesti merkittävä uudistus, vaikka vastuun kohdentamiseen kiinteästi liittyvä ja samanaikaisesti suunniteltu muutos oikeushenkilön vastuusta oli olemassa jo Norjassa, Tanskassa, Hollannissa ja Englannissa.⁶¹ Suunniteltaessa uudistuneita säädöksiä yhtiön toiminnassa tapahtuneen rikoksen rankaisemisesta, harkintaan otettiin eurooppalaisen esimerkin nojalla ehdotus yhteisöjen rikosoikeudellisen vastuun käyttöönotosta: henkilön lisäksi rikosvastuu tulisi voida kohdentaa myös yhteisöön itseensä.⁶²

---

⁵⁴ HE 59/2002 vp. s. 7.

⁵⁵ Suomen virallinen tilasto (SVT): Työtapaturmat 2017, Liitetaulukko 1.

⁵⁶ Saloheimo 2006 s. 13.

⁵⁷ KM 1973:70.

⁵⁸ KM 1976:72.

⁵⁹ Heinonen–Koskinen–Lappi-Seppälä–Majanen–Nuotio–Nuutila–Rautio 2002 s. 1375.

⁶⁰ HE 94/1993 vp. s. 12–13.

⁶¹ Anttila–Heinonen 1976 s. 108.

⁶² Lahti, Lakimies 8/1998 s. 1273–1275.

Vastuuopin kehittyminen yhteisöjen toiminnassa tapahtuneesta rikoksesta on yksi keskeisimmistä modernin rikosoikeuden piirteistä. Moderni rikosoikeus on lähtenyt ajatuksesta, että yhtiöiden toiminta ja toiminnan sisältö on saatava yksityishenkilön toiminnan ohella rikosoikeuden piiriin. Kun tämä ajatus on herännyt vasta 1950-luvun paikkeilla, osoittaa oikeushenkilön rikosoikeudellisen rangaistusvastuu ja vastuun kohdentamissäännösten suunnittelun aloittaminen 1970-luvulla merkittävää muutosta rikosoikeuden tematiikassa suhteellisen lyhyessä ajassa.⁶³

Tarve viranomaistoiminnan yhtenäistämiseksi oli keskeisessä roolissa vastuun kohdentamisajattelun muokkaamisessa. Viranomaisen toiminnan yhtenäisyys nähtiin keskeisenä rikostyypeissä, jotka kiinteästi liittyivät viranomaistoimintaan.⁶⁴ Työrikokset ja erityisesti työturvallisuusrikos kuuluivat ehdottomasti juuri tähän kategoriaan, kun huomioon otetaan työsuojeleviranomaisen merkitys työturvallisuussäännösten valvonnassa.

Tarkastelemalla oikeuskäytäntöä huomaa, että vastuun kohdentamissäännösten tarkentamiselle on ollut tilaa lainsäädännössä. Vaasan hovioikeus vapautti B:n rangaistusvastuusta 15.3.1975 ratkaisussa 17/14. Tapauksessa A oli menehtynyt toimiessaan asentajan tehtävässä tehtaassa valimossa. Alioikeus katsoi, että tehtaalla turvallisuusohjeiden noudattamista oli jatkuvasti laiminlyöty ja tehtaassa päällikkö B tuomittiin rangaistukseen jatkuksesta työturvallisuuslain säännösten rikkomisesta ja sen kanssa tehdystä kuolemantuottamuksesta.

Hovioikeus arvioi B:n velvollisuuksia ja työtehtäviä uudelleen ja katsoi jääneen näyttämättä, että B:n velvollisuuksiin valimon päällikkönä olisi kuulunut sellainen valvonta, jonka laiminlyönti olisi katsottava hänen syykseen. Arvioinnissa hovioikeus otti huomioon, että valimolla suoritettavat työt tehtiin toimeensa asetettujen turvallisuuspäällikön ja valmistusteknillisen osaston päällikön johdolla ja valvonnassa. Näin ollen hovioikeus vapautti B:n rangaistuksesta.

Ratkaisussa hovioikeus arvioi B:n vastuuta nimenomaan hänen työtehtäviensä kannalta – mitä todellisuudessa hänen tehtäviinsä on kuulunut. Katson, että ratkaisu on osoitus vallinneesta oikeustilasta, jossa tuomioistuimien on pitänyt ilman lain säädöstäkin johtohenkilön tehtäviä ja niiden sisältöä keskeisimpänä perusteena vastuuarvioille.

---

⁶³ Lahti, Lakimies 8/1998 s. 1273–1275.

⁶⁴ Lahti, Lakimies 8/1998 s. 1273–1275.

Korkein oikeus arvioi ratkaisussa KKO 1976 II 37 niin ikää vastuun kohdentamisen lähtökohtia. Tapauksessa oli kyse siitä, että sähkölaitoksen pylväserottimen virheellisyyden vuoksi sähköasentaja A oli saanut kuolemaan johtaneen sähköiskun. Tapauksessa oli jäänyt näyttämättä, että laitoksen johtaja tai työtä valvonut insinööri olisivat laiminlyöneet kyseisten sähkölaitteiden turvallisuuden ja käytön valvonnan tai rikkoneet annettuja turvallisuusmääräyksiä. He eivät siten olleet myötävaikuttaneet A:n kuolemaan. Tämän seurauksena laitoksen johtajaa ja työtä valvovaa insinööriä vastaan esitetyt rangaistus- ja korvausvaatimukset hylättiin.

Ratkaisussa KKO 1978 II 18 työnjohtajaa vastaan nostettiin syyte työturvallisuudesta annettujen määräysten rikkomisesta. Työnjohtajan tehtäviin ei vahingon sattuessa kuulunut kyseisten määräysten noudattamisen valvonta ja näin ollen tältä osin syyte hylättiin. Työnjohtaja kuitenkin tuomittiin rangaistukseen ruumiinvamman tuottamuksesta, koska hän oli avustanut korjaustyössä, siitä huolimatta, että hän oli jo aikaisemmin havainnut korjaustyön vaatimien tukilaitteiden käytön laiminlyödyksi.

Näissä molemmissa tapauksissa korkein oikeus on arvioinut rikosoikeudellisen vastuun kohdentumista johtohenkilön työtehtävien perusteella. Vastuun on katsottu pohjautuvan siihen, onko vai eikö vastuuehdokas laiminlyönyt työtehtäviään. Kun vuoden 1976 ratkaisussa KKO ei katsonut laiminlyöntiä tapahtuneeksi henkilön työtehtävissä, ei henkilö ollut myöskään rikosoikeudellisessa vastuussa. Toisaalta vuoden 1978 ratkaisussa vastuu viedään vielä pidemmälle arvioimalla sitä, oliko työnjohtaja muutoin kuin työtehtäviinsä perustuvien vastuiden puitteissa saanut tietoonsa työturvallisuusmääräysten vastaista tietoa.

Mielestäni ratkaisut osoittavat, että aikaisemmin soveltuva, suurimmaksi osaksi pelkääntään työtehtäväkohtaiseen arviointiin perustuva vastuun kohdennus ei enää työelämän muutoksen ja muuttuneiden organisaatorakenteiden seurauksena ollut ongelmaton arviointimalli. Lainsäädännössä oli näin ollen olemassa sekä tarve että tila muutokselle ja uudelle oppirakennelmalle vastuun kohteen valinnasta.

3.2 Työturvallisuuslain säädökset kohti rikoslakia

3.2.1 Vastuukohteen valinta organisaation sisältä

Näkemykset työsuhteista muuttuivat useampaan kertaan ennen 1980-lukua. Työsuhteet olivat alun perin yhteiskunnalliselta merkitykseltään niin sanottuja statussuhteita eli yhteiskunnallisesti määritellyin ehdoin samalle statukselle perustuvia. Teollistuminen ja taloudellinen liberalismi saivat aikaan muutoksen, jonka seurauksena työsuhteet muuttuivat vapaiksi sopimussuhteiksi. Vapaissa sopimussuhteissa työnantaja ja työntekijä saivat melko vapaasti määrittellä työsuhteen sisällön. Tällöin työsuhteissa oli kyse siitä, että työntekijä ”vuokrasi” työvoimansa työnantajan käyttöön osapuolten välillä sovittujen ehtojen mukaisesti.⁶⁵

Vapaissa sopimussuhteissa kuitenkin huomattiin, että työntekijä oli aina työnantajaan nähden selkeästi heikommassa asemassa työehtojen määrittelyssä. Työntekijän suojelutarpeen lisääntyä yhteiskunnassa, työsuhteet muuttuivat takaisin statusmaisiksi, yhteiskunnassa yhteisesti määritellyiksi. Tultaessa 1980-luvulle, työsuhteiden sääntely lisääntyi ja työntekijän suojelutarve vakiinnutti asemansa niin lainsäädännössä kuin muutoinkin yhteiskunnallisessa keskustelussa.⁶⁶

1980-luvulle tultaessa valtio aloitti työsuhteisiin puuttumisen ja asetti etenevässä määrin tarkempia reunaehtoja työnantajan ja työntekijän välisille sopimuksille. Samanaikaisesti työntekijät järjestäytyivät ja ammattiliittojen vaikutus työehtosopimusten sisältöön ja työsuhteen ehtoihin oli merkittävä. Työvoiman ja pääoman välisiä intressiristiriitoja pyrittiin ehkäisemään turvautumalla työntekijöiden suojeluperiaatteeseen. Työsuhteiden sääntelyssä tapahtunut vaihtelu sai aikaan merkittäviä muutoksia työlainsäädännössä ja erityisesti työturvallisuuslainsäädännössä, jossa on korostuneesti kyse työntekijän suojelusta.⁶⁷

Työturvallisuudessa tapahtuneet muutokset aiheuttivat lainsäädännöllisiä haasteita, joita korkein oikeus arvioi ratkaisussa KKO 1984 II 224. Ratkaisu on osoitus työelämän rakenteellisen muutoksen aikaan saamasta tilanteesta, jossa vallitseva oikeustila ei enää anna riittäviä keinoja vastuun kohteen tunnistamiselle yhtiön sisältä.

---

⁶⁵ Sarkko 1980 s. 7-8.

⁶⁶ Sarkko 1980 s. 7-8.

⁶⁷ Sarkko 1980 s. 8.

Ratkaisussa arvioitiin vastuun kohdentumista tilanteessa, jossa uittotyössä ollut henkilö oli veneestä pudottuaan hukkunut. Työntekijälle ei ollut varattu henkilökohtaiseksi suojavälineeksi pelastusliivejä. KKO hylkäsi yhtiön johtoa vastaan nostetun syytteen kuoleman tuottamuksesta, koska piti varsin epätodennäköisenä, että asianmukaisten pelastusliivien antaminen uittotyöntekijöiden käyttöön olisi estänyt seurauksen syntymisen. Puutavarayhtiön toimitusjohtaja ja uittotyömaan vastuunalainen työnjohtaja tuomittiin kuitenkin työturvallisuuslain säännösten rikkomisesta.

Ratkaisussa korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden näkemystä vastuuehdokkaiden tehtävistä ja velvollisuuksista. Hovioikeus oli katsonut, että työnjohtaja B:n ilmoitus siitä, että venehenkilökunnalla oli saatavilla pelastusliivejä, ei ollut riittävä toimenpide työntekijöiden suojelemiseksi työtapaturmalta. B oli laiminlyönyt työturvallisuusvastuitaan, kun ei ollut ilmoittanut, että työntekijöillä ei pelastusliivien saatavilla olosta huolimatta ollut käytössään henkilökohtaisia suojavälineitä. Toimitusjohtaja A oli puolestaan laiminlyönyt toteutuksen henkilökohtaisten suojavälineiden antamisesta työntekijöille. Puutavarayhtiön toimitusjohtaja A ja uittotyömaan vastuunalaisena työnjohtajana B olivat olleet vastuussa siitä, että työpaikalla työntekijöiden käytössä oli riittävät suojavälineet.

Ratkaisu osoittaa 80-luvun puolivälissä oikeuskäytännössä tapahtuneen muutoksen aiempaan. Sen sijaan, että ratkaisussa olisi etsitty ainoastaan organisaatiokaavion ja ennalta määrättyjen työtehtävien mukainen vastuuesimies, arvioinnin kohteena olivat vastuuehdokkaan työtehtäviin nimenomaisesti kuuluvat ja kuulumattomat vastuut. KKO korostaa ratkaisussa myös aseman painoarvoa arvioinnissa. KKO linjaa, että yhtiön ylin johto on tapauksessa asemansa vuoksi ollut suoraan lain nojalla velvollinen järjestämään turvallisuuden edellytykset. Asema on näin ollen katsottu vastuita ja velvollisuuksia määrääväksi elementiksi.

Tapaus herätti keskustelua 80-luvun lopun rikosoikeuden piirissä. Backman nostaa esiin tapauksen jättämän ristiriidan työntekijän ja työnantajan väliselle työturvallisuusvastuunjaolle. Ratkaisussa kihlakunnanoikeus hylkäsi tapauksessa syytteet katsomalla, että työntekijän pelastuminen olisi voinut olla mahdollista vain, jos hän olisi käyttänyt pelastusliivejä ja ettei uittotyössä käytetyn tavan mukaan niitä pidetty. Itä-Suomen hovioikeus katsoi puolestaan, ettei pelkkä mahdollisuus ollut riittävää, vaan ainut tapa torjua työntekijöitä uhkaava vaara, on antaa heille henkilökohtaiset pelastusliivit. Näin ollen työntekijän

toiminnan merkitys jätettiin ratkaisussa arvioimatta. Kenellä on vastuu siitä, että työntekijä jättää pukematta pelastusliivin ylleen, vaikka työnantaja on asettanut ne tarjolle?⁶⁸

Tapaus linjaa 80-luvulla vallinnutta oikeustilaa siitä, että työturvallisuuden kannalta työnantajan on keskeistä huolehtia asianmukaisten suojavarusten saatavuudesta. Työntekijän puolestaan tulisi huolehtia siitä, että työnantajan edellyttämiä turvallisuustoimia noudatetaan. Backman näkee oikeustilan työnantajan vastuuta rajaavaksi, vaikka työntekijän velvollisuudet jäävät ainakin soveltamiskäytännössä väljästi määritellyiksi.⁶⁹ Ensimmäisessä asemaan nojautuva rikosvastuu on kuitenkin mielestäni laillisuusperiaatteen kannalta ristiriitainen.

Asemaan nojautuva oikeuskäytäntö sai jatkoa ratkaisusta KKO 1985 II 123, jossa korkein oikeus katsoi hovioikeuden tavoin, että tapaturman aiheuttanut saha oli varustettu tarpeellisin suojalaittein. KKO kuitenkin linjasi, että koska sahasa ei ole ollut turvallisuusohjeiden edellyttämää kiinteää suojuskoteloon kiinnitettyä suojusta, on sahan käyttämiseen liittynyt vaaratekijöitä, joihin vain kokenut työntekijä olisi voinut varautua. Työntekijä A:lla ei ollut kokemusta tai koulutusta työstä, jota hän oli tapaturman sattuessa tekemässä. A:ta ei myöskään varoitettu kyseiseen toimenpiteeseen liittyvistä vaaroista.

Näillä perusteilla KKO katsoi, että A ei ollut saanut työn laadun ja työolosuhteiden edellyttämää opetusta ja ohjausta työssä sattuvan tapaturman vaaran välttämiseksi. Tämän opetuksen ja ohjauksen antamisesta oli yhtiön toimitusjohtaja vastuussa. KKO totesi, että A:n loukkaantuminen oli seuraus toimitusjohtajan laiminlyönnistä.

Tapauksessa yhtiön toimitusjohtaja tuomittiin suoraan asemansa perusteella ilman suurempaa pohdintaa siitä, mitkä hänen vastuunsa ja velvollisuutensa tosiasiallisesti ovat olleet. Ainakin näiden esitettyjen esimerkkien valossa on perusteltua sanoa, että oikeuskäytäntö on muuttunut työnantajaan kohdistuvan vastuun osalta radikaalimpaan suuntaan jo aikana ennen vastuun kohdentamissäännösten voimaantuloa 1980-luvun puolivälistä alkaen.

---

⁶⁸ Backman 1988 s. 790–791.

⁶⁹ Backman 1988 s. 791.

3.2.2 Työntekijän vastuu

Vuoden 1985 hallituksen esityksessä työturvallisuuslaiksi arvioitiin uudelleen työntekijän vastuuta työturvallisuudesta. Aikaisemmasta laista poiketen nyt myös työntekijää rangaistiin siitä, että hän tahallaan tai törkeästä huolimattomuudestaan laiminlyö noudattaa määriteltyjä työturvallisuustoimenpiteitä tai -velvollisuuksia. Työntekijän rangaistusvastuuta koskevan muutoksen lisäksi myös työnantajaan kohdistuvaa rangaistussäännöstä oli tarkoitus muuttaa siten, että työnantajan edustajan vastuu kytkeytyy selvemmin edustajan nimenomaisesti toimivaltuuksiin.⁷⁰ Toisin sanoen vuoden 1985 hallituksen esityksestä alkoi huomattavasti aiempaa tarkempi sääntely vastuukohteen valinnasta organisaation sisältä. Hallituksen esitys tuntuu näin ollen vastaavan kysymyksiin, jotka Backman nosti esiin uittotyötä koskevan ratkaisun KKO 1984 II 224 perusteella.⁷¹

Työnantajan edustajan vastuuta on arvioitu hallituksen esityksessä seuraavin kriteerein:

”Tuotantotoiminnan ylläpitoon liittyvien tehtävien kiinteänä osana on työn turvallisuudesta huolehtiminen. Käytännössä tämä turvallisuusvastuu saattaa kohdistua sellaiseenkin välijohdon tai työnjohtoportaan edustajaan, jonka mahdollisuudet tässä suhteessa ovat rajoitetut.

Tämän henkilöstön oikeusaseman kannalta olisi sen vuoksi tärkeää, että laista kävisivät selvästi ilmi ne ehdot ja edellytykset, joiden perusteella turvallisuusvastuu määräytyy muille. Tällaiset rajoitukset puuttuvat kuitenkin voimassa olevasta työturvallisuuslaista. Tämä puute ehdotetaan nyt poistettavaksi.”⁷²

Työntekijän rangaistusvastuun muutosta perusteltiin olemassa olevan tilan kohtuuttomuudella työnantajan näkökulmasta. Työntekijän rangaistusvastuuta haluttiin muuttaa, koska katsottiin olevan kohtuutonta, että työnantaja on yksin työturvallisuuslain mukaisessa vastuussa niissäkin tapauksissa, joissa työntekijä on toiminut selvästi ohjeiden vastaisesti.⁷³ Ratkaisu KKO 1984 II 224 lienee toiminut tässä muutoksessa suunnannäyttäjänä tai lainsäätäjän herättäjänä.

---

⁷⁰ HE 81/1985 vp. s. 1.

⁷¹ Tapauksen analyysi luvussa 3.2.1.

⁷² HE 81/1985 vp. s. 10.

⁷³ HE 81/1985 vp. s. 10.

Työturvallisuuslain (299/1958) rangaistussäännösten uusi ehdotettu sanamuoto oli hallituksen esityksen (81/1985 vp) mukaan seuraava:

49 §

Jos työnantajan tai 5 taikka 6 §:ssä mainitun henkilön edustaja, huomioon ottaen edustajan pätevyys, toimivalta, annetut tehtävät ja muut olosuhteet, on syyllistynyt rikkomukseen, eikä sitä samalla voida lukea sen syyksi, jota hän edustaa, on ainoastaan edustajaa rangaistava rikkomuksesta.

49 a §

Jos työntekijä tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta laiminlyö työntekijöiden huolehdittaviksi säädettyjä tai erikseen määrättyjä työturvallisuustoimenpiteitä, on hänet tuomittava työsuojelusäännösten rikkomisesta sakkoon, jollei tekoa muualla laissa ole säädetty rangaistavaksi.

Ehdotettu muutos oli päinvastainen aikaisemmin voimassa olleen säädöksen ja säädösperustelun kanssa. Ajatusmalli siitä, ettei työntekijää tulisi rangaista sattuneen tapaturman lisäksi enää uudelleen, oli siirtynyt sivuun ja työntekijän katsottiin olevan rangaistusvastuussa työturvallisuusvastuiden rikkomisesta sakon uhalla. Muutos sai luonnollisesti aikaan eduskunnassa ideologiasävytteistä keskustelua. Sosiaalivaliokunta totesi uudistuksen olevan selkeä pohja työrikossääntelylle. Valiokunta ei siten ottanut keskusteluun kantaa vaan jätti työntekijän rangaistusvastuun kommentoimisen rikoslain uudistamisen yhteyteen.⁷⁴

3.2.3 Työntekijän rangaistusvastuun poliittinen lataus

En ole löytänyt perusteita sille, että vastuun kohteen valinta organisaation sisältä olisi erityisen poliittisesti latautunut kysymys ainakaan oikeisto-vasemmisto akselilla. Kuitenkin analysoitaessa työturvallisuuslain vuoden 1985 hallituksen esityksen lakiin ehdottamia muutoksia, on syytä nostaa esiin, että Suomen hallitus oli Suomen Sosialidemokraattisen puolueen hallinnassa yhtäjaksoisesti vuosina 1977–1987. Kuten jäljempänä valio-

---

⁷⁴ SOVM 13/1986 vp. s. 6.

kuntalausunnoissa erittelen, ei puoluetusta kuitenkaan yksiselitteisesti selitä kansanedustajien suhtautumista johdon velvollisuuksiin. Sosialidemokraattisen hallituksen aikana edellä mainittua työntekijän työturvallisuusvelvollisuuksia ankaroittavaa muutosta ehdotettiin lakiin. Yhteiskunnallisella tasolla nosteessa ollut työntekijän suojelutarve saattoi kuitenkin olla osoitus hallituspuolueiden ideologiasta.⁷⁵

Perustuslakivaliokunta lausui hallituksen esityksestä (81/1985 vp) työntekijän työturvallisuusvastuun osalta, etteivät perustelut selvitä tarpeeksi sitä, millaisten määräysten laiminlyönti olisi sellaista, joka johtaisi työntekijän rangaistusvastuuseen. Valiokunnan käsityksen mukaan lailla oli tarkoitus säätää rangaistavaksi myös menettely, joka on työnantajan ohjeistuksen ja sääntöjen vastaista. Perustuslakivaliokunnan mukaan, mikäli työntekijän rangaistusvastuu kytketään työnantajan määräämien työturvallisuusvelvoitteiden laiminlyöntiä seuraavaksi, ei rikoksen tunnusmerkistö ole riittävän täsmällisesti määritelty. Perustuslakivaliokunta näin ollen katsoi työntekijän rangaistusvastuun työntekijän oikeusturvan ja laillisuusperiaatteen kannalta ongelmalliseksi tai vähintään puutteelliseksi.⁷⁶

Näin ollen perustuslakivaliokunta päätyi toteamaan, että työnantajan määräämien työturvallisuustoimenpiteiden laiminlyönnin rangaistavuutta oli täsmennettävä ja määräysten tuli välittömästi perustua työturvallisuuslakiin tai sen nojalla annettuihin järjestysohjeisiin taikka muihin annettuihin suojeluohjeisiin. Perustuslakivaliokunta kehotti myös harkitsemaan säädöksen 49 a poistamista.⁷⁷

Perustuslakivaliokunnan jäsenet Lea Kärhä (kok.) ja Sampsa Aaltio (kok.) olivat erimieltä perustuslakivaliokunnan kannanotosta työntekijän rangaistusvastuun osalta. Kärhä ja Aaltio katsoivat työntekijän vastuun omasta ja muiden työntekijöiden turvallisuudesta niin tärkeäksi asiaksi, ettei perustuslakivaliokunnan olisi tullut esittää 49 a §:n poistamista. Myös Sirkka-Liisa Anttila (kesk.) ja Hannele Pokka (kesk.) vastustivat säädöksen poistamista.⁷⁸

---

⁷⁵ Lähde: Valtioneuvosto, <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>

⁷⁶ PEVL 19/1985 vp s. 2.

⁷⁷ PEVL 19/1985 vp s. 2.

⁷⁸ PEVL 19/1985 vp s. 4.

Arvo Kemppainen (sd.) ja Kati Peltola (vas.) puolestaan kritisoivat työntekijän rangaistusvastuuta ja säädöksen laveaa määritelmää työnantajan antamasta ohjeistuksesta ja vaativat säädöksen poistamista seuraavasti:

”Siinä annetaan työnantajalle oikeus antaa sellaisia, jopa lakiin tai työsuojeluviranomaisten antamiin ohjeisiin tai muihin säädöksiin perustumattomia työturvallisuusmääräyksiä, jotka johtavat rangaistukseen. Valiokunta on tähän lausunnossaan kiinnittänytkin huomiota, mutta ei meidän mielestämme riittävästi. Ehdotettu järjestely on mielestämme erittäin arveluttava työntekijöiden oikeusturvan kannalta ja suorastaan ristiriidassa hallitusmuodon 6 §:ssä ilmaistun henkilökohtaisen vapauden lain mukaisen turvaamisen kanssa. Lisäksi työnantajan valta määrätä rikostunnusmerkistöä, niin kuin hallituksen esityksen 49 a § sallisi, ei myöskään ole sopuosoinnussa valtiovallan käyttämistä koskevan hallitusmuodon 2 §:n säännöksen kanssa.”⁷⁹

Lopulta laki työturvallisuuslain muuttamisesta hyväksyttiin muutettuna ja se astui voimaan tammikuussa 1987. Säännösehdotusta työntekijän rangaistusvastuusta ei kuitenkaan hyväksytty ja laki astui voimaan ilman 49 a pykälää.⁸⁰ Näin ollen uskon puoluepoliittisella ideologialla olleen merkitystä siinä, ettei ehdotettua säädöstä työntekijän rangaistusvastuuta hyväksytty työturvallisuuslakiin ja siten työntekijän vastuulle ei annettu myöskään merkitystä rikoslain työrikossäädöksiä harkittaessa.

3.2.4 Pohja rikoslain säädöksille

Vaikka rikoslain työrikossäädösten tuloon oli vielä matkaa, näkyi rikoslain edellyttämän säädöstyön suunnittelu jo 1980-luvun puolivälissä lainsäädännön muutoksessa. Työturvallisuuslain mukaisia vastuun edellytyksiä muutettiin useita kertoja kunnes työturvallisuuslaissa (299/1958) viimeisin voimassa ollut 49 § toimi komitearyhmän pohjana rikoslaintasoiselle säädösharkinnalle.⁸¹

Työnantajan taikka 5 tai 6 §:ssä mainitun henkilön edustajaa rangaistaan kuten edellä 1 momentissa on säädetty, milloin teko tai laiminlyönti on

---

⁷⁹ PEVL 19/1985 vp s. 6.

⁸⁰ Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (27/1987).

⁸¹ Matikkala–Tolvanen 2014 s. 957.

*luettava edustajan syyksi hänelle kuuluvien velvollisuuksien rikkomisena. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon edustajan tehtävät ja toimivaltuudet, hänen pätevyytensä sekä muutoinkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn tai jatkumiseen.*⁸²

Säädös vastaa pitkälti sittemmin voimaantullutta RL 47:7 vastuun kohdentamisen sanamuotoa. Pykälän viimeinen lause oli lakimuutoksessa lisäys aikaisempaan. Hallituksen esityksen perusteluissa tarkennettiin, että vastuun kohdentumiseksi ei enää riittänyt, että työnantajan edustajalle oli yleisesti annettu tehtäväksi huolehtia työturvallisuudesta. Vastuu edellytti, että työnantajan edustajalla on lisäksi oikeus ryhtyä tässä tarkoituksessa tarpeellisiin toimenpiteisiin ja että häneltä hänen ammattitaitoansa ja pätevyyteensä nähden voidaan näitä edellyttää.⁸³

Säädöksen suunniteltu sanamuoto otti mallia korkeimman oikeuden vastuun kohdentamisharkinnasta vuodelta 1986. Ratkaisussa KKO 1986:116 kartonkitehtaassa säiliöitä puhdistamaan laskeutunut työntekijä oli hapenpuutteen ja säiliössä olleen kaasun vuoksi tukehtunut kuoliaaksi. Myös häntä auttamaan päässyt työntekijä oli samaisesta syystä saanut aivovamman. Tehtaan teknisen johtajan ja käyttöpäällikön olisi koulutuksensa ja ammattikokemuksensa perusteella pitänyt ymmärtää suoritettun työn vaarallisuus ja, vaikka tehtaalla ei aiemmin ollut tapahtunut vastaavanlaista onnettomuutta, huolehtia työturvallisuusmääräysten antamisesta ja niiden noudattamisen valvonnasta sekä muista turvatoimista.⁸⁴

Vastuun kohdentaminen on tässä harkinnassa viety huomattavasti pidemmälle, ja vastuun perusteharkintaan annetaan ratkaisussa sekä ratkaisun jälkeen voimaan tulleessa säädöksessä huomattavasti yksityiskohtaisemmat kriteerit kuin aikaisempina vuosina. Vastuun kohdentamisessa annetaan erilailla painoarvoa sille, mitä johtoasemassa olevan henkilön olisi pitänyt koulutuksensa ja ammattitaitonsa nojalla tietää. Vaikuttaa siltä, että vastuun kohde-ehdokas alkaa jo tässä vaiheessa säädösten kehittymistä nousta johtoportaassa ylöspäin.

---

⁸² Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (27/1987).

⁸³ HE 81/1985 vp. s. 21.

⁸⁴ Saloheimo 1994 s. 46.

Seuraavat muutokset työturvallisuuslain 49 §:n rangaistussäädökseen ovatkin jo sanamuodoissaan huomioineet rikoslailta rangaistavuuden. Lain työturvallisuuslain muuttamisesta (509/1993) mukaan säädetyssä uudessa 49 §:ssä työnantaja tai työnantajan edustaja voi syyllistyä työturvallisuusrikkomukseen, mikäli laiminlyö työturvallisuuslain mukaiset työturvallisuusvelvollisuudet. Lain työturvallisuuslain muuttamisesta (686/1995) mukaan säädetyssä uudistetussa työturvallisuuslain 49 §:ssä huomioidaan edelleen rikoslainsäädös ja määrätään työturvallisuusrikkomusta arvioitaessa huomioonotettavaksi muun lainsäädännön ankarammat säädökset.⁸⁵

3.2.5 Jatkoa työntekijän suojelulle

Vuoden 1958 työturvallisuuslaki oli säädetty ensisijassa koskemaan kaikkea työ- ja virkasuhteessa tehtävää työtä. Aikaisemmin kuvaamieni työelämän muutosten ja tapaturmakehityksen seurauksena oli selvää, että lakiin tarvittaisiin edelleen kehittyneempiä työturvallisuussäädöksiä.⁸⁶ Vuoden 1987 hallituksen esityksellä työntekijän asemaa parannettiin entisestään ja lakiin lisättiin säännös, jonka mukaan työntekijällä oli oikeus pidättäytyä sellaisen työn tekemisestä, joka aiheuttaa vakavaa vaaraa työntekijän omalle tai muiden työntekijöiden hengelle tai terveydelle.⁸⁷

Sääntely työntekijän työstäpidättäytymisoikeudesta on esimerkki kasvavasta työntekijän suojelutarpeesta ja heikomman suojasta. Työstäpidättäytymisoikeudella on kuitenkin myös merkitystä arvioitaessa sitä, kenellä on katsottu lainsäädännössä olevan vastuu työtapaturmasta. Työntekijän käyttäessä työstäpidättäytymisoikeuttaan, ei hänen ole katsottu olleen vastuussa myöskään pidättäytymisestä aiheutuneesta vahingosta.⁸⁸

Näin ollen epäsuorasti työnantaja joutuu myös tätä kautta säännöksen voimaantulon jälkeen korvausvastuulliseksi työturvallisuuden vastaisesta tilasta. Mikäli yhtiössä on työturvallisuuslain vastainen tila, voi työnantaja joutua vastuuseen kahdella tavalla samasta asiasta: 1) rikosvastuu työturvallisuuslain vastaisesta tilasta 2) korvausvastuu aiheutuneesta vahingosta, joka syntyy työntekijän pidättäytyessä turvattomasta työstä.

---

⁸⁵ Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (509/1993) ja Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (686/1995).

⁸⁶ Saloheimo 2006 s. 17–18.

⁸⁷ HE 167/1987 vp. s. 1.

⁸⁸ HE 167/1987 vp. s. 7.

Lain työturvallisuuslain muuttamiseksi mukaan työstäpidättäytymisoikeuden sanamuoto kuului seuraavasti työturvallisuuslain 9 c pykälässä:

Jos työstä aiheutuu vakavaa vaaraa työntekijän omalle tai muiden työntekijöiden hengelle tai terveydelle, työntekijällä on oikeus pidättäytyä tällaisen työn tekemisestä.

Työstä pidättäytymisestä on ilmoitettava työnantajalle tai tämän edustajalle niin pian kuin mahdollista. Oikeus pidättäytyä työnteosta jatkuu, kunnes työnantaja on poistanut vaaratekijät tai muutoin huolehtinut siitä, että työ voidaan suorittaa turvallisesti.

Työstä pidättäytyminen ei saa rajoittaa työntekoa laajemmalti kuin työn turvallisuuden ja terveellisyyden kannalta on välttämätöntä. Työstä pidättäytyäessä on huolehdittava siitä, että pidättäytymisestä mahdollisesti aiheutuva vaara on mahdollisimman vähäinen.

Jos työntekijä tämän pykälän mukaisesti pidättäytyy työstä, hän ei ole velvollinen korvaamaan työstä pidättäytymisestä aiheutuvaa vahinkoa.⁸⁹

Suomi seurasi pohjoismaalaista esimerkkiä työstäpidättäytymisoikeudesta säätämässä. Ruotsin ja Norjan työympäristölaeissa oli jo ennen Suomen lainsäädäntömuutosta säännökset työntekijän oikeudesta olla tekemättä työtä, joka työntekijän käsityksen mukaan aiheuttaa välitöntä ja vakavaa vaaraa hengelle ja terveydelle. Tanskassa ei ollut varsinaista säännöstä, mutta työehtosopimuskäytännöstä puolestaan oli johdettu laaja työstäkieltäytymisoikeus. Englannin lainsäädännössä ei myöskään suoranaisesti pidättäytymisoikeutta ollut, mutta sielläkin oikeus pidättäytyä työstä oli johdettavissa soveltamiskäytäntöön vuoden 1974 työsuojelulain (Health and Safety at Work 1974) 2 pykälän kohdalta.⁹⁰

---

⁸⁹ Laki työturvallisuuslain muuttamisesta (287/1988).

⁹⁰ HE 167/1987 vp s. 4-5.

3.3 Rikosoikeuden muutostarve

3.3.1 Työturvallisuuslain muutosten rikosoikeudelliset edellytykset

Koskinen ei aikalaisittain pitänyt tarpeellisena työturvallisuusvastuun säätämistä rikoslaitailla. Työturvallisuuslaki tulee automaattisesti työsuhteen osaksi eikä rikoslaitailla säätäminen edesauta työntekijän asemaa. Työnantajan tulee noudattaa työturvallisuussäännöksiä jo työsuhteen perusteella. Mikäli työnantaja saa säädöksen rikkomisesta sakon, sakko maksetaan valtiolle eikä se vaikuta työntekijän asemaan. Tehosteena se ei myöskään ole sen vähempää toivottu seuraamus kuin työntekijälle maksettava vahingonkorvaus.⁹¹

Koskinen katsoi, että työturvallisuusvelvoitteista rikoslaitailla säätäminen palvelee lähinnä julkisyhteisön intressejä, ja sen käytön laajuus, säännökset mukaan lukien on poliittinen tarkoituksenmukaisuuskysymys. Työturvallisuuden parantamiseksi parempia ja tehokkaampia keinoja olisivat työsuojeluviranomaisen hallinnollinen toiminta, koska pelkät ohjeet usein tuottavat konkreettisempia tuloksia kuin rikosprosessi.⁹²

Suhtautuminen rangaistusten yleisestääviin vaikutuksiin on muuttunut verrattuna aikaisemmin esittelemiini 1950-luvun käsityksiin. Yleisestäävyys vakiinnutti paikkaansa ja sen katsotaan vaikuttavan sekä pelottavasti että normeja sisäistävästi. Säädetäessä jokin teko rangaistavaksi on tarkoitus osoittaa teon moitittavuus, jonka jälkeen tekoa aletaan yleisesti pitämään moitittavana. Rikosoikeudessa kuitenkin vasta 1960-luvun jälkeen alettiin pohtia niitä keinoja, joita yleisestäävyyden saavuttaminen edellyttää.⁹³ Näin ollen pohja työturvallisuusvastuusta rikoslaitailla säätämislle oli muuttunut otollisemmaksi.

Organisaatioiden kehitys ja siitä seurannut toimintaympäristön muutos aiheuttivat rikosoikeudessa soveltamisongelmia, koska perinteinen ja perinteiseksi rikosoikeuteen kuuluvaksi mielletty osallisuussäätely ei ollut riittävä arviointiväline yksilön toiminnalle ja toiminnasta seuraavalle rikosoikeudelliselle vastuulle taloudellisissa yhteisöissä.⁹⁴ Tällainen olemassa ollut muutostarve saattoi olla omiaan vaikuttamaan siihen, että oikeustieteilijöiden keskuudessa aikalaisittain edellä Koskisen esiin nostamin tavoin rikoslain säädöksiä ei nähty soveltuvina tai ainakaan tarpeellisina.

---

⁹¹ Koskinen 1975 s. 850.

⁹² Koskinen 1975 s. 850.

⁹³ Anttila–Heinonen 1976 s. 80–81.

⁹⁴ Nissinen 1996 s. 3.

Kun työturvallisuuslainsäädännössä oli säädetty säännös rikosoikeudellisen vastuuehdokkaan valinnasta organisaation sisällä, ajautuivat luonnollisesti työturvallisuuslain edellyttämä tematiikka ja olemassa oleva rikosoikeus ristiriitaan. Jotta oppirakennelmaksi luotu vastuun kohdentaminen olisi kokonaisvaltaisesti rikosoikeuden valossa perusteltua, syntyi muutostarpeita jo vakiintuneesti olemassa oleviin rikosoikeuden oppeihin. Rikosoikeuden tuottamusoppi oli yksi rikosoikeuden osa-alueista, joka ei sellaisenaan soveltunut vastuun kohdentamisajatukseen. Tuottamusoppi ja sen soveltuminen oli keskeistä yhtiön johdon rikosvastuun laillisuusperiaatteen mukaisen toimivuuden kannalta, koska yhtiön toiminnassa tapahtunut rikos tulee perinteisesti arvioitavaksi tuottamuksellisena eikä kyse tyypillisesti ole tahallisuudesta.⁹⁵

Vaikka työturvallisuus tyypillisimmillään on jo aikaisemmin katsottu kuuluvan tuottamukselliseksi rikokseksi,⁹⁶ vielä 1980-luvun aikana ei rikoslaissa erotettu tahallisuutta ja tuottamusta toisistaan. Tuottamuksellisina rikokset olivat rangaistavia ainoastaan, mikäli rikossäännöksestä itsestään selvästi niin ilmeni.⁹⁷ Tällainen ajatusmalli ei luonnollisesti toiminut enää uusimmissa työturvallisuuslain mukaisissa vastuusäädöksissä, jolloin tilanne muodostui ongelmalliseksi laillisuusperiaatteen kannalta.

Tuottamusopin lisäksi myös voimassaolevan rikoksen tekijä -käsitteen oli muututtava. Jo 1970-luvulla miellettiin, että rikoksen tekijänä saattoi virka- ja sotilasrikoksia lukuun ottamatta olla kuka tahansa. Kuitenkin silloisessa Suomen oikeusjärjestelmässä rikoksen tekijänä saattoi olla vain ihminen ja käsitys ”kenestä tahansa” rikoksen tekijänä rajoittui vain luonnollisiin henkilöihin. Oikeushenkilö, kuten osakeyhtiö ei voinut tehdä rikosta eikä tulla tuomituksi rangaistukseen. Julkisen keskustelun seurauksena työ- ja ympäristörikostoimikunnat ehdottivat mietinnöissään uusia rangaistussäännöksiä yhteisöjä varten.⁹⁸ Kun yhteisöjen rangaistusvastuu oli mielletty sopivaksi muutossuunnaksi, oli tilaa harkita rikoksen tekijän henkilön valintaa yhteisön sisältä.

Mielenkiintoinen kysymys rikosoikeuden yleisten oppien ja yksilöityjen työturvallisuusvastuusäädösten yhteensovittamisen kannalta on se, missä määrin yleiset opit lopulta so-

---

⁹⁵ Backman 1989 s. 562.

⁹⁶ Backman 1989 s. 575.

⁹⁷ Backman 1989 s. 562.

⁹⁸ Anttila–Heinonen 1976 s. 107.

veltuvat erikoisrikosoikeuteen. Mikäli yleisiin oppeihin kuuluvan, esimerkiksi tuottamusopin, ei katsottaisi soveltuvan erikoisrikosoikeuteen eli työturvallisuusvastuumääräyksiin, tulisiko tämä huomioida jo lain säädöstä laatiessa? Toinen kysymys on, jääkö yleisten oppien soveltaminen yksittäistapauksittain tuomioistuinten harkinnan varaiseksi, mikäli niitä ei säädöstatasolla huomioida työturvallisuusvastuun osalta?

Vikatmaa on vesien saastumisen kohdalla arvioinut yleisten oppien ja erityislainsäädännön suhdetta 1970-luvulla. Laissa ei ole ollut säädöksiä yleisten oppien soveltamisalasta, vaikka peruslinja oikeuskirjallisuuden mukaan onkin ollut, että yleiset opit on tarkoitettu sovellettaviksi kaikkiin rikostyyppeihin tunnusmerkistön vaatimalla joustavuudella. Yleisten oppien ideaalitaso tulisi siten aina toteutua ja niistä poikkeamisen tulisi olla vain tapauskohtaista. Vikatmaan mukaan yleisistä opeista on syytä ottaa mallia jokaisen rikostyyppin kohdalla, mutta niiden suora soveltaminen on edelleen kyseenalaista.⁹⁹

Työturvallisuuden rikosoikeudellisen vastuun kohdentumisen kannalta vaikuttaa näin ollen olevan keskeistä, että ainakin tuottamusopissa huomioidaan vastuun kohdentamisaspekti. Muutoin vaarana on, että yleisiä oppeja ei sovelleta enää tehokkaasti työturvallisuusvastuun kohdalla tai vaihtoehtoisesti niitä sovelletaan väärin tai vajanaisesti. Tämä puolestaan aiheuttaa oikeuskäytännössä sitä, että vastuuehdokas yhtiön sisältä valitaan väärin perustein ja vastuun kohdennus tapahtuu rikosoikeuden yleistenoppien vastaisesti.

3.3.2 Rikoslain kokonaisuudistuksen alku

Suomen rikosoikeudessa on tyypillisesti katsottu olevan ”pitkät syklit”, joiden aikana rikosoikeusnäkökohdat ovat pysyneet tyypillisesti samankaltaisina. Toisaalta syklien jälkeen, rikosoikeus on ajautunut muutosaalokkoon. Pitkää ja staattista sykliä rikoslain muutosrintamalla seurasivat lukuisat osauudistukset, joiden jälkeen keväällä 1972 käynnistyi laajaa rikoslain kokonaisuudessaan useita vuosia kestänyt uudistusprosessi.¹⁰⁰

Rikoslain kokonaisuudistuksen toinen vaihe, jonka voimaantulo ajoittui vuoteen 1995, vaikutti olevan tervetullut myös rikosoikeustieteilijöille. 1980- ja 90-lukujen vaihteessa Raimo Lahti kritisoi Suomen rikoslainopin tilaa ja korosti törkeyttä rikosoikeudellisen

---

⁹⁹ Vikatmaa 1973 s. 6-8.

¹⁰⁰ Kangas 1998 s. 329–330.

systematiikan ja käsitejärjestelmän kriittisessä uudelleenarvioinnissa. Myös Pekka Koskinen nosti esiin, että rikoslain aikaisemmassa uudistamisessa on huomioitu oikeusdogmaattisia peruskysymyksiä liian vähän.¹⁰¹

Aikaisemmassa rikoslain systematiikassa oikeustieteilijät kritisoivat erityisesti vastuullisuusoppia. Vastuullisuusoppi suuntasi kriminaalipoliittista peruskonseptia tekoon abstraktina kieltona tai konkreettisen sosiaalisen konfliktin ilmauksena. Tekijä puolestaan nähtiin aikaisempaa yleisluontoisemmin vääryyden aiheuttajana ja arvioitavaksi jäi enää, oliko aiheutettu vääryys rikoksena rangaistavana. Rikoslain kokonaisuudistuksen myötä näkökulma siis muuttui: teon vääryyden arvioinnista siirryttiin kysymyksiin tekijän vastuullisuudesta.¹⁰²

1980-luvun jälkeen rikoslain ja työturvallisuuslain uudistusten taustavaikuttimet eli oikeudelliset periaatteet ja lainvalmistelun retoriikka muuttuivat olennaisesti. Lainvalmistelu kytkeytyi globalisoitumiseen ja kansallisvaltioiden pyrkimyksiin turvata keskeisten taloudellisten toimijoidensa edut. Kilpailu kasvoi ja työelämä muuttui. Ihmisoikeusperiaatteet tekivät läpimurron, jota Berliinin muurin murtuminen ja kylmän sodan päättymisen voimistivat. Lopulta suurten oikeusmuutosten takaa voitiin havaita olennaisia muutoksia suomalaisen yhteiskunnan rakenteessa ja sen poliittisissa valta-asetelmissä.¹⁰³

Vastuun kohdentamiseen tai työturvallisuusvastuuseen liittyvät kysymykset eivät olleet rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa keskiössä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. Kuitenkin jo ensimmäisessä uudistusvaiheesta oli havaittavissa muutoksia rikosoikeudellisen vastuunobjektin valinnasta organisaatioiden sisällä. Vastuunobjektin muutoksen alku säädösten tasolla voidaan havaita velallisen rikoksia koskevasta säädöksestä.¹⁰⁴ Alkuperäinen, vuoden 1889 rikoslain velallisen rikosta käsittelevä 39:5 kuului seuraavasti:

”Jos konkurssiin luovutetun omaisuuden omistaja on laitos, yhdistys, seura, yhtiö, taikka kaupan tahi muun elinkeinon harjoittaja, joka ei itse

---

¹⁰¹ Roxin 1989 s. 319.

¹⁰² Roxin 1989 s. 340.

¹⁰³ Kekkonen 1998 s. 935–936.

¹⁰⁴ Nissinen 1996 s. 27.

hoida liikettänsä; olkoon se, jolle omaisuuden hoito oli uskottu, konkurssirikoksia koskevien säännösten alainen.”

Uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa säännöstä yksinkertaistettiin ja uusi RL 39:7 säädös kuului seuraavasti:

”Joka velallisen puolesta on tehnyt 1-6 ½:ssä tarkoitetun rikoksen tuomitaan niin kuin velallinen.”¹⁰⁵

Lain esitöiden mukaan muutos tarvittiin, koska katsottiin olevan varsin tavallista, että velallinen itse ei voi syyllistyä velallisen rikokseen. Tällainen tilanne katsottiin olevan kärsillä esimerkiksi silloin, kun velallinen oli oikeushenkilö. Näin ollen katsottiin olevan perusteltua tuomita rikoksesta se, joka oli toiminut velallisen (eli oikeushenkilön) puolesta.¹⁰⁶

Uuden säännöksen ”joka” katsottiin tilannekohtaisesti velallisen puolesta toimineeksi henkilöksi. Merkittävin säädöstekstin muutoksen tuoma muutos on yksityishenkilön mahdollisuus joutua rangaistusvastuuseen sellaisesta toiminnasta, jonka hän on tehnyt organisaation puolesta. Näin ollen voidaan katsoa, että modernin rikosoikeuden mukanaan tuoma muuttunut ideologia on tullut laintasoiseksi säädökseksi jo vuonna 1988 annetussa hallituksen esityksessä.¹⁰⁷

Rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen osan yhteydessä havaittiin tarve laintasoiselle säädökselle siitä, että rikosvastuun kohdentuu yksityishenkilöön organisaation toiminnan sisällä tapahtuneesta rikoksesta. Sen sijaan 1980-luvulla ei hallituksen esityksen perusteella nähty vielä tarvetta säännellä sitä, miten rikosvastuun kohde valitaan organisaation sisältä eli kehen yhtiön puolesta toimineeseen henkilöön rikosvastuu kohdentuisi. 1980-luvun lopussa ajateltiin, että vastuuehdokkaan valitseminen tehdään rikosoikeuden yleisten oppien perusteella.¹⁰⁸ Tätä ajatusta rikosoikeuden seuraavat uudistusvaiheet jallostivat.

---

¹⁰⁵ HE 66/1988 vp. s. 236 ja Laki rikoslain muuttamisesta (769/1990).

¹⁰⁶ HE 66/1988 vp. s. 167.

¹⁰⁷ Nissinen 1996 s. 28, Laki rikoslain muuttamisesta (769/1990).

¹⁰⁸ HE 66/1988 vp. s. 167.

3.4 Yhteenveto

Muutoksen organisaatorakenteissa ja yhteiskunnassa ajoivat oikeuskäytäntöä siihen, ettei vastuuehdokasta voitu enää yksiselitteisesti valita organisaation toiminnasta. Samaan aikaan työsuhteiden muutos ja työntekijän yhteiskunnallinen asema lisäsivät tarvetta työvoiman suojelusta säätämiseksi. Kasvavat tapaturmamäärät vauhdittivat lainsäädännöllisiä toimia työsuojelun parantamiselle.

Työntekijän ja työnantajan välinen vastuujako aiheutti ajanjaksolla keskustelua niin työturvallisuuslain esitöissä kuin oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessakin. Lopulta päädyttiin siihen, että ainakin rikosoikeudellisessa rangaistusvastuussa olisi ainoastaan työnantaja yhtiössä tapahtuneista työturvallisuuslainlyönneistä. Vastuuehdokkaan valintakriteereitä yhtiön sisällä tarkennettiin ja yksilöitiin. Tästä yksilöinnistä seurasi tarve muuttaa myös rikosoikeuden yleisiä oppeja siten, että rakennetun kohdennusopin mukainen rikosvastuu olisi mahdollinen.

Ensimmäinen rikoslain kokonaisuudistuksen hallituksen esitys annettiin vuonna 1988, joka koski omaisuus-, vaihdanta ja talousrikoksia. Kokonaisuudistuksen toisen vaiheen oli tarkoitus jatkaa uudistusprosessia koskien rikoksia, jotka ovat liitännäisiä ensimmäisessä vaiheessa uudistettuihin talousnäkökohtiin. Näitä katsottiin olevan esimerkiksi työhön ja elinympäristöön liittyvät rikokset.¹⁰⁹

Jo rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisessä vaiheessa nähtiin modernin rikosoikeuden tuoman ajattelun muutos lain tasoisena säädöksenä, kun vastuusäädöstä velallisenrikkoksesta muutettiin. Näin ollen oli otollinen aika saattaa rikoslakiin 1970-luvulla komiteamietinnöissä valmistellut säädökset työrikoksista rikoslain kokonaisuudistuksen toisessa vaiheessa.

---

¹⁰⁹ HE 94/1993 vp. s. 10.

4 RIKOSLAIN KOKONAISUUDISTUKSEN II-VAIHE

4.1 Otolliset olosuhteet muutokselle

4.1.1 Suomalaisen oikeuskulttuurin muutos

Suomalainen yhteiskunta kävi läpi murroksen aikakautta 1990-luvun aikana. Liittyminen Euroopan Unioniin ja Euroopan talous- ja rahaliittoon olivat merkittäviä yhteiskuntapolittisia ratkaisuja. Näillä ratkaisuilla oli merkitystä niin työelämän kuin kaikkien muidenkin yhteiskunta-alueiden joukossa. Euroopan unioniin liittymisen myötä lisääntynyt yritysten kansainvälistyminen ja maailmanlaajuinen kilpailu lisäsivät työelämän muutosta 90-luvulla. Kansainvälistymisen ja työvoiman saatavuuden paranemisen myötä myös se, mitä työntekijältä odotettiin, muuttui: puhuttiin jatkuvasta kehittämisestä ja oppimisesta, monimuotoisesta vuorovaikutuksesta sekä yhteistyökyvyistä.¹¹⁰

Suomalaisen rikoslain uudistuksen toinen vaihe sai vauhtia 1990-luvun aikana tapahtuneesta Berliinin muurin murtumisesta ja kylmän sodan päättymisestä seuranneesta kansainvälisestä perus- ja ihmisoikeusajattelun läpimurrosta.¹¹¹ Rikosoikeuden murroksessa esikuvamaana on Suomessa muutoinkin pidetty Saksaa. Suomessa rikosoikeuden kokonaisuudistuksen muurinmurtajana voidaan katsoa toimineen Dan Fränden oppikirjaksi tarkoitettu teos *Allmän straffrätt* (1994). Kirjassa Frände rakentaa saksalaisiin esikuviin pohjautuen aikaisemmista rikosoikeudellisista opeista selvästi poikkeavan uuden rikosoikeudellisen systematiikan.¹¹² Saksalaisen rikosoikeuden seurauksena työturvallisuusvastuu muiden vastuiden ohella sai korostuneemman merkityksen.

Varsinainen lainsäädännöllinen liikkeellelähtö tematiikkaani liittyen on tapahtunut 1970-luvun puolella komitean mietinnöistä. Katson muutoksen toteutumisen olevan kuitenkin pitkälti seurausta kansainvälisen esimerkin lisäksi 1990-luvun yhteiskunnallisista tapahtumista. Nämä tapahtumat ovat merkityksellisiä myös siksi, että vaikka tapahtumat mielletään 90-luvun anniksi, ovat niiden aloitusperät syntyneet jo aikaisemmin. Valitsen yhteiskunnallisiksi merkittäviksi tapahtumiksi 1990-luvulla työelämän ja talouden murrokseen vaikuttaneen Suomen lama-ajan sekä Euroopan unioniin liittymisen.

---

¹¹⁰ HE 59/2002 vp. s. 6.

¹¹¹ Kangas 1998 s. 334, ks. myös Kekkonen 1998 s. 936.

¹¹² Kangas 1998 s. 329–330.

Suomea 1990-luvun alussa ravistellut lama oli mittasuhteiltaan Suomalaisen elinkeinoelämän kannalta merkityksellinen. Lamavuosiksi katsotaan vakiintuneesti vuodet 1990–1993, koska talouselämän verkkainen toipuminen alkoi alkuvuonna 1994.¹¹³ Laman syistä, seurauksista ja ilmenemismuodoista on sittemmin käyty vilkasta keskustelua erityisesti taloustieteen ja sosiologian saralla. Laman seurauksena syntyneellä pankkikriisillä ja yleisellä taloudellisella ahdingolla oli merkittävät vaikutukset yhteiskunnan elinkeinoelämään ja työmarkkinoihin. Näin ollen on loogista katsoa, että laman vaikutukset ovat ravistelleet myös työlainsäädäntöä.¹¹⁴

Suomen rikoslainsäädännön kehitys on katsottu olevan maltillista ja kriminalisointeja on tehty sidosryhmien kanssa yhteisymmärryksessä selvien yhteiskunnallisten tarpeiden ilmentyminä. Tultaessa 90-luvulle, maltillinen rikoslainsäädäntö jäi vähemmälle. Ulkomailla ja 90-luvun alussa Suomessa havaittiin lisääntyneessä määrin halua ja tarvetta kovemmalta ja suuremmalta kriminaalipoliitikalle sekä linjan koventamiselle.¹¹⁵

Koventuneen kriminaalipoliittisen linjan katsottiin olevan seurausta taloudellisen laman aiheuttamasta taloudellisesta ja poliittisesta polarisoitumisesta ja yhteiskunnallisesta ahdingosta. Lama toi mukanaan kahtia jakautuneisuutta, joka muokkasi yhteiskunnallista ilmapiiriä kovemmaksi myös kriminaalipoliittikan alueella. Tätä kehityssuuntausta pyrittiin järkevöittämään humanin kriminaalipoliittikan yhteistyöllä.¹¹⁶ Tämä kriminaalipoliittinen kehityssuuntaus näkyy kuitenkin radikaaleina rikoslainsäädännön muutoksina 1990-luvulla.

Työelämän murros lama-ajan seurauksena oli merkittävä. Lama toimi käynnistävänä tekijänä Suomen työelämän muutokselle, jota olivat vauhdittamassa myös kylmän sodan päättymisen ja Neuvostoliiton romahdus. Lama vuodet saivat aikaan yhteiskunnassa nousukauden, joka näkyi Suomen tuottavuuden ja kilpailukyvyn kasvuna. Tämä puolestaan lisäsi työelämän vaativuutta ja tehokkuutta. Kun työelämän vaatimustaso kasvoi ja vaatimus tehokkaasta tuottamisesta lisääntyi, ammattiyhdistysten määrä ja merkitys lisääntyi.

---

¹¹³ Koulu–Niemi–Kiesiläinen 1996 s. 1147.

¹¹⁴ Halme 1999 s. 426.

¹¹⁵ Koskinen 1991 s. 872.

¹¹⁶ Koskinen 1991 s. 872.

Kasvavan ammattiyhdistystoiminnan seurauksena työsuojelu ja työntekijän oikeudet nousivat pintaan samalla, kun työnantajan vastuu kasvoi.¹¹⁷

Tekniikan ja työlääketieteen kehityksellä oli merkittävä vaikutus työturvallisuusvaatimuksiin ja niistä seuraaviin säädöksiin. Kun tieto vaara- ja riskitekijöistä lisääntyi, mahdollisuudet varautua näihin riskitekijöihin paranivat monin tavoin. Tekninen kehitys tarjosi jatkuvasti parempia ratkaisuja työturvallisuuteen – toki näiden huomioon ottaminen työturvallisuussäännöksissä edellytti säädösten kehityshalukkuutta.¹¹⁸

Työelämän murros ei rajoittunut vain työturvallisuuteen, vaan työsuohdekäytänteet myös yleisellä tasolla kokivat muutoksen. Työelämän uudistamisen lait herättivät paljon keskustelua eduskuntakäsittelyn aikaan. Tuotannollista/kollektiivista työsuohdeturvaa ja siihen liittyviä toimintoja sääntelevät työsopimuslainmuutokset (723/88) tulivat voimaan vuodenvaihteessa 1989 ja tuotannollista työsuohdeturvaa täydentävät yhteistoimintalain muutokset (724/88) tulivat voimaan keväällä 1989. Muutosten taustalla oli Holkerin hallituksen ohjelmaan kirjatut uudistustavoitteet työelämässä.¹¹⁹

Vuodelta 1970 peräisin ollut työelämän kannalta keskeinen säädös, eli työsopimuslaki, päätettiin 1990-luvun aikana kumota. Kumoamisen tarkoituksena oli luoda sen hetkisen yhteiskunnan tarpeita vastaavaa uudistettua työlainsäädäntöä. Muutostarpeen taustavai-kuttimena oli modernisoitunut työelämä. Oikeuskirjallisuus oli kritisoinut oikeustilaa ja heräsi kysymys siitä, pystyykö uudistettukaan lainsäädäntö riittävästi vastaamaan modernin työelämän tarpeisiin.¹²⁰

4.1.2 Yhdessä eurooppalaisen kulttuurin kanssa

Oikeudellisen elämän katsottiin kansainvälistyvän Suomessa 90-luvun alussa, kun Suomi liittyi Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja sen lisäpöytäkirjoihin. Lisäksi oli yleisesti tiedossa, että lainsäädännössä oli käynnissä merkittäviä muutoksia, jotta Suomen lainsäädä-

---

¹¹⁷ Heiskala 2006 s. 40–41 ja Ilmonen 2006 s. 116–118.

¹¹⁸ Saloheimo 1994 s. 48.

¹¹⁹ Mattila 1989 s. 195.

¹²⁰ HE 157/2000 vp. s. 1.

däntö saatiin sopeutumaan Euroopan yhteisöjen sääntelyyn. Suomalainen lainkäyttö ajautui sitoutuneeksi kansainvälisiin oikeuslähteisiin ja ajanjakson katsottiin jo silloin olleen erittäin merkittävä oikeuskulttuurimme kannalta.¹²¹

Euroopan yhdentymisen ja Suomen liittyminen Euroopan unioniin vaikuttivat suuresti rikosoikeuden kehitykseen 1990-luvulla. EU:n piirissä erityistä huomiota kohdennettiin taloudellisten etujen suojaamiseen ja niiden väärinkäytösten ehkäisyyn.¹²² Suomessa purettiin säännöstelytalous ja toteutettiin Euroopan yhteisön vapauksia jo 1980-luvulla. Institutionaaliset näkemykset läntisen Euroopan integraatiokehitykseen liittymisestä tulivat näin ollen ajankohtaisiksi jo huomattavasti ennen varsinaista Suomen jäsenyyttä.¹²³ Rikosoikeuden osalta EU sääntelyn on ajateltu olevan pikemminkin yhteistyöstä kuin yhteistä sääntelyä.¹²⁴

Euroopan ihmisoikeussopimuksella ja ihmisoikeustuomioistuimen käytännöllä voidaan katsoa olleen suuri vaikutus niiden maiden rikosprosessiin ja rikosoikeuteen, jotka ovat sopimukseen liittyneet. Vaikka Euroopan yhteisöllä ei ollut itsenäistä rikosoikeudellista toimivaltaa, yhteisön oikeus vaikuttaa monella eri tapaa jäsenvaltioiden lainsäätäjän käytäntöihin ja toimivaltaan – siihen, miten rikoslakia sovelletaan. EU on tuonut mukanaan tavoitteen jäsenvaltioiden rikosoikeuden yhtenäistämiseksi.¹²⁵

Euroopan unioniin liittymisen jälkeen, jäsenvaltion rikosoikeus on ollut välittömän oikeudellisen integraation kohteena. Integraation kehittymistä ovat olleet tukemassa myös Euroopan parlamentin talousarviopäätöksen mukaisesti rahoittamat Eurooppalaisen rikosoikeuden järjestöt.¹²⁶ Vaikka toimivalta välittömän rikosoikeuden sääntelyllä on EU:ssa kuulunut jäsenvaltiolle, Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen turvaaminen riittävän tehokkaasti on edellyttänyt rikosoikeudellisesti merkittävien ja tehokkaiden normien säätämistä. Tästä johtuen useissa jäsenvaltioissa heräsi keskustelua siitä, olisiko ollut syytä ottaa myös varsinaisen rikosoikeus yhteisöjen taloudellisten etujen oikeudellisenä keinona osaksi yhteisöjen toimivaltaa.¹²⁷

---

¹²¹ Lahti 1992 s. 5.

¹²² Ratio 1996 s. 541.

¹²³ Kekkonen 1998 s. 935.

¹²⁴ Ratio 1996 s. 541.

¹²⁵ Lahti, Lakimies 67/1998 s. 1197.

¹²⁶ Pöysti 1997 s. 132

¹²⁷ Pöysti 1997 s. 134.

Näkemykseni mukaan EU-jäsenyys on nimenomaan vaikuttanut työelämän murrokseen kansainvälistäen tuotantotoimintaa, lisäten tavaroiden ja työntekijöiden liikkuvuutta, ja näin ollen nostaa työelämän vaatimustasoa. Tämä kaikki on ollut vaikuttamassa siihen, että työtapaturmia on sattunut, ja toisaalta siihen, että työsuojelun merkitys ja sen asema yhteiskunnassa on kasvanut.¹²⁸

Suomi on seurannut muutoksessa erityisesti Saksaa ja Ruotsia. Aikaisempaa skandinaavista rikosoikeusjärjestelmää puolestaan vieroksuttiin Suomessa.¹²⁹ Paras vertailukohde työturvallisuusvastuun osalta on pohjoismaisen ja saksalaisen kielialueen rikosoikeusjärjestelmissä. Ruotsin, Norjan ja Tanskan lisäksi suomalaisen rikosoikeuteen on vahvasti vaikuttanut saksalaisen kielialueen rikosoikeusjärjestelmistä Saksa ja Itävalta, joiden rikoslait uudistettiin vuonna 1975.¹³⁰

Suomen vastuuoppia koskeva uudistus, joka sisälsi vastuun kohteen muuttumisen niin oikeushenkilöksi kuin kohdentamisesta säätämiseksi, on pitkälti seurausta Ruotsissa ja Norjassa aikaisemmin tapahtuneesta rikosoikeudellisten vastuusubjektien uudistamisesta. Ruotsissa toteutettiin vuonna 1995 laaja vastuuvapausperusteita koskeva uudistus ja vuonna 1996 julkaistiin suunnitelma vastuun edellytysten kodifioinniksi (SOU 1996:185). Myös Norjan rikoslakitoimikunnan ehdotuksessa (NOU1992:23) ehdotettiin säädettäväksi rikosoikeudellisen vastuun yleisistä edellytyksistä sekä vastuuvapausperusteista aikaisempaa merkittävästi tarkemmin.¹³¹

Työturvallisuuden osalta Suomen ei suoranaisesti voida katsoa seuranneen Ruotsia perässä. Ruotsissa työturvallisuus nimittäin rakentuu hieman eritavalla. Siellä työympäristörikos (arbetsmiljöbrott, brottsbalk 3:10) koskee ainoastaan niitä laiminlyöntejä, jotka ovat aiheuttaneet kuoleman, vamman, sairauden tai konkreettisen vaaran. Koska seuraus sisältyy jo työympäristörikokseen, erikseen ei sovelleta kuolemantuottamusta, vamman tai sairauden aiheuttamista ja vaaran aiheuttamista koskevia säännöksiä (brottsbalk 7-9 §§).¹³² Tämä malli muistuttaa enemmänkin Suomessa aikaisemmin voimassa ollutta oikeustilaa ajalta ennen työrikossäädöksiä rikoslaisissa. Tällöin rikoslaintasoinen säädös

---

¹²⁸ Ks. HE 59/2002 vp. s. 6.

¹²⁹ Kangas 1998 s. 332.

¹³⁰ HE 44/2002 vp. s. 13.

¹³¹ HE 44/2002 vp. s. 8.

¹³² Hahto 2004 s. 328.

pohjautui aiheutettuun seuraukseen, kuten kuoleman tai vamman tuottamukseen. Työturvallisuusvelvoitteiden laiminlyönnin rangaistavuus tuli suoraan työturvallisuuslaista.

4.1.3 “Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta”

Julkisen vallan velvollisuus huolehtia työvoiman suojelusta kuului jo ennen 1990-luvua voimassa olleeseen hallitusmuodon 6 pykälään. Hallituksen esityksellä 309/1993 säädöstä kuitenkin muutettiin sanamuodoltaan nykyaikaisempaan ja paremmin kokonaisuudessaan perusoikeusjärjestelmään kuuluvaan muotoon. Säädöksen pääpaino oli työsuojelussa ja työsuojeluun liittyvässä toiminnassa. Uuden hallitusmuodon 15 §:ssä julkiselle vallalle asetettiin velvollisuus huolehtia työolojen turvallisuudesta ja terveellisyydestä. Säädöksen sanamuotoa laajennettiin siten, että työsuojelu tarkoitti sanaa sen laajimmassa merkityksessä.¹³³

Säädöstä muutettaessa huomioon otettiin sekä hallitusmuodon työllisyysäännöksestä saadut kokemukset että Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, joista valtion velvollisuus edistää työllisyyttä kumpusi. Säädöstä täsmennettiin lisäksi siten, että julkisen vallan oli huolehdittava työolojen turvallisuudesta ja terveellisyydestä. Työsuojelun merkitystä perusoikeutena ja julkisen vallan velvollisuutena korostettiin perusoikeusuudistuksessa vuonna 1995.¹³⁴

Uskon tämän perustuslainsäädöksen saaneen vauhtia 90-luvun lamasta. Säädöksen muutostarve oli selvä, koska alkuperäinen säädös nosti esiin vain yksilön oikeutta työhön. Työttömyysaste oli kuitenkin laman jäljiltä 90-luvun alussa suuri, joten perustuslaissa haluttiin säätää julkisen vallan velvollisuudesta työllisyyden edistämiseen. Tämän tukena olisi tarkoitus käyttää talous- ja työllisyyspoliittisia toimenpiteitä. Lisäksi julkisen vallan tuli turvata jokaiselle oikeus työhön sekä estää työtä vailla olevien ryhmien muodostuminen.¹³⁵

Kun työelämää koskeva perustuslain muutos asetetaan yhteiskunnalliseen kontekstiin, sen sisältö on ymmärrettävissä. Suomi oli toipumassa lamasta ja työllisyyden turvaami-

---

¹³³ HE 309/1993 vp. s. 69.

¹³⁴ HE 309/1993 vp. s. 68-69.

¹³⁵ HE 309/1993 vp. s. 67-68.

nen haluttiin varmistaa jatkossa. Kun harkitaan keinoja, joita julkisella vallalla oli käytössään työsuojelun toteuttamisessa, huomataan eräs keskeinen ongelmakohta. Julkisen vallan on työsuojeluun puuttuessaan puututtava yksityisten organisaatioiden eli yhtiöiden toimintaan. Kun mietitään 25 vuoden takaisessa kontekstissa julkisen vallan keinoja puuttua yhtiöiden toimintaan, tuntuu rikosvastuu luonnolliselta reitiltä. Rikoslakiin samoihin aikoihin rakennetut työrikossäännökset saapuivat toteuttamaan perustuslaissa julkiselle vallalle asetettua velvoitetta työvoiman suojelusta.¹³⁶

4.2 Rikoslain työrikoksia koskeva 47 luku

4.2.1 Työturvallisuusrikos

Rikoslain 47 luvun ensimmäiseksi pykäläksi säädettiin työturvallisuusrikos. Säädöksen tehtävänä oli korvata työturvallisuuslain 49 §:n ja muiden työturvallisuutta koskevien säädösten rangaistussäädökset. Säädöksen mukaan työturvallisuudesta voitaisiin tuomita työnantaja tai työnantajan edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo työturvallisuusmääräyksiä. Rikossäännöksen tekemuotona oli näin ollen työturvallisuusmääräysten rikkomisen. Säädöksen säätämisen yhteydessä aineellisen oikeuden säädöksiin lisättiin viittaukset tähän rikoslainsäädökseen.¹³⁷

Heti hallituksen esityksen julkaisun jälkeen, Saloheimo pohti, miten uudet rikosoikeudelliset säädökset tehostavat työturvallisuusvelvoitteiden noudattamista? Rikoslain muutoksen yhteydessä myös voimassaolevaan työturvallisuuslakiin (299/58) tehtiin muutoksia aineellisiin säädöksiin, jotka korostivat rangaistusvastuuta.¹³⁸

RL 47 luvun 1 §:n mukaan:

Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta

1) rikkoo työturvallisuusmääräyksiä tai

2) aiheuttaa työturvallisuusmääräysten vastaisen puutteellisuuden tai epäkohdan taikka mahdollistaa työturvallisuusmääräysten vastaisen tilan

---

¹³⁶ Matikkala–Tolvanen 2014 s. 957.

¹³⁷ HE 94/1993 vp. s. 166.

¹³⁸ Saloheimo 1994 s. 34–35.

jatkumisen laiminlyömällä valvoa työturvallisuusmääräysten noudattamista alaisessaan työssä tai jättämällä huolehtimatta taloudellisista, toiminnan järjestämistä koskevista tai muista työsuojelun edellytyksistä, on tuomittava työturvallisuusrikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Säädöksen 1. kohta tuli tarkoitettusti korvaamaan työturvallisuuslain (299/58) 49 §:ssä ollutta rangaistussäännöstä, joka jäi kuitenkin vielä työturvallisuuslakiin sovellettavaksi työturvallisuusrikkomuksen osalta. Säädöksen 2. kohta oli eräänlainen uusi kriminalisointi, jossa rangaistavaksi säädettiin tilan jatkuminen. Säännöksen 2. kohdan sisältämä sanamuoto, joka viittaa jo itsessään suoranaisesti johdon vastuuseen, on siten uusi kriminalisointi.¹³⁹

Mielestäni edellä esittelemäni näkökohdat lainsäätämisen tausta-ajatuksina ovat 90-luvun olosuhteet huomioon ottaen perusteltuja. Mielestäni nykyään lain soveltamiskäytäntö jättää oikeusdogmaattiselle tutkimukselle tilaa: Voidaanko yksityisen ihmisen rikosvastuuta käyttää syöttinä julkisen vallan tehtävien toteutukselle?

Ongelmaksi muodostui, että suurin osa työturvallisuusmääräyksistä oli kirjoitettu siten, että niiden rikkominen tapahtui tyypillisimmin työntekijän lähimmän esimiehen toimesta. Kuitenkin suurin osa niistä toimista, joita tarvittava turvallisuustaso edellytti, oli ylempillä esimiehillä johto-organisaatiossa. Näin ollen lainmukaisen turvallisuustason saavuttaminen edellyttää yhteistoimintaa koko organisaation portaikoissa.¹⁴⁰ Yhteistoiminnan merkityksen huomioonottaminen ja korostaminen jäi kuitenkin vähäiseksi ja jopa olemattomaksi lainsäädännössä.

Työturvallisuustason säilyttämistä oli erikseen valvottava, jonka seurauksena vastuu työturvallisuuslainlyönnistä saattoi olla usealla eri taholla. Säädös ilmensi yhteisörikollisuutta. Säädöstä laadittaessa tiedostettiin, että kaikkien tematiikkaan liittyvien seikkojen huomioon ottaminen jättää tulkinnanvaraisuutta lain soveltamiskäytäntöön eikä aiheeseen ole olemassa selvää lain sanamuodonmukaista tukea. Laiminlyönnin rangaistavuus-

---

¹³⁹ Saloheimo 1994 s. 36–37.

¹⁴⁰ HE 94/1993 vp. s. 167.

den osalta hallituksen esityksessä edelleen kehoitetaan kääntymään rikosoikeuden yleisten oppien puoleen.¹⁴¹ Verrattaessa kuitenkin siihen, että aikaisemmin koko yhteisörikollisuus oli yleisten oppien varassa, oikeustila oli muuttunut selkeästi.

Koko säännöksen tarkoitus oli jo ennen lain voimaantuloa katsottu merkitsevän työnantajaorganisaation ylemmillä portilla toimivien päätöksentekijöiden velvollisuuksia ja vastuita. Seuraamusjärjestelmässä katsottiin tarkoituksenmukaiseksi nostaa vastuu nimenomaan ylimmän johdon tasolle, jotta tavoitteiden toteutuminen voidaan taata. Säättämisen yhteydessä ajateltiin, että mikäli vastuu rajoittuisi vain työnjohtotasolle, ei oikeushyvänturvaaminen olisi tarpeeksi tehokasta.¹⁴²

Työturvallisuusrikoksen vastuusubjektit olivat edelleen työnantaja ja työnantajan edustaja. Näiden subjektien välinen rajanveto ratkaistiin aikaisemmasta poikkeavalla tavalla. Työnantaja-nimitys tarkoitti yksityis- tai julkisoikeudellisen palvelussuhteen työtä teettävää osapuolta ja työnantajan edustaja puolestaan tarkoitti työnantajanyhteisön päättävien toimielinten jäseniä kuten osakeyhtiön hallituksen jäseniä.¹⁴³

Rikoslain 47:7 säännös vastuun kohdentumisesta vastaisi sisällöltään suunnilleen samaa, kuin työturvallisuuslakiin 1987 tehty lisäys 49 §:n 4 momentti. Soveltamisala kuitenkin laajeni työturvallisuusrikosten lisäksi muihinkin työrikoksiin. Merkittävin uudistus vastuun kohdentamisen sääntelyssä oli todellisuudessa vain työturvallisuusrikoksen tunnusmerkistöstä ilmenevä työsuojelelun taloudellisiin, organisatorisiin tai muihin edellytyksiin liittyvä rangaistustehoste.¹⁴⁴ Saloheimon mukaan työrikosoikeuden keskeisin uudistus-anti on ollut statusarvon nostaminen rikoksen tasoiseksi. Rikoslainrangaistussäännökset on tehty tehostamaan normien noudattamista.¹⁴⁵

4.2.2 Vastuun kohdentaminen

Kun oli huomattu uuden rikosoikeuden muodon eli yhteisörikollisuuden aiheuttama kuilu suunniteltujen työrikossäännöksiin ja rikosoikeuden yleisten oppien välillä, päätettiin kuilua tilkitä säättämällä vastuun kohdentumisesta organisaation sisällä. Kyse oli sen

---

¹⁴¹ HE 94/1993 vp. s. 167.

¹⁴² Saloheimo 1994 s. 38.

¹⁴³ Saloheimo 1994 s. 39 ja HE 94/1993 vp. s. 176–177.

¹⁴⁴ Saloheimo 1994 s. 40.

¹⁴⁵ Saloheimo 1994 s. 34.

osoittamisesta, kuka tai ketkä ovat rikoksen tekijöitä tilanteessa, jossa tunnusmerkistön toteutumiseen on mitä ilmeisimmin ollut myötävaikuttamassa useampia henkilöitä. Sovellettavaksi oli useimmiten tullut tilanne, jossa rikos on monien eri laiminlyöntien tulos.¹⁴⁶

Pääpiirteissään vastuun kohdentamisessa oli kyse siitä, että henkilö, joka organisaation toiminnassa on tunnusmerkistön mukaisella tavalla rikkonut juuri hänelle kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksiaan, on toiminnastaan rikosoikeudellisessa vastuussa. Vastuut ja tehtävät määräytyivät pääsääntöisesti yhtiöiden sisäisten ohjeistuksen mukaisesti ja niitä on mahdollista delegoida ja siirtää alaspäin.¹⁴⁷

Oppi vastuun kohdentamisesta tuli täsmentämään osallisuusopin puutteita tilanteissa, joissa yksilön vastuuperusteena organisaation sisällä olevissa rikosepäilyissä oli kyse tuottamuksesta eli laiminlyönneistä ja huolimattomuudesta eikä niinkään tahallisuudesta. Vastuuasema määräytyi myöskin osallisuusopista poiketen yhteisöjen roolistruktuureista ja vakiintuneista työnjaosta. Perinteikkääseen osallisuuteen perustuva osallisuusoppi ei näin ollen yhteiskuntakehityksen myötä pystynyt vastaamaan uusiin tarpeisiin.¹⁴⁸

Työrikoslainsäädännön uudistamisen ja yhtenäistämisen yhteydessä rikoslainsäädäntö nähtiin melko fragmentoituneena. Yhteiseksi sirpaloittavaksi tekijäksi tunnistettiin puuttuva sääntö vastuun kohdentamisesta yhtiön sisällä, vaikkakin monenlaista kohdentamisharkintaa oli jo aikaisemmin toteutettu aineellisten säädösten kohdalla.¹⁴⁹ Rangaistusvastuun kohdentuminen nähtiin uusien työrikossäännösten toimivuuteen keskeisesti vaikuttavana tekijänä. Vastuun kohdentamisen uskottiin muuttavan rikoksesta seuraavan rangaistusuhkan tehoa merkittävästi, koska rikoksen tekijäpiiriin kuuluvat tiedostaisivat asemansa ja tuntisivat riittävän tarkoin ne velvoitteet, joiden uhaksi rangaistus on asetettu.¹⁵⁰

Yhteisömuotoisten organisaatioiden toiminnassa tällaisella sääntelyllä ajateltiin olevan erityinen merkitys, koska sisäinen organisaatio, vastuu ja tehtävät on jaettu kerroksittain. Vastuun kohdentamisen tavoitteena oli saattaa vastuuseen oikea tekijä oikeudenmukai-

---

¹⁴⁶ Pirjatanniemi 2001 s. 4.

¹⁴⁷ HE 94/1993 vp. s. 175.

¹⁴⁸ Nissinen 1996 s. 3.

¹⁴⁹ HE 94/1993 vp. s. 164.

¹⁵⁰ HE 94/1993 vp. s. 165.

suuden turvaamiseksi ja rangaistusten yleis- ja erityisestävien funktioiden käyttämiseksi.¹⁵¹ Oikeusdogmaattiselle keskustelulle on mielestäni tilaa arvioitaessa sitä, onko kyseinen oppi edelleen sellaisenaan nykypäivän organisaatioihin ja organisaatorakenteeseen soveltuva.

Kun yhteisöt yhteiskuntarakenteen muuttumisen yhteydessä muuttuivat monikerroksisimmiksi, haluttiin vastuu ja päätäntävaltaportaitko saada näkymään myös rikoslakiin. Jos alemman portaan toimivaltuudet ja tehtävät ovat selvästi määritelty, pienentyy ylemmillä portailla olevien henkilöiden vastuu. Jos taas vastuujaossa on epäselvyyksiä, vastuun kohdennussäännös kasvattaa ylemmän portaan vastuuta.¹⁵²

Ymmärrän julkisen vallan käyttämän keinon turvata perusoikeuden toteutuminen aikalaistittain 1990- ja 2000-lukujen vaihteessa, kun arvioi 90-luvun puolivälissä käytettävissä olleita keinoja, oikeushenkilön rangaistusvastuun tuoreutta ja yhteisöjen hierarkkisuutta. Uskon johdon henkilökohtaisen vastuun olevan verrattain tehokas puuttumiskeino yksityisten yhteisöjen toimintaan. Kuitenkin kun huomioon otetaan, että vastuun kohdentamisoppi on sekä sanamuodoltaan että sisällöltään edelleen samanlainen kuin 90-luvun puolivälissä, herää kysymys siitä, tulisiko katsantokantaa jo päivittää. Henkilökohtaisen rikosvastuun sijaan oikeushenkilön rangaistavuutta voisi 2020-luvulla suunnata tähän tarpeeseen.

4.3 Työturvallisuuden implementoitava EU-normisto

Kun otetaan huomioon EU:n alku hiili- ja terästyön, eli teollisuuden, yhteisönä, lienee syytä olettaa, että EU-jäsenyys on tuonut Suomeen tullessaan keskeistä työturvallisuusnormistoa. Varsinainen rikosoikeudellinen sääntely ei kuitenkaan vielä nykyäänkään kuulu unionin toimivaltaan vaan rikosoikeuden alalla unioni toimii pääsääntöisesti yhteistyössä rikollisuuden estämiseksi.¹⁵³ Näin ollen työturvallisuuden liittyvä rikosvastuupuoli ei ole saanut suoranaisesti muutokseensa vauhtia unionista.

---

¹⁵¹ HE 94/1993 vp. s. 165.

¹⁵² Eduskunnan työasiainvaliokunta 1/1994 s. 3.

¹⁵³ Raitio 2016 s. 175–176.

Toisaalta taas unionin korostamat työturvallisuusvaatimukset ja unionin jäsenvaltioita kohtaan asettamat velvollisuudet niiden noudattamisesta ovat olleet katsoakseni merkittävä kannustin Suomessa työturvallisuusrikoksen kriminalisointiin. Kuten aikaisemmin todettiin, johdon rikosvastuu lisää säädösten noudattamista myös pelotevaikutuksen nojalla. Näin ollen katson, että unionin työturvallisuusvaatimuksilla ja Suomen EU-jäsenyydellä on ollut merkittävä vaikutus työturvallisuuden statuksen nostamiseen rikoslain rangaistavaksi.

Euroopan talousyhteisöjen perustamissopimuksen 118 a artiklassa määrättiin, että neuvoston tulee antaa vähimmäisvaatimukset työympäristön ja työntekijöiden terveyden ja turvallisuuden parantamiseksi. Artiklassa on kuitenkin nimenomaisesti kielletty säätää sellaisia direktiivejä, jotka hankaloittaisivat tai vaikeuttaisivat pienten ja keskisuurten yritysten perustamista taikka niiden kehitystä. Annettujen työturvallisuutta kehittävien direktiivien oli tarkoitus edistää sosiaalisten ulottuvuuksien kehittämistä sisämarkkinoilla.¹⁵⁴

Neuvoston ensimmäinen perustamissopimuksen 118 a artiklalle perustuva direktiivi annettiin 12.6.1989 ja se koski työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden edistämistä työssä. Direktiiviä tuli soveltaa kaikkiin julkisiin ja yksityisiin toiminnan alueisiin ja direktiivissä työnantaja saattoi tarkoittaa niin luonnollista kuin oikeushenkilöäkin, johon työntekijä oli työsuhteessa tai joka oli vastuussa yrityksestä tai laitoksesta. Direktiivin mukaan työnantajan velvollisuutena oli huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä kaikissa työhön liittyvissä tilanteissa.¹⁵⁵

Direktiivin 13 artiklassa on eritelty työntekijän velvollisuudet. Direktiiviin on siten kirjattu työntekijälle velvollisuuksia samoihin aikoihin, kun ne ovat herättäneet Suomen lainsäädäntöelimissä keskustelua työturvallisuuslain uudistamisen yhteydessä. Yleisesti työntekijän velvollisuudeksi on kirjattu artiklaan seuraavasti:

”Jokaisen työntekijän velvollisuus on mahdollisimman hyvin koulutuksensa ja työnantajansa ohjeiden mukaisesti huolehtia omasta turvallisuudestaan ja terveydestään sekä myös muiden henkilöiden turvallisuudesta

---

¹⁵⁴ Euroopan neuvoston direktiivi 89/655/ETY s. 1.

¹⁵⁵ Euroopan neuvoston direktiivi 89/391/ETY s. 1.

ja terveydestä, jos hänen toimintansa tai laiminlyöntinsä työssä vaikuttavat heihin.”¹⁵⁶

Erityisiksi työntekijän työturvallisuusvelvollisuuksiksi samassa artikkelissa kirjataan muun muassa velvollisuus toimia työnantajan kanssa yhteistyössä ja noudattaa annettuja ohjeistuksia, käyttää oikein saatuja henkilösuojaimia, ilmoittaa välittömästi havaitsemistaan työturvallisuuspuutteista, noudattaa laitteissa olevia turvallisuus asennuksia ja kytköksiä sekä olla kytkemättä näitä pois päältä.¹⁵⁷

Vuonna 1989 Euroopan neuvosto antoi direktiivin työntekijöiden työssään käyttämille työvälineille asetettavista turvallisuutta ja terveyttä koskevista vähimmäisvaatimuksista. Työnantajan vastuun kannalta direktiivin keskeisimmät säännökset koskivat työnantajan velvollisuutta huolehtia ja hankkia turvallisista työvälineistä, työnantajan velvollisuudesta antaa työntekijöille riittävät ja tarvittavat ohjeet sekä tarvittava koulutus. Lisäksi direktiivi antoi näille määräyksille vähimmäisvaatimukset.¹⁵⁸

Toinen samoihin aikoihin ja samalle perustamissopimuksen 118 a artiklalle perustun annettu direktiivi koski vähimmäisvaatimuksia työntekijöiden työpaikallaan käyttämille henkilösuojaimille. Direktiivin johtoajatuksena oli se, että yleiset ja muut suojelukeinot tulee asettaa henkilösuojainten edelle ja työnantaja on velvollinen turvallisamaan laitteita turvalaittein. Sen lisäksi, että direktiivin mukaan työnantajalla on velvollisuus henkilösuojaimet hankkia, on työnantajan velvollisuus myös järjestää niiden vaarojen arviointia säännöllisesti. Direktiivi antaa myös malliasiakirjan vaarojenarvioinnin suorittamiselle sekä ohjeellisen luettelon henkilösuojainten määrästä.¹⁵⁹ Näin ollen voidaan todeta, että Suomen työturvallisuuslainsäädäntöä on uudistettu EU:n säädösten kanssa yhdenmukaiseksi jo hyvän matkaa ennen unioniin liittymistä.

---

¹⁵⁶ Euroopan neuvoston direktiivi 89/391/ETY, artikla 13 (1).

¹⁵⁷ Euroopan neuvoston direktiivi 89/391/ETY, artikla 13 (2).

¹⁵⁸ Euroopan neuvoston direktiivi 89/655/ETY.

¹⁵⁹ Euroopan neuvoston direktiivi 89/656/ETY.

4.4 Vastuun kohdentamisen muualla rikoslainsäädännössä

4.4.1 Muuttunut normisto

Rikoslain toisen uudistusvaiheen kanssa samaan aikaan tehtiin työturvallisuusnormiston lisäksi myös muita merkittäviä säädösuudistuksia, jotka olivat enemmän tai vähemmän yhteydessä uudistettuun oppiin vastuun kohdentamisesta. Rikoslain kokonaisuudistuksella haluttiin tarkastella kokonaisvaltaisesti rikosoikeuden keskeisiä tavoitteita ja arvioida yhtenäisesti niitä päämääriä, etuuksia ja arvoja, jota rikoslainsäädännöllä haluttiin suojata ja edistää. Uudistuksen tarkoituksena oli erinäisten suojeltavien arvojen punninta ja oikeustajunnan muutoksen mukaisesti arvioida uudelleen eri tekojen rangaistavuutta. Rikoslain säätämisen 1889 jälkeen tällaisia toimia ei aikaisemmin ollut yhtenäisesti rikosoikeudessa toteutettu.¹⁶⁰

Muuttuneen normiston ja rikosoikeusajattelun seurauksena muutoksia ajettiin kokonaisvaltaisesti normiympäristöön. Työturvallisuusvastuun kehitystä ajaneen lainsäädännön kokonaisvaltaisen uudistuksen hahmottamiseksi, käsittelem myös muuta samanaikaisesti muuttunutta normistoa. Nostan esiin seuraavat hallituksen esitykset, jotka näen keskeisimmiksi asian kannalta:

HE 95/1993 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi

HE 309/1993 vp – Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

4.4.2 Ympäristönsuojelusta ympäristörikoslainsäädäntöön

Mielestäni on perusteltu johtopäätös, että edellä tässä tutkielmassa kuvattu teollisuuden kiihtyminen ja kasvu on ollut omiaan kiihdyttämään halukkuutta ja tarvetta suojella ympäristöä. Samalla kun maailma on edellä kuvatuin tavoin globalisoitunut, on työvoiman ja liikkuvuuden mahdollisuudet parantuneet, teollisuus lisääntynyt ja nopeasti halpojen asioiden kuluttaminen yleistynyt. Näin ollen on ollut luonnollista havahtua kolikon kään-

---

¹⁶⁰ HE 94/1993 vp. s. 10.

töpuoleen. Kaikki edellä kuvaamani työelämän muutokset ovat olleet omiaan kiihdyttämään nykyistä, modernia, globaalia ja ennen kaikkea nopeaa yhteiskuntaa. Toisaalta se on myös rasittanut ympäristöämme. Ei ole siis ihme, että samaan aikaan on vaadittu vastatoimia ympäristön suojelulle.

Ympäristönsuojelu ja ympäristörikosoikeus ovat lähteneet liikkeelle kestävän kehityksen periaatteesta, jonka alkujuuret löytyvät jo Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Tukholman konferenssista vuodelta 1972. Maailman Luonnon Säätiön (WWF), YK:n ympäristöohjelman (UNEP) ja Kansainvälisen luonnonsuojeluliiton (IUCN) julkaisivat vuonna 1980 maailman luonnonsuojelustrategian, joka pohjautui kestävän kehityksen näkökohdille. Strategialla haluttiin turvata tulevien sukupolvien oikeus ympäristöön.¹⁶¹

Uusin vaihe ympäristöajattelun nousussa tapahtui vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetyssä YK:n konferenssissa, jossa ihminen asetetaan keskeiseen asemaan kestävän kehityksen ajajana.¹⁶² Kuten myöhemmin käy ilmi, näistä lähtökohdista käsin ympäristöperusoikeus ajautui myös perustuslakiin.

Lisäksi on nostettava esiin Euroopan unioniin liittymisen merkitys ja vaikutus ympäristöajatteluun. Sen lisäksi, että globalisaation myötä tieto oli helpommin hankittavissa, kansainvälisistä tavoitteista tuli EU:n myötä myös suomalaisia tavoitteita. Näin ollen EU:n ongelmista tuli suomalaisia ongelmia, joihin oli kansallisella lainsäädännöllä puututtava. Rikosoikeudella oli tilanteessa pedagoginen funktio – ihmisten asenteita ja arvostuksia muuttamalla tapojen uskottiin muuttuvan ympäristöystävällisemmäksi.¹⁶³

Ympäristörikosten kohdalla rikoslailla säätämisen halukkuus on lähtenyt liikkeelle tarpeesta suojella yhteisöllisiä oikeushyviä, kuten vettä, ilmaa ja maaperää pilaantumiselta ja haitallisilta muutoksilta. Rikosoikeuden suojan on haluttu kattavan myös luonnoneliöt ja niiden muodostamat kokonaisuudet. Myös ympäristöarvot kuten luonnonmonimuotoisuus on keskeinen suojelukohde.¹⁶⁴ Lienee selvää, että suojeluhalukkuus näille arvoille on edelleenkin kasvamaan päin.

---

¹⁶¹ Pirjatanniemi 2005 s. 45–46.

¹⁶² HE 309/1993 vp. s. 20.

¹⁶³ Pirjatanniemi 2001 s. 8.

¹⁶⁴ Heinonen–Koskinen–Lappi–Seppälä–Majanen–Nuotio–Nuutila–Rautio 2002 s. 1403.

Ympäristölainsäädäntö on työlainsäädäntöön verrattuna varsin nuori. Vielä 1970-luvun alussa lainsäädäntö on ollut varsin kehittämätöntä. Ympäristörikostoimikunnan suunnitelmien mukaan ympäristörikosoikeudellisten tunnusmerkistöjen oli tarkoitus toimia etujoukkona ympäristöoikeuden kehittämisessä. Alun perin suunnitteilla olleet tunnusmerkistöt saivat kritiikkiä osakseen, koska niitä pidettiin hankalina ja vaikeasti sovellettavissa olevina.¹⁶⁵

Perustuslakiin otettiin säädös ympäristöstä oikeushyväna vuoden 1993 hallituksen esityksellä. Esityksen mukaan tarkoituksena oli ottaa perustuslakiin uusi ympäristöä koskeva perusoikeuspykälä, jossa säädetään ympäristöön kohdistuvasta vastuusta sekä asetetaan julkisen vallalle ympäristöä koskevat perustuslailliset velvollisuudet.¹⁶⁶ Muutoksella haluttiin nostaa ympäristönäkökohdat perusoikeusnormistoon. Oikeus ympäristöön on kehittynyt kansainvälisesti tunnetuksi ihmisoikeudeksi edellisten kuluneiden vuosikymmenten aikana. Ympäristön kasvava merkitys huomioon ottaen, on voitu pitää puutteena, ettei perusoikeusnormistoon kuulu säännöstä ympäristöstä.¹⁶⁷

Säädöksellä oli tarkoitus nostaa esiin se, että luonnon ja muun ympäristön suojelussa on kyse tekijöistä, jotka eivät lähtökohtaisesti kohdistu ihmisyksilöiden oikeuksiksi. Uudella perustuslain säädöksellä haettiin julistuksellisuutta, eikä se itsessään voinut pelkästään toimia esimerkiksi rikosoikeudellisen vastuun perustana. Perustuslain julistussäännös ympäristöstä arvona on sysäys ympäristörikosten tarkemmalle säädöstyölle ja vastuun laajentumiselle.¹⁶⁸

Ympäristönsuojeluarvon matka rikoslainsäädöksellä turvattavaksi kulkee hyvin pitkälle samankaltaista reittiä työturvallisuusvastuun kanssa. Perustuslain säädös kuvastaa ympäristöarvoa vastuun taustatekijänä eikä sen valossa ole ihmeäkään, että julkinen valta on katsonut tarpeelliseksi säätää yhtiön johdolle kannustin tai pikemminkin pakote ympäristöarvojen mukaiseen toimintaan – aivan kuten työrikostenkin kohdalla.

---

¹⁶⁵ Pirjatanniemi 2005 s. 104.

¹⁶⁶ HE 309/1993 vp. s. 66.

¹⁶⁷ HE 309/1993 vp. s. 14.

¹⁶⁸ HE 309/1993 vp. s. 66.

4.4.3 Oikeushenkilön rangaistusvastuu vastuun kohdentamisen aisaparina

4.4.3.1 Uusi kohde rikosvastuulle

Osakeyhtiön johdon vastuun murroksessa ehkä keskeisin vertailukohde löytyy hallituksen esityksestä 95/1993 eli oikeushenkilön rangaistusvastuusta, joka vaikuttaa kulkeneen käsi-kädessä yhtiön johdon vastuun rikoslain muutoksen kanssa. Esityksessä tuodaan rikoslakiin oikeushenkilön rangaistavuus eli se, että rikosvastuussa voi luonnollisten henkilöiden lisäksi olla myös yhteisöt, säätiöt, yhdistykset, kunnat ja muut oikeushenkilöt. Oikeushenkilöä ei kuitenkaan itseään pidetä rikoksen tekijänä, vaan yhteisösakko voisi seurata sellaisesta rikoksesta, johon on yhtiön toimessa syyllistynyt joku johdon jäsen.¹⁶⁹ Yhteisösakon tuomitseminen pääsäännön mukaisessa tilanteessa edellyttää aisaparikseen vastuun kohdentamisoppia.

Yhteiskunnan muutoksen seurauksena, alkuperäinen rikoslain ajatus siitä, että vain luonnollinen henkilö voi syyllistyä rikokseen, ei enää toiminut. Herää kysymys siitä, miksi rangaistuslainsäädäntö on oikeushenkilön vastuun osalta muuttunut vasta 90-luvun puolivälissä? Hallituksen esityksen perustelut lähtevät liikkeelle ajasta ennen toista maailmansotaa ja kuten aikaisemmin tässä tutkielmassa on todettu, alkoi rikosoikeuden modernisoituminen jo ennen 1950-lukua.¹⁷⁰

Uusi rikosoikeudellisen vastuun kohde on ajassaan koettu irrottautumiseksi totutuista ajatusmalleista, jonka tarpeellisuutta ovat tukeneet useat syyt. Jo pari vuosikymmentä ennen oikeushenkilön rangaistusvastuun sisältävän hallituksen esityksen ulostuloa, oikeushenkilön rangaistusvastuuta on vaadittu sille ilmenneen tarpeen olemassaolon vuoksi. On ollut tarve tehostaa rikosoikeudellista vastuuta oikeushenkilön kohdalla. Tarve on kytkeytynyt erityisesti laajassa mielessä ymmärrettyyn talousrikollisuuteen.¹⁷¹

Toisaalta taas oikeushenkilön rangaistusvastuu on edellyttänyt selkeää tulkinta- ja soveltamiskäytäntöä yhtiön johdon vastuun osalta. Näin ollen voidaan katsoa luonnolliseksi, että säädös oikeushenkilön rangaistusvastuusta on tullut rikoslakiin vasta samaan aikaan

---

¹⁶⁹ HE 95/1993 vp. s. 1.

¹⁷⁰ HE 95/1993 vp. s. 3-4.

¹⁷¹ Koskinen 1991 s. 870.

systematisoituneen vastuun kohdentamisopin kanssa.¹⁷² Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta hidas muutosvauhti voidaan kuitenkin nähdä ongelmallisena. Lisäksi rikoslaissa on vastuun kohdentamissäädökset edelleen vain työ- ja ympäristörikosten kohdalla, mutta oikeushenkilön rangaistusvastuuta sovelletaan toistuvasti myös muihin rikostyyppeihin.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöönoton katsottiin asettavan vaakalaudalle eräitä rikosoikeuden pääperiaatteita. Katsottaessa oikeushenkilön johtohenkilöt rikoksenteikijäksi, ei yhtiön rangaistukseen tuomitseminen horjuta perinteistä rikoksen ja rangaistuksen yhteyttä. Mikäli oikeushenkilö itsessään katsottaisiin rikoksenteikijäksi, jouduttaisiin useita perinteisiä rikosoikeuden oppirakennelmia Suomessa arvioimaan uudestaan. Tästä johtuen oikeushenkilön rangaistusvastuuta ei rakennettu sen varaan, että pelkästään oikeushenkilö olisi rikoksen tekijänä.¹⁷³

Suomessa rikoksen tekijänä voi olla vain luonnollinen henkilö ja näin ollen oppi vastuun kohdentamisesta ratkaisi soveltuvuusongelmia oikeushenkilön rangaistusvastuun osalta. Soveltamiskäytännössä ristiriitaa yleisten oppien kanssa kuitenkin aiheutuu siitä, voidaanko toista (eli oikeushenkilöä) tuomita toisen (eli yhtiön johdon) tekemästä rikoksesta. Nykykäsityksen mukaan toisaalta voisi esittää, tarvitseeko rikoksen tekijä edes pääsääntöisesti löytää yhtiön johtohenkilöistä, mikäli oikeushenkilö voi kantaa itsenäisesti rangaistusvastuun.¹⁷⁴

Seuraavassa taulukossa esittelen argumentteja oikeushenkilön rangaistusvastuusta¹⁷⁵ ja jäljempänä analysoin niiden merkitystä vastuun kohdentamisen näkökulmasta. Argumentoinnin esiintuominen sivuaa samalla vahvasti myös vastuun kohdentamiseen liittyvää ajattelua.

---

¹⁷² HE 95/1993 vp. s. 3-4.

¹⁷³ Koskinen 1991 s. 870. Huom. Tästä on tavallaan poikkeuksena anonyymisyys, jossa rikoksen tekijää ei pystytä tai voida erottaa yhtiön toiminnasta. Silloinkaan tekijäksi ei kuitenkaan katsota itse oikeushenkilöä vaan tekijä jää ainoastaan tunnistamatta ja erottamatta oikeushenkilön sisältä.

¹⁷⁴ Koskinen 1991 s. 870.

¹⁷⁵ HE 95/1993 vp. s. 4.

<i>Pro</i>	<i>Contra</i>
Yhtiöiden toiminnassa tapahtuvien rikosten yhteiskunnallinen merkitys on kasvanut.	Rikosoikeuden syyllisyysperiaatteesta ilmenevä tahallisuus- ja tuottamusoppi estävät vastuun kohdentumisen oikeushenkilöön, koska oikeushenkilö ei nykykäsityksen mukaan voi olla rikoksen kohteena.
Rikoksen yksilöiminen perinteisen rikosoikeusjärjestelmän mukaan on tullut ongelmalliseksi organisaatioiden monimutkaistumisen, laajentumisen ja päätöksentekomekanismien muuttumisen vuoksi.	Uudistus johtaisi käsitteellisiin sekaannuksiin ja oikeustajunnan hämärtymiseen ja olisi omiaan sekoittamaan yksilöllisiä vastuusuhteita.
Yksilöllisen rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen monimutkaisen organisaation toiminnassa tehdyistä rikoksista on tullut ongelmalliseksi.	Oikeushenkilöön kohdistuvat rikoksen taloudelliset seuraamukset voidaan vyöryttää edelleen samaan tapaan kuin verot ja niihin verrattavat julkisoikeudelliset maksut.
Ajatus yhteiskunnallisen moitteen kohdistamisesta oikeushenkilön puolesta toimineiden luonnollisten henkilöiden ohella organisaatioon sellaisenaan ei ole enää yhteiskunnallisesti vieras.	Yhteisörangeistukset olisivat tehoton tapa säännellä yhteisöjen toimintoja.
Prosessitaloudelliset syyt puoltavat oikeushenkilöiden välitöntä rangaistusvastuuta.	Tuomioistuimet eivät ole soveliaita käsittelemään ja ratkaisemaan yhteisöjen toimintoihin liittyviä laajakantoisia yhteiskunnallisia ongelmia.

Taulukosta ilmenevästä hallituksen esityksen harkinnasta voidaan tulkita, että koko rikosoikeudellinen vastuuehdokasoppi on ollut 90-luvulla murroksessa. Lisäksi on myös nostettu esiin, että yhteisöjen toimintojen yhteydessä tapahtuvilla rikoksilla on yhä suurempi yhteiskunnallinen merkitys. Tämä on yhdenmukainen ajatus vastuunkohdentami-

sen perusteluille. Kun yhteisöjen toimintojen rikollisuuden merkitys on katsottu kasvavaksi, on luontaista, että siihen halutaan puuttua myös johdon vastuulla. Näin ollen päätelen tämän taulukon perusteella, että oikeushenkilön rangaistusvastuu on tullut nimenomaan tehostaakseen yhtiöiden rikollisuudeneston merkitystä yhdessä vastuun kohdentamisopin kanssa. Johdon vastuun on näin ollen katsottava tehostavan oikeushenkilön rangaistusvastuuta ja toiste päin.¹⁷⁶

4.4.3.2 Havaintoja uuden kohteen säädöspäätöksistä

Mielenkiintoista vastuun kohdentamisopin näkökulmasta on taulukon sarakkeen kohta, jonka mukaan:

”Rikoksen yksilöiminen perinteisen rikosoikeusjärjestelmän mukaan on tullut ongelmalliseksi organisaatioiden monimutkaistumisen, laajentumisen ja päätöksentekomekanismien muuttumisen vuoksi.”¹⁷⁷

Tämän seikan on katsottu puoltavan oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Mielenkiintoista on, että seikka puhuu nimenomaan vastuun kohdentamista vastaan tai ainakin nostaa esiin opin ongelmakohdat. Juuri monimutkaiset ja laajat organisaatiot ovat syynä sille, että vastuuehdokkaan löytäminen rikosvastuun täyttävillä kriteereillä on lähtökohtaisesti hankalaa. Kun otetaan huomioon yhteisöjen päätöksentekomekanismit, herää epäily siitä, täytyvätkö rikosvastuun kriteerit kunkin yksittäisen kohdennetun ehdokkaan kohdalla? Eri-tyisen mielenkiintoiseksi kysymyksen tekevät organisaatiomallit, joissa käytössä ovat johtoryhmätyöskentely, eikä niinkään yksittäinen yhden henkilön päätöksentekopoliittikka.

”Yksilöllisen rikosoikeudellisen vastuun kohdentaminen monimutkaisen organisaation toiminnassa tehdyistä rikoksista on tullut ongelmalliseksi.”¹⁷⁸

Tämä seikka puhuu esiin nostamani ongelman puolesta. Toisaalta, hallituksen esityksessä ei käy ilmi, onko hallituksen esityksessä 94/1993 säädetyt nimenomaiset vastuun kohden-

---

¹⁷⁶ HE 95/1993 vp. s. 4.

¹⁷⁷ HE 95/1993 vp. s. 4.

¹⁷⁸ HE 95/1993 vp. s. 4.

tamissäännökset tarkoitettu ratkaisuksi tähän ongelmaan, vai jääkö ongelma edelleen ilmoille. Mielestäni oikeushenkilön rangaistusvastuu on perustelu yhteiskuntakehityksen tuote, mutta en näe perusteltuna, että sitä sovelletaan automaattisesti vastuun kohdentamissäännöksiensä lisänä vaan pikemminkin konstruktio olisi mielestäni perusteltu pääasiassa vastuun kohdentamisen sijasta. Mikäli yhtiön toiminnassa katsotaan rikoksen tunnusmerkistön täyttyneen, mutta yksittäisen tekijän löytäminen syyksiluettavuuskriteerit täyttävällä tavalla on hankalaa, olisi luonnollista määrätä rangaistus ainoastaan oikeushenkilön rangaistusvastuuna.

”Uudistus johtaisi käsitteellisiin sekaannuksiin ja oikeustajunnan hämärtymiseen ja olisi omiaan sekoittamaan yksilöllisiä vastuusuhteita.”¹⁷⁹

On mielestäni perusteltua sanoa, että rikosoikeudelliset yksilön vastuusuhteet ovat 90-luvun puolivälin jälkeen uudistusten voimaan astumisten seurauksena hämärtyneet. Toisaalta nämä rikosoikeuden perustavanlaatuiset muutokset ja murrosvaiheet voidaan nähdä yhteiskunnassa suhteellisen tuoreena ilmiönä, joten on perusteltua ajatella, että vastuoppi tulee muokkautumaan tulevaisuudessa. Se, että pysyykö tämä dynaamisesti muuttavan yhteisörakenteen mukana, jää nähtäväksi.

Mielenkiintoiseksi aiheen käsittelyn tekee harkinta siitä, miksi oikeushenkilön rangaistusvastuu ei ole tullut osaltaan korvaamaan johtajistoon kuuluvan luonnollisen henkilön rikosvastuuta vaan pikemminkin täydentämään ja tehostamaan sitä. Tämä herättää kysymyksen siitä, miksi tarvitsemme elinkeinoelämäämme näin tehokkaita toimia ja mitä tämä saa elinkeinoelämässämme ja talouden kehityksessä aikaan. Kuten kappaleessa 4.3 toin esiin, EU direktiivillä nimenomaan kielletään työturvallisuussäännösten sellainen soveltamiskäytäntö, jolla olisi haitallisia vaikutuksia pienten ja keskisuurten yritysten perustamishalukkuuteen tai kehitysmahdollisuuksiin.¹⁸⁰

Toisaalta haluan esittää lainsäätäjälle kysymyksen siitä, mihin tämä rangaistavuusvimma on jäänyt? Vastuun kohdentamisesta säätävässä hallituksen esityksessä todetaan vastuun kohdentamisen kohdalla, että ulkomaalaisen esimerkin mukaan Suomessakin voitaisiin

---

¹⁷⁹ HE 95/1993 vp. s. 4.

¹⁸⁰ Euroopan neuvoston direktiivi 89/655/ETY s. 1.

harkita säädettäväksi sellainen vastuun kohdentamismallisto, joka soveltuisi kaikkiin rikostyyppisiin tunnusmerkistöistä riippumatta.¹⁸¹ Mihin tämän läpivieminen on jäänyt, vai ohjaako yhteiskuntamurros tällä hetkellä vastakkaiseen suuntaan? Työllisyyden lisääminen ja talouden kohentaminen on 2010-luvun politiikan kärkihanke. Voidaanko tästä päätellä, että rikosvastuu jää toissijaiseksi elinkeinoelämän nostetarpeelle? Puuttuuko tämän päivän yhteiskunnasta juuri se yhteiskunnallinen moottori, joka muutosta edistäisi siten, miten lama sitä vauhditti 90-luvulla?

4.5 Yhteenveto rikoslain II-uudistuksesta

*”Yhteiskunta muuttuu. Periaatteessa kaikki lähtevät siitä, että kriminaalipolitiikan täytyy sopeutua muutoksiin.”*¹⁸²

Työ- ja rikoslainsäädännön kokema murros on ollut luonnollinen jatkumo esittelemälleni yhteiskuntarakenteen muutokselle 1990-luvun aikana. Jotta tämä muutos saatiin tehokkaasti toteutettua, oli löydettävä keino puuttua yhteisöjen toimintaan ”isolla kädellä”. Näin ollen syytä vastuun kohdentamissäätelyyn löytyy yhteiskunnassa tapahtuneesta työelämän murroksessa 1990-luvulla.

Kun tarkastellaan lainsäädännössä 90-luvulla tapahtuneita muutoksia, on asettauduttava niiden henkilöiden asemaan, jotka kunakin ajankohtana olivat muutoksia rakentamassa. Mitä he tiesivät ja kokivat, mihin he huomasivat tarvetta. Oikeudellinen muutos seuraa yhteiskunnan muutosta ja kriminaalipolitiikan on näihin muutoksiin sopeuduttava.¹⁸³

Weber on aikoinaan osoittanut kolme tekijää, jotka vaikuttavat länsimaalaisen oikeuden kehitykseen: 1. oikeusajattelun ja sen kantakerrostuman erityisluonne, 2. poliittisen herrusrakenteen erityisluonne sekä 3. talouskehitys. Weberin mukaan oikeusajattelun murros lähtee hahmottumaan oikeusajattelijoiden kantajien erityispiirteistä ja heidän saamasta koulutuksesta. Poliittisella herrusrakenteella Weber on viitannut muun muassa viranomaiskoneistoon ja siihen kuuluvien jäsenten vaatimuksiin. Taloudelliset tekijät

---

¹⁸¹ HE 95/1993 vp. s. 165.

¹⁸² Koskinen 1991 s. 868.

¹⁸³ Koskinen 1991 s. 868.

Weberin mukaan vaikuttavat oikeuden kehitykseen kahdella tasolla: formaaliin rationaalistumiseen johtavan kehityksen kokonaisarvio sekä yksittäisten instituutioiden intresseit.¹⁸⁴

Kun Weberin ajatusmallia sovelletaan tämän tutkielman kontekstiin, voidaan joitakin yhtymäkohtia havaita. Vastuun kohdentamisen murrosta on vauhdittanut olemassa ollut tuomioistuinkäytäntö eli oikeusajattelun erityisluonne. Lisäksi viranomaisilla ja heidän intresseillä ja resursseilla on merkittävä vaikutus tematiikan käytännön toteutuksen ja kehityksen kannalta. Millaisista huomioista työsuojeluviranomainen tekee tutkintapyynnön, mitä viranomainen vaatii tai velvoittaa? Kuitenkin enemmän kuin talous, uskon vastuun kohdentamisen vauhdittajana olleen ensisijassa ideologiset näkemykset työntekijän- ja ympäristönsuojelusta.

Yhteenvetona todettakoon, että vastuun kohdentamisen läpimurto on edellä esitetyn perusteella pohjautunut ensisijaisesti työelämän murroksen seurauksena syntyneeseen normistoon ja rikosoikeudelliseen uudisajatukseen yhteisörikollisuuden merkityksestä. Onko muutoshalukkuus hidastunut siksi, että muiden kuin työturvallisuusalojen kohdalla, ei yhteiskuntakehitys ole ollut johdon vastuulle suotuisa?

Toinen tässä luvussa esiin tullut asia on 90-luvulla tapahtunut oikeuden syvämurros. Kuten toin esiin, monet työoikeusnormistoon liittyvät lait kumottiin ja laadittiin uudelleen. Ympäristöoikeuden normikenttä uudistettiin perin pohjin luomalla kokonaan uusia lakeja. Lisäksi rikosoikeuteen kehitettiin kokonaan uusi rangaistusmenetelmä ja vastuujekti säätämällä oikeushenkilön rangaistusvastuusta.

Tarkasteltaessa yhteiskuntaa, nämä muutokset ovat tulleet perustellusti ja ehkä jopa odotetusti ajallaan. Suomen työllisyyttä ja teollisuutta rasitti lama, jonka jälkeen työntekijöiden työllistymistä haluttiin parantaa. Teollisuuden ja tekniikan kehitys toivat mukanaan automatisaatiota, joka oli omiaan muuttamaan teollisuuden työpaikkojen rakennetta ja tarvetta suojella työntekijöitä koneiden ”vaarallistumisen” seurauksena. Suomen liityntä Euroopan unioniin lisäsi kansainvälisyyttä, muutti työvoimaa ja monimutkaisti vapaan

---

¹⁸⁴ Tuori 1988 s. 47–48.

liikkuvuuden välityksellä organisaatio rakenteita kansainvälistäen niitä. Ympäristön suo-
jeluvietti rantautui Suomeen ja globaaleista asioista tuli vaikutin myös suomalaiseen lain-
sääntöön.

5 MUUTOKSEN SEURAUKSET UUDISTUKSEN JÄLKEEN

5.1 Vastuun kohdentamisen normatiivinen tilanne

Rikoslain kokonaisuudistuksen vaikeimpien kysymysten katsottiin muodostuvan rikosoi-
keuden yleisten oppien peruskysymysten ympärille, kuten rikosoikeusopilliseen käsit-
teen- ja systeeminmuodostuksen perusteisiin. Rikosoikeusdogmaattisilla kirjoituksilla
katsottiin 90-luvun alussa olevan keskeinen merkitys, jotta esimerkiksi rikosoikeudellisen
vastuun edellytykset tulivat määriteltyä lainsäätäjän, tutkimuksen ja oikeuskäytännön
vuorovaikutuksena.¹⁸⁵ Näin ollen voidaan katsoa, että normatiivisen nykytilan syntymi-
selle 90-luvun alun oikeustieteilijöiden tutkimuksella on ollut suuri merkitys. Näin ollen
se minkä voidaan katsoa vaikuttaneen oikeustieteilijöiden ajatuksiin, on vaikuttanut myös
ainakin epäsuorasti lakiin.

Nykyisellään vastuun kohdentamisoppi mielletään osallisuus- ja laiminlyöntivastuuopin
yhdistelmäksi. Opin keskeisin kysymys on se, kenen olisi pitänyt toimia yhteisössä huo-
lellisemmin eli kenen syyksi laiminlyönti on luettava. Laiminlyönnistä on rangaistukseen
tuomittava ainoastaan se, joka olisi ollut velvollinen toimimaan. Osakeyhtiön johto saat-
taa joutua yhtiön toiminnassa tapahtuneesta rikoksesta rikosoikeudelliseen vastuuseen
myös monissa muissa rikostyypeissä, jossa tyyppiesimerkkinä ovat velallisen rikokset.¹⁸⁶

Vastuun kohdentamisharkinta edellyttää toimintaa sääntelevän normatiivisen ympäristön
hahmottamista. Erilaisia toimintavelvollisuusnormeja asetetaan ensisijassa lainsäädän-
nössä, mutta suuressa roolissa ovat myös kunkin liiketoiminta-alan omat normistot.¹⁸⁷
Vastuun ulottuvuuden sääntely työrikoksissa nimenomaisesti oli uutta ja avoimeksi jäi
kysymys siitä, oliko mahdollista soveltaa RL 47:7 yleissäännöksenä myös osana muuta

---

¹⁸⁵ Lahti 1991 s. 845.

¹⁸⁶ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2018 s. 553.

¹⁸⁷ Tapani–Tolvanen–Hyttinen 2018 s. 553.

rikosoikeuden aluetta. Frände nostaa esiin tämän kysymyksen, mutta ei usko sen olevan mahdollista.¹⁸⁸

Rikoslain 47 luvun 7 pykälässä säädetään vastuun kohdentamisesta työrikoksissa. Säännöksen sanamuoto on seuraava:

Tässä luvussa rangaistavaksi säädetystä työnantajan tai tämän edustajan menettelystä tuomitaan rangaistukseen se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon asianomaisen asema, hänen tehtäviensä ja toimivaltuuksiensa laatu ja laajuus sekä muutenkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen.

Säännöksessä kyse on siitä, kenen toiminta organisaatiossa on katsottava syyksi. Osallisuusoppi on keskeisenä tekijänä toiminnan syyn arvioinnissa. Erityisesti tuottamuksellisissa rikoksissa pidetään luontaisesti useiden henkilöiden toisistaan riippumattomasti toteuttamia tekoja tietyn seurauksen syynä. Yhtiöissä tilanne on kuitenkin eri. Yhtiöt koostuvat hierarkkisesta vastuujaosta ja siten on perusteltua kysyä, kenellä oli velvollisuus tunnusmerkitön täyttymisen aiheuttaneesta tekijästä huolehtia.¹⁸⁹

Vertailtaessa yrityksen johdon vastuuasemaa muihin Pohjoismaihin, on syytä huomioida myös muita rikosoikeudessa eroavaisuuksia aiheuttavia tekijöitä. Syyttämättä jättämisellä on ollut muissa Pohjoismaissa eri asema kuin Suomessa. Esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa jätetään syyttämättä kaikista rikoksista noin 20–25 prosenttia sitä vastoin Suomessa vastaava osuus on 2-3 prosenttia. Selkeästi eniten syyttämättä jättämistä käytetään Ruotsissa, jossa 1980-luvulla päätöksiä on tullut 20.000–30.000 vuodessa.¹⁹⁰

Tuomitsematta jättämistä käytetään Suomessa kansainvälisesti vertailtuna paljon. Ruotsissa tuomitsematta on jätetty 90-luvun vaihteessa alle 100 syytettä. Toisaalta, kun karainta tapahtuu syyttäjäportaassa, ei toimenpiteistä luopumisella tuomitsemisvaiheessa enää ole suurta tarvetta.¹⁹¹

---

¹⁸⁸ Frände 2005 s. 303.

¹⁸⁹ Frände 2005 s. 304.

¹⁹⁰ Lappi-Seppälä 1991 s. 906.

¹⁹¹ Lappi-Seppälä 1991 s. 906.

Suomessa on ollut vallalla niin sanotun positiivisen tahtoteorian mukainen määrittely, jonka mukaan tekijä ajattelee ennen tekoaan seuraavaan tapaan: Vaikka tekoni johtaisikin mieltämäni oikeudenloukkaukseen, ryhdyn siihen kuitenkin. Ruotsissa on enemmän vallalla hypoteettisen tahtoteorian malli, jonka mukaan tekijä olisi tehnyt teon, vaikka hän olisi varmasti mieltänyt sen seuraamuksen syntyvän, jonka syntymistä hän piti vain todennäköisenä.¹⁹²

Tanskassa ja Norjassa tahallisuuden alaraja määräytyy todennäköisyystahallisuuden perusteella. Teko on tahallinen, jos tekijä on pitänyt seurauksen syntymistä varsin todennäköisenä.¹⁹³ Verratessa vastuuopin asettumista kansainväliseen kenttään, on syytä huomata, että perusratkaisut ovat mannereurooppalaisen ja pohjoismaisen oikeuskulttuurin piirissä samanlaisia.¹⁹⁴

5.2 Osakeyhtiöiden tuomat erityispiirteet muutoksen jälkeiseen arviointiin

Osakeyhtiölakia on muutettu vuosien varrella tasaisesti. Merkittävimmät muutokset nykytilaan nähden syntyivät 1990-luvulla, kun Suomi liittyi ETA-sopimukseen ja myöhemmin Euroopan Unioniin. Osittain tässä kohden voidaankin puhua jopa uudesta osakeyhtiölaista.¹⁹⁵ Tämän tutkielman kontekstissa keskeisen yhteiskuntamuutoksen hahmottamisen kannalta on olennaista huomata, että myös merkittävimmät osakeyhtiöoikeudelliset uudistukset ovat myös ajoittuneet 90-luvun puoliväliin.

Osakeyhtiöt voidaan tyypillisesti nähdä sekä taloudellisen että teknisenä ja sosiaalisena järjestelmänä. Laiminlyöntivastuoppi liittyy lähtökohtaisesti osakeyhtiöiden juuri sosiaalisen järjestelmän piiriin eli siihen, että ihmiset ja ihmisryhmät ja niiden käyttäytyminen yhdessä ovat tarkastelussa lähtökohtana.¹⁹⁶

Kun osakeyhtiöitä katsotaan tältä kannalta, nähdään laiminlyöntivastuun kautta useampia mahdollisia ongelmakohtia, kuten esimerkiksi delegoinnin merkitys, asemasta seuraava todellinen vaikutusmahdollisuus sekä tietyt toimintaodotukset, joita toiselta toimijalta

---

¹⁹² HE 94/1993 vp. s. 87–88.

¹⁹³ HE 94/1993 vp. s. 87–88.

¹⁹⁴ HE 44/2002 vp. s. 12.

¹⁹⁵ Kyläkallio–Irola–Kyläkallio 2008 s. 58.

¹⁹⁶ Nissinen 1996 s. 85–85.

odotetaan. Laiminlyönti sosiaalisessa järjestelmässä saattaa näyttäytyä esimerkiksi puutteellisena organisaation suunnitteluna tai työnjaon mukaisten velvoitteiden noudattamatta jättämisenä. Osakeyhtiö on yhteistoimintajärjestelmä, jonka tuloksellinen toiminta edellyttää toimivaa ja tehokasta sisäistä ohjausjärjestelmää.¹⁹⁷

Osakeyhtiön rakenteeseen ja sen sisäisiin valtasuhteisiin ja roolijakoon voidaan katsoa olevan sovellettavissa yleisiä normeja sekä tapauskohtaisia normeja. Yleisellä tasolla osakeyhtiön toimintaa ja yhtiön edustajien velvollisuuksia määrittelevät normit löytyvät pitkälti osakeyhtiölaista. Yleisiin normeihin voidaan lukea kuuluvaksi myös henkilöstö eli muut työntekijät, joita sitovat yleisluontoiset säädökset muun muassa työlainsäädännöstä. Sisäiseen normistoon osakeyhtiössä kuuluvat esimerkiksi yhtiöjärjestys ja muu organisaation sisäinen ohjeistus sekä vakiintunut käytäntö.¹⁹⁸

Käytännössä vastuun kohdentamista harkittaessa annetaan eniten painoarvoa kuitenkin yleisen tason normistolle eli laille ja yhtiöiden sisäiselle ohjeistukselle.¹⁹⁹ Toisaalta voidaan katsoa perustelluksi, että vastuun kohdentamisharkinnassa nojaututaan yhtiön yleiseen normistoon, mutta toisaalta kunkin organisaation erityispiirteiden huomiointi auttaisi ratkaisukäytäntöä pysymään ajan tasalla. Kuten tässäkin tutkielmassa on todettu, organisaatiomallit ja -rakenteet muuttuvat jatkuvasti, eikä voida olettaa, että lainsäädäntö pysyy tässä kehityksessä ajan tasalla.

Vastuun kohdentamisharkinta syvenee erityisesti esimerkiksi siinä vaiheessa, kun arvioidaan vastuuta osakeyhtiöiden eri toimielinten välillä. Seuraavana on Matti Nissisen lisensointityössään esittämä kuvio siitä, mikä tosiasiallinen päätäntävästuu eri yhtiöoikeudellisella osakeyhtiön toimielimellä on.

---

¹⁹⁷ Nissinen 1996 s. 85–85.

¹⁹⁸ Nissinen 1996 s. 89.

¹⁹⁹ Nissinen 1996 s. 89.

KUVIO 8 Hallituksen, hallituksen jäsenen ja toimitusjohtajan ohjausvoima erityyppisissä yrityksissä

OHJAUSVOIMA⁴⁹:

YRITYSTYYPPI:	Hallitus päättäjänä	Hallitus osakkaiden edustajana	Hallituksen jäsenenä hallituksessa	Toimitusjohtajalla hallitukseen päin
Pääomistajan yhtiö eli yhdellä > 50%	XXXXX	XXXXX	XX	XX
Sijoitusyhtiö ⁵⁰	XXX	XXXX	XXX	XXX
Apu-yhtiö ⁵¹	XXXXX	XXXXX	XXX	XX
Tasaomisteinen yhtiö ⁵²	XX	XXX	X	XXX
Yhtiössä toimiva johto muodostaa hallituksen	XXXX	X	XX	XXXXX
Yhtiö on yritys-saneerauksessa	XX	X	X	XXXX

X = hyvin pieni ohjausvoima ... XXXXXX = hyvin suuri ohjausvoima

Kuvio on omiaan osoittamaan, että vastuun kohdentumisen oikeudenmukaisen oppirakenteen kannalta on erityisen tärkeää, että ratkaisukäytännössä huomioidaan organisaatiokohtaiset erityisolosuhteet. Kun otetaan huomioon tämän tutkielman kontekstissa esitetty vastuun kohdentamisajattelun ja osakeyhtiön muutos, lienee perusteltua esittää lainsäätäjälle kehoitus tarkastella normiston ajantasaisuutta.²⁰⁰

Kuten Nissisen kuvio esittää, ohjausvoima eli tosiasiallinen vaikutusmahdollisuus vaihtelee jo pelkästään eri rakenteisissa osakeyhtiöissä.²⁰¹ On syytä korostaa, että Nissisen kuvio on tehty heti rikoslain tämän uudistusosan jälkeen eli noin 25 vuotta sitten. Mikäli vastaava kuva tehtäisiin 2020-luvulla, saatettaisiin vastuuasetelma nähdä toisenlaisena. Näin ollen kuva perustelee myös osaltaan aikaisnäkökulmaa osakeyhtiön päätäntäelimistä lainsäätämisen aikaan.

²⁰⁰ Nissinen 1996 s. 89–92.

²⁰¹ Nissinen 1996 s. 92.

5.3 Työturvallisuusvastuun muotoutuminen

Kun tapaturman jälkeen työorganisaatiossa aletaan etsiä vastuuehdokkaita, aloitetaan kartoittamalla ensin kyseisen työtilan vaarat, ja se ilmenevätkö vaarat kaikissa työvuoroissa ja työtilanteissa vai pikemminkin vain satunnaistapauksissa. Sen jälkeen selvitetään, millä tavoin työn organisointiin ja työolosuhteisiin vaikuttavia päätöksiä yhtiössä tehdään, kuka tai ketkä ja millaisessa kokoonpanossa näistä asioista päättävät. Tutkinnassa etsitään vastausta kysymykseen: mikä oli se työturvallisuusmääräysten vastainen olosuhde, jonka voidaan katsoa tapaturman oikeudellisesti relevantiksi syyksi. Tällaisia tapaturmaan johtaneita syitä voi olla useita, jolloin vastuu kohdentuu eri henkilöille.²⁰²

Vastuun kohdentaminen perustuu siten näiden neljän kriteerin varaan. Sääöksessä ensin mainittu (1) asianosaisen asema lisättiin pykälään lakivaliokunnankäsittelyssä. Asema viittaa suoraan henkilön asemaan työnantaja yhtiön eli esimiesasema organisaatiossa. Tehtävät ja toimivaltuudet (2, 3) puolestaan tulevat yhtiön toiminnan periaatteista eli eri henkilöiden työtehtävien ja velvollisuuksien sisällöstä.²⁰³

Tehtävien ja toimivaltuuksien laatu viittaa eri tekijöiden tehtävien faktiseen sisältöön. Laajuus sen sijaan viittaa tosiasiallisiin toimintamahdollisuuksiin ja päätöksentekomahdollisuuksiin. Kyse on siitä, millaisia ja kuinka laajakantoisia päätöksiä henkilö tosiasiallisesti voi toiminnassaan tehdä, kuinka itsenäisesti hän voi päätöksiä tehdä ja missä määrin hän toimii lähinnä asian esittelijänä ylemmille tahoille.²⁰⁴

Lisäksi sääöksen mukaan vastuun kohdentamisarvioinnissa on kriteerinä (4) henkilön osuus lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen. Tämä kriteeri yleensä toimii erottavana tekijänä eri vastuuehdokkaiden välillä. Joku on voinut toiminnallaan konkreettisesti aiheuttaa lainvastaisen tilan syntymisen, toinen taas jatkuvilla laiminlyönneillä aiheuttaa lainvastaisen tilan jatkumisen. Eri tahoilla on yhtiössä erilaisia velvollisuuksia lainvastaiseen tilaan nähden. Toisella on velvollisuus ilmoittaa tilasta ylemmälle taholle huomattuaan sen ja toisella voi olla velvollisuus poistaa kyseinen lainvastainen tila.²⁰⁵

---

²⁰² Saloheimo 2016 s. 209.

²⁰³ Matikkala–Tolvanen 2014 s. 970.

²⁰⁴ Matikkala–Tolvanen 2014 s. 970–971.

²⁰⁵ Matikkala–Tolvanen 2014 s. 971.

Käytännössä vastuuta kohdennettaessa vastuuehdokkaita on usean eri portaan esimiestasolta. Ylimmän johdon velvollisuutena on ollut osoittaa riittävät resurssit, jonka seurauksena tehtaanjohtaja on laiminlyönyt asemaansa ja tehtäviinsä perustuvia velvoitteitaan. Keskijohdon esimiehellä on velvollisuus valvoa työntekijöitä ja työympäristöä, jonka laiminlyömällä lainvastaista tilaa ei ole huomattu ennen tapaturman sattumista. Ruohonjuuritason esimiehellä eli esimerkiksi työnjohtajalla sen sijaan on saattanut olla toteuttamisvelvollisuus, eli käytännön toteutuksesta huolehtiminen. Näin ollen työturvallisuusrikokset voidaan nähdä useampien eri tahojen laiminlyöntinä, joita kaikkia tarvitaan lainvastaisten lopputuloksen syntymiseksi tai olemassaoloksi.²⁰⁶

Vastuun kohdentamisen perusteet ilmenevät Turun hovioikeuden ratkaisusta vuodelta 1991. Tapauksessa paperitehtaan työntekijä työskenteli pituusleikkurilla ja koneen käynnissä ollessa poisti kädellään pintaan tulevia rypistymiä. Käsi joutui rullien väliseen nieluun vahingoittuen vaikeasti. Työtapa oli ollut yleisesti käytössä tehtaalla.

Tapauksessa vastuun kohdentamista arvioitiin seuraavien laiminlyöntien kautta:

- a) Työnjohtajan olisi pitänyt estää virheellisen työtavan käyttäminen
- b) Tuotantopäällikön laiminlyönniksi katsottiin riittävän yksityiskohtaisten, leikkuritöitä koskevien ohjeiden antaminen ja työnopastuksen valvonta
- c) Osastajohtaja ja tehdasyksikön johtaja olivat laiminlyöneet leikkurin tarpeelliset suojalaitteet.²⁰⁷

Osakeyhtiössä RL 47:7 säännöksen tarkoittama työnantajan edustaja voi luonnollisesti tarkoittaa myös hallituksen jäsentä tai esimerkiksi toimitusjohtajaa. Erityisesti riittävien työturvallisuusresurssien laiminlyönti saattaa nimenomaan nostaa vastuun isommissakin yhtiöissä aina johtoryhmään ja hallitukseen asti – siihen kuka tosiasiallisesti on tilaan voinut vaikuttaa.²⁰⁸

Turun hovioikeuden ratkaisussa 20.10.2008 Nro 2353 arvioitiin vastuun kohdentamista nimenomaan osakeyhtiön näkökulmasta. Vastaajien kertomuksista oli käynyt ilmi, ettei

---

²⁰⁶ Sortti 2013 s. 62.

²⁰⁷ Turun HO 21.3.1991 R 90/604, Saloheimo 2016 s. 209.

²⁰⁸ Sortti 2013 s. 68.

osakeyhtiössä oltu pidetty säännöllisiä hallituksen kokouksia. Hallitus ei ollut myöskään tehnyt ainakaan nimenomaisia päätöksiä vastuualueidensa jaosta.²⁰⁹

Näin ollen katsottiin, että yhtiössä ei ollut noudatettu osakeyhtiölain mukaista päätöksentekojärjestelmää. Päätöstä vastuun kohdentamiselle ei siten perustettu pelkästään muodolliseen asemaan yhtiön hallinnossa vaan tosiasiallisille päätöksentekomahdollisuuksille. Näin ollen ratkaisussa työturvallisuusrikoksesta tuomittiin hallituksen puheenjohtaja ja toimitusjohtaja, koska he olivat tehdyn selvityksen perusteella ainoat, jotka käyttivät tosiasiallista päätäntävaltaa taloudellisissa asioissa ja heidän katsottiin siten laiminlyöneen työturvallisuusvelvoitteensa liian vähäisellä resursoinnilla.²¹⁰

Mielenkiintoista on mielestäni analysoida sitä yhteiskunnassa voimassa ollutta tarvetta, jonka vuoksi säädös on haluttu erityisesti työrikoksiin – pelotevaikutteeksi, jotta tehtävistä huolehditaan riittävällä tavalla. Mielestäni lähtökohta kuulostaa melko raskaalta, koska se mitä yksittäinen insinööripäällikkö voi toimessaan tehdä, on rikosvastuunankaruuteen nähden melko rajoitettua. Harvoin myöskään organisaatiossa kukaan, ainakaan alemmalla tai keskitason esimiestasolla, tekee päätöksiä yksin, ainakaan riippumatta annetuista resursseista tai konserninhallinnosta.

Toisaalta uskon, että varsinkin tehdasteollisuudessa on käytössä useita vanhoja 70-luvulta peräisin olevia koneita ja laitteita, joiden turvallisuustaso on olematon. Ilman rikosoikeudellista vastuuta ja painostamista saattaisi jäädä arvailun varaan, huolehtisiko työnantaja siitä, että työntekijällä on turvalliset olosuhteet työnsä suorittamiseen. Myöskään yhtiöillä ei olisi välttämättä yhtä suurta intressiä investoida turvallisuuteen myös taloudellisesti.

Maailman ja teollisuuden globalisaation myötä myös paineet kovempaan tulokseen ja nopeampaan työtahtiin kasvoivat. Tämän vuoksi on pidetty tärkeänä turvallisuuden säilymistä työntekopaikalla. Kuitenkin ensisijaisesti ajattelen, että rikosoikeuden käyttäminen pelotteena huolimattomuus ja laiminlyöntirikosten kohdalla on kyseenalaista.

Säännöksessä vastuuhenkilön asemalla, tehtävillä ja toimivaltuuksilla viitataan asianomaisen asemaan kyseisessä työyhteisössä eli yhtiössä. Osakeyhtiöiden ylimmän johdon

---

²⁰⁹ Sortti 2013 s. 68, Turun Ho 20.11.2008, R 07/2819.

²¹⁰ Sortti 2013 s. 68, Turun Ho 20.11.2008, R 07/2819.

eli hallituksen ja toimitusjohtajan kohdalla vastuuperusteet eli asema ja työtehtävät ilmevät osakeyhtiölaista. Useissa työrikosten soveltamistilanteissa ei vastuunkohdetta tarvitse kuitenkaan hakea yhtiön ylimmästä johdosta käsin, vaan pikemminkin tehdaskohdaisesta johdosta. Tällöin vastuuaseman syntyyn vaikuttavat sisäinen toimielin- ja tehtäväjako sekä organisaatiokaaviot.²¹¹ Kuten aikaisemmin tässä tutkielmassa onkin esitetty, juuri organisaatioiden rakenteen monimutkaistuminen oli se, joka yhteisöissä 90-luvulla oli murroksessa.

Työturvallisuussäädöstö on näiden muutosten jälkeen jonkin verran jatkanut edelleen kehittymistään. Nykyään voimassaoleva työturvallisuuslaki kumosi edeltäjänsä ja voimaan saatettiin uusi työturvallisuuslaki, joka olisi yhdenmukainen uudistuneen työsopimuslain kanssa. Tavoitteena oli säätää työturvallisuuden hallinnasta ja työnantajan velvollisuudesta työolosuhteiden parantamiseen entistä selkeämmin. Laissa pyrittiin nostamaan esille työnantajan velvollisuus tunnistaa ja arvioida työhön liittyvät ja työstä aiheutuvat vaarat.²¹²

Työnantajan työsuojelullisten velvoitteiden korostaminen oli lainsäädännön tausta-ajatukseksi. Työnantajalla asetettiin yleinen velvollisuus huolehtia työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Tätä velvollisuutta voisivat rajoittaa vain epätavalliset ja ennalta-arvaamattomat olosuhteet.²¹³ Nykyaikaisen työturvallisuuden tausta-ajatukseksi oli kokonaisvaltainen työntekijän suojeleminen ja työturvallisuuden järjestäminen katsottiin yksiselitteisesti työnantajan velvollisuudeksi. Työturvallisuus johtaminen nousi uudessa työturvallisuuslaissa keskeiseen asemaan.²¹⁴

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Analysoitaessa sitä, miksi osakeyhtiön johdon rikosvastuu työturvallisuudesta on vuoden 1970 jälkeen kehittynyt rikoslain säädökseksi, ensimmäinen keskeinen näkökohta on rikosoikeuden modernisoituminen ja liiketoimintaan liitännäisten yhteisörikosten rangaistusten käyttöönotto. Ilman tätä muutosta rikosoikeuden tematiikassa, vastuun kohdentuminen tuskin olisi löytänyt tietään rikoslakiin.

---

²¹¹ Saloheimo 2016 s. 211.

²¹² HE 59/2002 vp. s. 1.

²¹³ HE 59/2002 vp. s. 1.

²¹⁴ Paanetoja 2018 s. 3-5.

Toinen merkittävä muutos on tapahtunut työelämässä. Työelämässä ja erityisesti teollisuudessa toiminnan vaatimukset ja välineet ovat muuttuneet siinä missä organisaatio rakenteet ja työkuulttuurikin. Lisäksi työntekijän suojelukulttuuri ja heikommassa asemassa näkeminen ovat muuttaneet lainsäädäntöasetelmaa työorganisaatioissa.

On luonnollista, että työnantajalla on nähty jo 1930-luvun alkupuolelta alkaen olevan erityinen vastuu työntekijälle turvallisten olosuhteiden tarjoamisesta ja säilyttämisestä. Työntekijän oma vastuu turvallisuudestaan on sen sijaan hieman vaihdellut ja nykyisessä oikeustilassa sen varaan ei juurikaan lasketa. Pidän luonnollisena jatkumona sitä, että 1990-luvulla teollisuuden nousukauden alettua on haluttu säätää työrikoksista erikseen rikoslaille. Uskon sen turvanneen työvoiman säilyvyyttä ja olosuhteiden minimitasoa. Työturvallisuuteen liittyvät EU-säädökset ovat viimeistään kiistatta pakottaneet työturvallisuuden nousemaan Suomessa uudelle tasolle.

Kolmas muutos, joka perustelee vastuun muutoksen syitä, on tapahtunut osakeyhtiöissä. Osakeyhtiöiden vastuurakenteissa on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Rakenteet ovat globalisaation myötä kasvaneet ja kerrostuneet. Johtoportaita on enemmän ja lopullinen päätäntä, käsky tai ainakin resursointivalta on muualla. Toisaalta tutkielmani aikajaksolla ei lainsäädäntöön ole ilmestynyt mitään täysin olemassa olevasta uutta ja poikkeavaa. Näin ollen voidaan tiettyjen periaatteiden, kuten työnantajan vastuun osalta puhua myös muuttumattomuudesta. Muuttumattomuutta perustelee mielestäni parhaiten se, että ensimmäisellä osakeyhtiölailla on johdolle jo asetettu velvollisuus huolelliseen työskentelyyn. Se ei varsinaisesti ole muuttunut – ainoastaan täsmentynyt.

Tapahtuneen muutoksen seurauksena näen perusteltuna ja luonnollisena jatkumona, että vuonna 1995 rikoslakiin on nostettu säädökset työrikoksista, täsmennetty työturvallisuusrikoksen alaa ja säädetty vielä erillinen, kaikkia työrikoksia koskeva säädös vastuun kohdentamisesta. Ennen kaikkea nostaisin ilmaan kysymyksen, miksi muutos tuli vasta silloin eikä jo aikaisemmin? Tutkielmani puitteissa tähän on löydettävissä vastaus nimenomaan säädöksen edellyttämästä rikosoikeudellisen ajattelun kokonaisvaltaisesta muutoksesta sekä yhteiskunnallisen muutostarpeen tarjoamasta tekijästä, eli EU jäsenyydestä, sekä viimesijaisimmista ja lopullisesta vauhdittajasta eli lama-ajasta.

Kun otetaan huomioon yhteiskunnan ja työelämän tilanne sodan jälkeisessä Suomessa, on mielestäni ymmärrettävää, että vuonna 1930 ensimmäisen työturvallisuuslain säätämisen aikaan ei nähty tarpeellisenä harkita työturvallisuutta rikoslain kautta. Vuosien 1930 ja 1958 välillä tapahtunut yhteiskunnan rakenteellinen kehittäminen muovasi työturvallisuussäädös ajattelua yhä enemmän rikosvastuun suuntaan. Jos verrataan suomalaisen yhteiskunnan ja työelämän tilaa vuosina 1958 ja 1995, voidaan mielestäni todeta lainsäädännöllisen muutoksen olevan yhteiskunnan näkökulmasta tarpeen.

Mielestäni on kuitenkin syytä nostaa esiin, että vuoden 1995 ja 2019 välillä työelämä on myös muuttunut hyvin radikaalisti. Tämä muutos ei varsinaisesti näy lainsäädännössä, vaikka väittämän viralliseen toteamiseen tulisi tehdä myös oikeusdogmaattista tutkimusta. Mielestäni kritiikin paikka löytyy nimenomaan tästä näkökohdasta: Voiko 1980-luvulta peräisin oleva yhtiön johtoon vastuun kohdentavan säädöksen sanamuoto ja 1980-luvun yhteiskuntaan rakennettu työturvallisuusvastuu olla relevantissa asemassa vielä vuonna 2020?

Nykyään voimassa olevan vastuun kohdentamissäädöksen sanamuoto etsii vastuuehdokasta organisaatiosta ”tehtävien ja toimivaltuuksien tai aseman” perusteella ja vastuussa oleva on työnantajan edustaja eli tyypillisimmin yhtiön johtohenkilöä. Säädös on rakennettu aikalaisittain vallitseville käsityksille organisaatioista hierarkkisina järjestelminä ja orastavasta teknologiasta huolimatta manuaalisesta työstä koostuvista toiminnoista. Nykyajan organisaatioissa sen sijaan automatiikka on suuressa roolissa, työskentely eneminkin itseohjautuvaa ja koneiden automatisaatiota valvovaa. Verrattuna siihen, miten paljon yhteiskuntakehitys on muokannut lainsäädäntöä kohti 1995 rikoslain säädöksiä, herää kysymys, tulisiko 1995 vuoden jälkeisen kehityksen muokata säädöstä kohti 2020 lukua?

Toisaalta, mikäli lainsäätjä ei koe esiin nostamiani ongelmakohtia tehtäväkseen, mielestäni tuomioistuimen tulisi huolehtia entistä tarkemmin siitä, että vastuun kohdentamissäännökset työturvallisuusrikosasioissa ovat sidottuja yleisiin oppeihin. Vastuun kohdentumisen tulisi siten sovellettavaksi, kuten lain säätämisen yhteydessä on tarkoitettukin, vain tiiviissä yhteydessä yleisten oppien kanssa.